
Humanistyka i nauki społeczne

Doświadczenia. Konteksty. Wyzwania

Tom 17. Wokół (nie)korzystnych zjawisk
i przemian sfery prywatnej, finansów
i przedsiębiorczości

Humanistyka i nauki społeczne

Doświadczenia. Konteksty. Wyzwania

Tom 17. Wokół (nie)korzystnych zjawisk
i przemian sfery prywatnej, finansów
i przedsiębiorczości

Humanistyka i nauki społeczne

Doświadczenia. Konteksty. Wyzwania

Tom 17. Wokół (nie)korzystnych zjawisk
i przemian sfery prywatnej, finansów
oraz przedsiębiorczości

RECENZENCI

dr hab. Agata Jurkowska-Gomułka, prof. WSiIZ

dr hab. Małgorzata Lewartowska-Zychowicz, prof. UG

dr hab. Renata Lisowska, prof. UŁ

REDAKCJA, KOREKTA I SKŁAD

dr Klaudia Pujer

Copyright © 2023 Exante Wydawnictwo Naukowe i Autorzy, pewne prawa zastrzeżone.

Licencja Creative Commons (CC BY-NC-ND 4.0)

Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0
Międzynarodowe.

Treść licencji jest dostępna pod adresem:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/pl/legalcode>.

Wrocław 2023

Exante Wydawnictwo Naukowe

WWW: exante.com.pl, korekta.pro

ISBN 978-83-66187-86-3 (PDF)

Spis treści

Lęk w procesie oceniania uczniów <i>Martin Rydygel</i>	8
1. Wprowadzenie	8
2. Lęk w środowisku szkolnym.....	9
3. Źródła stresu w procesie uczenia się	11
4. Badania własne	13
5. Wyniki i dyskusja.....	15
6. Ograniczenia badań	19
7. Podsumowanie	19
8. Bibliografia	20

Cechy temperamentu i zachowania komunikacyjne pomiędzy partnerami a satysfakcja ze związku <i>Izabela Kurowska, Łukasz Nikel</i>	23
---	-----------

1. Wprowadzenie.....	23
2. Badania własne.....	26
3. Wyniki badań	28
4. Dyskusja wyników	31
5. Podsumowanie	33
6. Bibliografia	33

Problematyka zawarcia, ustania i unieważnienia małżeństwa w prawie maltańskim i polskim – ujęcie prawnoporównawcze <i>Kamil Michał Banach</i>	36
--	-----------

1. Wprowadzenie.....	36
2. Pojęcie małżeństwa oraz alternatywne modele wspólnego pożycia par w prawie maltańskim i polskim.....	39
3. Zawarcie małżeństwa w świetle prawa maltańskiego i polskiego – zagadnienia wybrane	43
4. Unieważnienie i ustanie małżeństwa w prawie maltańskim oraz polskim – zarys regulacji.....	50
5. Podsumowanie	55
6. Bibliografia.....	57

Krąg spadkobierców ustawowych – rys historyczny oraz planowane zmiany

<i>Patrycja Lewandowska</i>	62
1. Wprowadzenie.....	62
2. Prawo spadkowe współcześnie.....	64
3. Kształtowanie się kręgu spadkobierców ustawowych	66
4. Planowane modyfikacje w zakresie kręgu spadkobierców ustawowych.....	69
5. Podsumowanie	72
6. Bibliografia.....	73

Perspektywy zdalnej kontroli przedsiębiorcy w kontekście zasady zrównoważonego rozwoju *Kinga Błaszczyk*

<i>Kinga Błaszczyk</i>	75
1. Wprowadzenie.....	75
2. O istocie kontroli przedsiębiorcy i miejscu jej przeprowadzania	76
3. O kontroli w trybie art. 51 ust. 3a ustawy Prawo przedsiębiorców.....	78
4. O zasadzie zrównoważonego rozwoju	80
5. Zdalna kontrola a aspekty środowiskowe	82
6. Zdalna kontrola a niezakłócanie funkcjonowania przedsiębiorcy.....	83
7. Poziom z informatyzowania przedsiębiorstw i administracji	85
8. Podsumowanie	86
9. Bibliografia	87

Przeznaczenie zysku a płynność finansowa przedsiębiorstw z branży motoryzacyjnej w Polsce *Anna Czornik*

<i>Anna Czornik</i>	91
1. Wprowadzenie.....	91
2. Charakterystyka branży motoryzacyjnej w Polsce	93
3. Istota płynności finansowej w przedsiębiorstwie	94
4. Analiza płynności finansowej wybranych przedsiębiorstw produkujących samochody i autobusy w latach 2017–2019 a decyzje dotyczące podziału zysku	97
5. Podsumowanie	102
6. Bibliografia.....	104

Wpływ pandemii COVID-19 na rentowność przedsiębiorstwa LPP S.A.

<i>Karolina Jaroch</i>	107
1. Wprowadzenie.....	107
2. Sytuacja przedsiębiorstw w sektorze odzieżowym w Polsce w okresie pandemii COVID-19.....	110
3. Koncepcja badania wpływu pandemii COVID-19 na rentowność przedsiębiorstwa LPP S.A.	114
4. Wyniki analizy empirycznej	118
5. Podsumowanie	124
6. Bibliografia.....	125

Ocena polskiego sektora biomedycznego w okresie pandemii COVID-19

na przykładzie firmy Mercator Medical <i>Paweł Błorński</i>	128
1. Wprowadzenie.....	128
2. Sektor biotechnologiczny w Polsce.....	130
3. Mercator Medical S.A.	131
4. Podsumowanie	140
5. Bibliografia.....	140

Model nadzoru uniwersalnego nad rynkiem finansowym w prawie polskim i maltańskim – perspektywa komparatystyczna

<i>Kinga Jerczyńska-Sałata, Kamil Michał Banach</i>	143
1. Wprowadzenie.....	143
2. Nadzór uniwersalny nad rynkiem finansowym w Polsce – wybrane zagadnienia	145
3. Problematyka nadzoru nad rynkiem finansowym w prawie maltańskim – zarys regulacji	151
4. Podsumowanie	154
5. Bibliografia.....	154

Martin Rydygel

Lęk w procesie oceniania uczniów

Streszczenie: W części teoretycznej przedstawiono podstawy wiedzy psychologicznej dotyczącej lęku i stresu, a w szczególności ich występowania w trakcie sytuacji oceniania ucznia. Wskazano znaczący wpływ błędów poznawczych osoby oceniającej (nauczyciela), jak i ucznia na osiągnięte wyniki w nauce. W części badawczej wykorzystano ankietę i test psychologiczny (STAIC). Zbadano grupę uczniów w „wyobraźniowej sytuacji” oceniania, jaką jest sprawdzian, i określono towarzyszący jej poziom lęku wśród uczniów. Dodatkowo przeanalizowano wpływ lęku na wyniki szkolne ucznia, a także wyniki uzyskiwane z przedmiotów ścisłych. Przeprowadzone badania stanowiły podstawę do wyciągnięcia wniosków na temat wpływu lęku egzaminacyjnego na wyniki szkole, w szczególności z przedmiotu szkolnego – chemii, i konieczności zmiany tradycyjnego oceniania na rzecz bardziej efektywnych metod.

Słowa kluczowe: lęk, stres edukacyjny, psychologia poznawczo-behawioralna, zniekształcenia poznawcze.

1. Wprowadzenie

Raymond Cattell i Ivan Scheier podzielili lęk na dwa podtypy¹. Pierwszy z nich odnosi się do lęku, który jest aktualnie doświadczany i odczuwany przez jednostkę (tu i teraz). Jest określany jako stan, czyli krótkotrwała reakcja organizmu na dany bodziec zewnętrzny – sytuację, której jednostka doświadcza w tym momencie. Bodziec jest odbierany całkowicie subiektywnie, następnie filtrowany przez przekonania danej osoby, co w efekcie wywołuje negatywne odczucie oparte na niepokoju i napięciu. Charakterystyczną cechą dla tego rodzaju lęku jest zmienność. W przypadku wystąpienia sytuacji stresowej jego poziom ulega wahaniom ze względu na zmieniającą się sytuację, w której jednostka się znalazła.

¹ R.B. Cattell, I.H. Scheier, *The Nature of Anxiety: A Review of Thirteen Multivariate Analyses Comprising 814 Variables*, „Psychological Reports” 1958, nr 4, s. 351–388.

Drugi typ lęku określany jest jako cecha, czyli stały element osobowości człowieka. Zakłada się, że nie ulega on zmianom w trakcie występującej sytuacji i jest „skłonnością do spostrzegania różnych, obiektywnie niegroźnych sytuacji jako niebezpiecznych lub zagrażających i reagowania na nie lękiem”².

Ważne jest rozróżnienie dwóch pojęć – lęku i strachu. Lęk to „niejasny, nieprzyjemny stan emocjonalny charakteryzujący się przeżywaniem obaw, strachu i przykrości. Często przeciwstawiany strachowi ze względu na to, że lęk jest stanem pozbawionym obiektu”³.

Stres może objawiać się na sposób fizyczny: bóle w klatce piersiowej, mdłości, problemy ze snem; emocjonalny: odczuwanie przygnębienia, irytacji, gniewu czy frustracji; umysłowy: problemy z koncentracją, pamięcią i podejmowaniem decyzji. „Pionierem badań nad stresem i jego wpływem na organizm człowieka był psycholog Hans Selye”⁴. Zgodnie z jego teorią organizm reaguje w stały fizjologicznie sposób na sytuację stresową poprzez trzy stadia: alarmu, odporności, wyczerpania. W sytuacji bodźca stresowego organizm aktywuje współczulny układ nerwowy. Jest to faza mobilizacji, kiedy przyspieszona akcja serca, zwiększone ciśnienie, uwalniane hormony przygotowują człowieka do działania, dostarczając energii. Jeżeli stres utrzymuje się dłużej, ludzki organizm adaptuje się do niego. Nadal mobilizuje jednostkę do działania, aby mogła ona stawić opór niekorzystnej sytuacji. Trwa to tak długo, dopóki bodziec nie zaniknie lub organizm nie wyczerpie możliwości obronnych. W ostatniej fazie, wyczerpania, organizm traci możliwości reagowania na zainicjowaną sytuację. Długi czas oddziaływania bodźca może spowodować wystąpienie chorób, takich jak hipertensja, osłabienie układu immunologicznego czy choroba wrzodowa⁵.

2. Lęk w środowisku szkolnym

Wyniki badań Heather Jacques i Erica Masha wskazują, że im starsze dziecko, tym poziom lęku jako cechy jest wyższy. Dziewczęta jedenastoletnie uzyskiwały

² A. Jaworska, *Inwentarz Stanu i Cechy Lęku dla dzieci C.D. Spielberga, C.D. Edwardsa, R.E. Lushbenę, J. Montuoriego i D. Platzeck (STAIC). Podręcznik*, Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 2005, s. 4.

³ A.S. Reber, E.S. Reber, *Słownik psychologii*, Scholar, Warszawa 2015.

⁴ S.K. Ciccarelli, N.J. White, *Psychologia*, Rebis, Poznań 2016, s. 410.

⁵ H. Selye, *Stres życia*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1963, s. 54.

niższe wyniki niż szesnastoletnie⁶. W badaniach nad związkiem między lękiem a wynikami z matematyki Jessica Namkung sprawdzała związek tej zależności wśród uczniów w wieku szkolnym⁷. Pod uwagę wzięto skalę ocen, trudność zadań oraz wpływ różnych czynników na pamięć operacyjną uczniów. Wyniki wskazują na ujemną korelację między lękiem przed matematyką a wynikami uzyskanymi z tego przedmiotu. Wykazano również, że wpływ na poziom lęku ma trudność zadań. Zastosowanie zadań zaawansowanych, które wymagały wieloetapowych działań, silniej korelowało negatywnie niż w przypadku zadań prostych.

Polskie badania Elżbiety Zwierzyńskiej oraz Andrzeja Matuszewskiego wykazały, że „motywacja do nauki koreluje ujemnie i stosunkowo wysoko z lękiem szkolnym”. Jeżeli dziecko przejawia wysoki poziom lęku jako cechy, to będzie odbierało szkołę, swoje otoczenie, proces uczenia się i prowadzone lekcje negatywnie⁸. Wszystkie obowiązki szkolne, interakcja z nauczycielem i rówieśnikami będą dla takiego dziecka źródłem negatywnych wrażeń oraz emocji.

W badaniu uczniów szkół średnich, które miało na celu określenie skutków odczuwania negatywnych i pozytywnych emocji w kontekście lęku przed testem, wykazano negatywną korelację pomiędzy lękiem a wynikami testów⁹. Uczestnicy badania, którzy odczuwali negatywne emocje związane z testem, przejawiali myśli związane z jego społecznymi konsekwencjami. Niepowodzenie było postrzegane jako osobista porażka, również w aspekcie skutków, jakie może ono nieść w dorosłym życiu (np. rozwój zawodowy, awans, podjęcie nauki na uczelni wyższej). Tego rodzaju przetwarzanie bodźca doprowadzało do wytworzenia lęku testowego i w konsekwencji zaburzało możliwość efektywnego rozwiązania testu.

⁶ H.A.K. Jacques, E.J. Mash, *A Test of the Tripartite Model of Anxiety and Depression in Elementary and High School Boys and Girls*, „Journal of Abnormal Child Psychology” 2004, nr 32, s. 13–25.

⁷ J.M. Namkung, *The Relation Between Mathematics Anxiety and Mathematics Performance Among School-Aged Students: A Meta-Analysis*, „Review of Education Research” 2019, nr 89, s. 459–496.

⁸ E. Zwierzyńska, A. Matuszewski, *Kwestionariusz „Ja i moja szkoła”*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2002.

⁹ E.C.H. Chin, M.W. Williams, J.E. Taylor, S.T. Harvey, *The influence of negative affect on test anxiety and academic performance: An examination of the tripartite model of emotions*, „Learning and Individual Differences” 2017, nr 54, s. 1–8.

3. Źródła stresu w procesie uczenia się

Wincenty Okoń słusznie zauważa, że „sprawdzanie osiągnięć szkolnych jest utrapieniem dla uczniów, źródłem ich stresorów i nerwic, ciągłą zmorą dla nauczycieli, którzy szybko podążając naprzód, z obawą i niechętnie przystępują do kontroli osiągniętych wyników, kłopotem dla władz oświatowych, największym – dla ministra oświaty, gdy trzeba konfrontować efekty funkcjonowania szkół z planami”¹⁰. Duża rola, jaką odgrywa ocenianie uczniów w trakcie lekcji, a także mnogość egzaminów wewnętrznych (diagnostycznych) i zewnętrznych (egzamin maturalne, ósmoklasisty), wymaga pogłębionych badań nad ich wpływem na zdrowie psychiczne uczniów, a także uzyskiwane przez nich wyniki w nauce. Dodatkowo skłania do poszukiwania i wdrażania innych metod oceniania, takich jak na przykład ocenianie kształtujące.

Agneszka Lewicka-Zelent i Ewa Trojanowska, analizując funkcjonowanie psychospołeczne uczniów klas szkoły podstawowej, wskazują, że pozytywne skojarzenia ze szkołą odnoszą się do spotkań z kolegami – ponad 75% badanych uczniów wskazało na ten aspekt¹¹. Większość opowiadała się za negatywnym czynnikiem związanym ze zmęczeniem (73,68%) oraz obowiązkiem uczenia się (57,89%). Biorąc pod uwagę różne sytuacje szkolne, najsilniej oddziałują te związane z różnymi formami sprawdzenia wiedzy. Najsilniejszym stresorem dla uczniów okazały się odpowiedzi ustne (3,65 pkt w skali pięciopunktowej), niezapowiedziane kartkówki (3,45 pkt w skali pięciopunktowej) oraz sprawdziany (3,15 pkt w skali pięciopunktowej). Dodatkowo uczniowie wskazali na duże obciążenie pracami domowymi (33,33%), a w szczególności na nadmiar nauki i brak czasu wolnego (55,55%). Na trzecim miejscu znalazł się problem zbyt częstych sprawdzianów (27,78%).

Odpowiedź ustna jest szczególnie stresogenna. W badaniach prowadzonych przez Stanisława Korczyńskiego tylko od 12% do 15% uczniów (w zależności od typu szkoły) nie wskazała na wystąpienie lęku w tej sytuacji¹². Większość uczniów opowiedziała się za uczuciem pustki, lęk przed wywołaniem

¹⁰ W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Żak, Warszawa 2016, s. 53.

¹¹ A. Lewicka-Zelent, E. Trojanowska, *Psychospołeczne funkcjonowanie uczniów klas siódmych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J. Paedagogia-Psychologia” 2018, t. XXXI, nr 2, s. 123–143.

¹² S. Korczyński, *Uczniowska percepcja siebie i swojej szkoły [w:] tegoż, Nauczyciel i uczeń w zreformowanej szkole*, Wydawnictwo Opole, Opole 2006, s. 15–32.

przez nauczyciela, zdenerwowaniem i trudnościami w przetwarzaniu informacji oraz utrzymaniu koncentracji.

W sytuacji oceniania odczuwanie lęku może być przyczyną zaburzenia funkcji poznawczych, w tym procesów pamięciowych i myślenia. Lęk przed byciem ośmieszonym i upokorzonym w oczach nauczyciela, jak i grupy rówieśniczej może w sytuacji porażki naruszać poczucie własnej wartości ucznia. Ważne jest, aby proces uczenia się i weryfikacji nabytych umiejętności oraz kompetencji sprzyjał rozwojowi. Rolą nauczyciela staje się takie zorganizowanie tego procesu, żeby uczniowie mogli weryfikować swoje osiągnięcia, jednak nie może być to ocena globalna, czyli dotycząca ucznia jako człowieka, osoby. Jest to jedynie informacja o pewnym aspekcie jego funkcjonowania w procesie uczenia się.

Sama sytuacja egzaminacyjna (sprawdzian, odpowiedź ustna, kartkówka) nie jest nacechowana negatywnie. Filtr umysłowy każdego ucznia nadaje znaczenia tej sytuacji. Filtry można modyfikować, jeżeli w trakcie rozwoju zostały przyswojone dysfunkcyjne style myślenia, stąd ważna rola nauczyciela oraz jego przygotowania w zakresie psychologii uczenia się¹³.

Krzysztof Bobrowski, Krzysztof Ostaszewski i Agnieszka Pisarska wskazują, że wśród młodzieży obserwuje się coraz większy odsetek symptomów zaburzeń zdrowia psychicznego (42% w roku 2016), który w porównaniu z latami wcześniejszymi przyjmuje trend wzrostowy¹⁴. Autorzy badania podkreślają pilną potrzebę przygotowania oraz wdrożenia programów profilaktycznych w placówkach oświatowych. Rosnące ryzyko problemów psychicznych, w tym depresji u młodzieży, a także ryzyko wypalenia zawodowego nauczycieli wskazują na konieczność włączenia w proces uczenia się narzędzi psychologicznych jako profilaktyki problemów zdrowia psychicznego zarówno w grupie młodzieży (uczniów), jak i pracowników oświaty (nauczycieli).

Stres zawodowy, którego doświadczają nauczyciele, jest indywidualnym doznaniem wywołanym zarówno czynnikami środowiska (zewnętrznymi), jak i samą strukturą organizacyjną placówki (czynnikami wewnętrznymi). Stres w pracy nauczyciela rozumiany jest jako doświadczanie nieprzyjemnych, negatywnych emocji (lęku czy frustracji), które wynikają z nadmiernych

¹³ A. Popiel, E. Pragłowska, *Psychoterapia poznawczo-behawioralna. Teoria i praktyka*, Paradygmat, Warszawa 2008, s. 35–47.

¹⁴ K.J. Bobrowski, K. Ostaszewski, A. Pisarska, *Zdrowie psychiczne warszawskich gimnazjalistów. Badania mokatowskie 2004–2016*, „Psychiatria Polska” 2021, t. 55, nr 1, s. 127–143.

wymagań stawianych przez jednostkę wobec samej siebie lub stawianych jej przez przełożonych¹⁵. Obecnie uważa się, że „wypalenie zawodowe nauczycieli jest w rzeczywistości międzynarodową epidemią”¹⁶. Opracowania poświęcone tej tematyce skupiają się głównie na przyczynach i konsekwencjach wpływu stresu na wspomnianą grupę zawodową. Istotną kwestią jest interakcja pomiędzy uczniem a nauczycielem. Zachowanie ucznia w procesie uczenia się będzie oddziaływało na nauczyciela, jak i zachowanie nauczyciela będzie wpływało na funkcjonowanie ucznia, w tym na przykład na jego motywację do nauki. Niemieckie badania, które przeprowadzili Uta Klusmann, Dirk Richter i Oliver Lüdtke, są jednymi z niewielu wskazującymi na istotny wpływ omawianego czynnika. Autorzy przekonują, iż jest to pierwsze badanie prezentujące dowody na związek między wypaleniem zawodowym a osiągnięciami edukacyjnymi uczniów¹⁷.

4. Badania własne

Przebadano 43 uczniów szkoły podstawowej w Białymstoku uczęszczających do klasy VII w roku szkolnym 2020/2021. Wszyscy badani (19 dziewcząt i 24 chłopców) realizowali obowiązek szkolny zgodnie ze swoim wiekiem rocznikowym i otrzymali promocję do następnej klasy oraz uczestniczyli w zajęciach z chemii z tym samym nauczycielem. W badanej placówce nie stosowano oceniania kształtującego. Próbę dobrano tak, aby zmienna, jaką jest postawa nauczyciela, nie wpływała na wynik badań.

Zastosowano dwa narzędzia:

- a) test psychologiczny STAIC (State-Trait Anxiety Inventory for Children) – Inwentarz Stanu i Cechy Lęku dla Dzieci,
- b) ankietę dotyczącą wyników w nauce w bieżącym roku szkolnym.

W badaniach postanowiono zestawić dwa elementy występujące w trakcie procesu oceniania. Pierwszy z nich dotyczył odczuwanego lęku i jego

¹⁵ C. Kyriacou, *Teacher Stress: Directions for future research*, „Educational Review” 2001, nr 53, s. 27–35.

¹⁶ A. Rowicka, *Wypalenie zawodowe nauczycieli – prezentacja wybranych koncepcji i badań*, „Studia z Teorii Wychowania” 2019, t. X, nr 2, s. 67–91.

¹⁷ U. Klusmann, D. Richter, O. Lüdtke, *Teachers’ Emotional Exhaustion is Negatively Related to Students’ Achievement: Evidence From a Large-Scale Assessment Study*, „Journal of Educational Psychology” 2016, nr 8, s. 1193–1203.

zależności z lękiem jako cechą osobowości danej osoby. Drugi element odnosił się do wyników w nauce i powiązania ich z odczuwanym lękiem. Sprawdzono, czy wyniki w nauce są zależne od lęku sytuacyjnego i lęku ogólnego.

Pierwszy problem badawczy dotyczył wpływu płci na różnice w występowaniu lęku jako stanu (C1) oraz lęku jako cechy (C2). Przyjęto następujące hipotezy:

- **H0:** Płeć różnicuje wynik występowania lęku jako stanu (C1),
 - **H1:** Płeć nie różnicuje wyniku występowania lęku jako stanu (C1)
- oraz
- **H0:** Płeć różnicuje wynik występowania lęku jako cechy (C2),
 - **H1:** Płeć nie różnicuje wyniku występowania lęku jako cechy (C2).

Drugi problem badawczy odnosił się do oceny, czy sytuacja oceniania, jaką jest praca pisemna z chemii (sprawdzian), powoduje wyższy poziom lęku. W sposób opisowy analizowano dane: średnia, mediana, maksimum i minimum. Przyjęto następujące hipotezy badawcze:

- **H0:** Sytuacja oceniania w formie pracy pisemnej z chemii powoduje wyższy poziom lęku u uczniów.
- **H1:** Sytuacja oceniania w formie pracy pisemnej z chemii nie powoduje wyższego poziomu lęku u uczniów.

Trzeci problem badawczy poruszał kwestię zależności lęku jako cechy oraz lęku jako stanu. Wysznięto następujące hipotezy:

- **H0:** Osoby wykazujące wyższy lęk jako cechę (C2) odczuwały wyższy poziom lęku jako stanu (C1).
- **H1:** Osoby wykazujące wyższy lęk jako cechę (C2) nie odczuwały wyższego poziomu lęku jako stanu (C1).

Problem badawczy czwarty odnosił się do kwestii wpływu lęku sytuacyjnego na efekt edukacyjny ucznia, w tym wypadku na otrzymaną ocenę końcową z chemii. Przyjęto następujące hipotezy badawcze:

- **H0:** Występowała korelacja pomiędzy oceną końcową z chemii a odczuwanym lękiem jako stanem (C1).
- **H1:** Nie występowała korelacja pomiędzy oceną końcową z chemii a odczuwanym lękiem jako stanem (C1).

5. Wyniki i dyskusja

W tabeli 1 uwzględniono statystyki opisowe dotyczące wpływu płci na różnice w występowaniu lęku jako stanu oraz lęku jako cechy.

Tabela 1. Statystyki opisowe dla zmiennych – lęk jako stan i lęk jako cecha ze względu na płeć

	Płeć	Lęk jako stan	Lęk jako cecha
Kobieta	Średnia	50,74	43,74
	N	19	19
	Odchylenie standardowe	6,505	8,225
	Mediana	51,00	43,00
	Minimum	36	29
	Maksimum	60	60
Mężczyzna	Średnia	41,29	35,38
	N	24	24
	Odchylenie standardowe	7,129	7,070
	Mediana	40,00	33,00
	Minimum	31	24
	Maksimum	56	52
Ogółem	Średnia	45,47	39,07
	N	43	43
	Odchylenie standardowe	8,276	8,603
	Mediana	44,00	39,00
	Minimum	31	24
	Maksimum	60	60

Źródło: opracowanie własne.

Uzyskane wyniki wskazują na wysoki poziom lęku jako stanu zarówno u kobiet, jak i u mężczyzn, przy czym wśród badanych kobiet był on wyższy (50,74) niż u mężczyzn (45,47). Podobną zależność zauważono w przypadku lęku jako cechy: mężczyźni (35,38), kobiety (43,74) – tabela 1.

W tabeli 2 przedstawiono wyniki testu t dla prób niezależnych dla lęku jako stanu przy założeniu równości wariancji.

Tabela 2. Test t dla dwóch prób niezależnych

Test t równości średnich		
t	df	p
4,482	41	< 0,001

Źródło: opracowanie własne.

Wykazano różnice istotne statystycznie pomiędzy grupami ($p < 0,001$). Kobiety uzyskały wyższe wyniki niż mężczyźni w zakresie zmiennej – lęk jako stan. Płeć różnicuje jej wynik – tabela 2.

W tabeli 3 zaprezentowano wyniki testu U Manna-Whitneya dla dwóch grup (kobiet i mężczyzn) w zakresie lęku jako cechy.

Tabela 3. Test Manna-Whitneya dla lęku jako cechy

U Manna-Whitneya	98,500
W Wilcoxon	398,500
Z	-3,177
p	0,001

Źródło: opracowanie własne.

Wykazano różnice istotne statystycznie pomiędzy grupami ($p = 0,001$). Kobiety uzyskały wyższe wyniki niż mężczyźni w zakresie zmiennej – lęk jako cecha. Płeć różnicuje wynik wskazanej zmiennej – tabela 3.

W tabeli 4 zawarto statystyki opisowe dla całej grupy badanych uczniów w zakresie lęku jako cechy.

Tabela 4. Statystyki opisowe dla zmiennej – lęk jako cecha

Lęk jako cecha					
Średnia	N	Odchylenie standardowe	Mediana	Minimum	Maksimum
45,47	43	8,276	44,00	31	60

Źródło: opracowanie własne.

W badanej grupie maksymalną wartością zmiennej był poziom lęku równy 60, minimalną 31. Wartość środkowa wynosi 44, a średnia 45,47 – tabela 4. Wskazuje to na wysoki poziom lęku wśród badanej grupy w porównaniu

z wartościami średnimi przedstawionymi w podręczniku testowym¹⁸. Średnia dla kobiet wynosiła 32,5, a dla mężczyzn była niższa i osiągnęła wartość 31,7.

W tabeli 5 przedstawiono korelacje pomiędzy lękiem jako stanem i lękiem jako cechą. Zbadano, czy wyższy poziom lęku rozumianego jako cecha, część stała osobowości, wpływa na poziom lęku jako stanu, przejawiającego się w danej sytuacji.

Tabela 5. Korelacja Spearmana pomiędzy zmiennymi – lęk jako stan i lęk jako cecha

Korelacje				
Zmienna			Lęk jako stan	Lęk jako cecha
rho Spearmana	Lęk jako stan	Współczynnik korelacji	1,000	0,532
		p	-	< 0,001
		N	43	43
	Lęk jako cecha	Współczynnik korelacji	0,532	1,000
		p	< 0,001	-
		N	43	43

Źródło: opracowanie własne.

Wykazano istotną statystycznie dodatnią korelację pomiędzy zmiennymi – lęk jako cecha i stan ($p < 0,001$). Wraz ze wzrostem wartości zmiennej – lęk jako cecha rośnie wartość zmiennej – lęk jako stan (tabela 5).

W tabeli 6 ujęto wyniki pomiaru korelacji lęku jako stanu z uzyskaną oceną końcową z chemii w celu weryfikacji, czy poziom lęku sytuacyjnego może mieć wpływ na osiągnięte wyniki.

W wydanym w 2005 roku podręczniku testowym¹⁹ nie wskazano na istotną różnicę w poziomie lęku pomiędzy dziewczętami a chłopcami. W przeprowadzonych badaniach wykazano istotne statystycznie różnice pomiędzy grupami w zakresie lęku jako stanu i lęku jako cechy. Dziewczęta wykazywały wyższy poziom lęku jako stanu i jako cechy w porównaniu z chłopcami. Do identycznych wniosków doszli A. Krzyżaniak, R. Lepka, B. Stawińska-Witoszyńska²⁰.

¹⁸ A. Jaworska, *op. cit.*

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ A. Krzyżaniak, R. Lepka, B. Stawińska-Witoszyńska, *Ocena lęku szkolnego wśród dzieci*

Tabela 6. Korelacja Spearmana pomiędzy zmiennymi – lęk jako stan i ocena końcowa z chemii

Korelacje				
Zmienne			Lęk jako stan	Ocena końcowa z chemii
rho Spearmana	Lęk jako stan	Współczynnik korelacji	1,000	-0,148
		p	-	0,343
		N	43	43
	Ocena końcowa z chemii	Współczynnik korelacji	-0,148	1,000
		p	0,343	-
		N	43	43

Źródło: opracowanie własne.

Należałoby zastanowić się nad przyczyną wzrostu lęku jako cechy u badanych. Mogą nią być zmiany w społeczeństwie, jak również okoliczności wywołane pandemią COVID-19 i fakt, że badani wrócili do szkoły po roku nauczania zdalnego. Znalezienie przyczyny wymagałoby podjęcia dalszych badań wśród szerszej grupy dzieci i młodzieży.

Badania dotyczyły sytuacji związanych z przedmiotem szkolnym – chemia, który realizowany jest od III etapu edukacyjnego. Przedmiot ten wybrano ze względu na niską sprawność posługiwania się umiejętnościami z zakresu przedmiotów ścisłych wśród Europejczyków, a także istniejące stereotypy na temat trudności przedmiotów ścisłych, co może być przyczyną wystąpienia wyższego poziomu napięcia²¹. Lęk jako stan w sytuacji oceniania był wysoki (średnia wartość $45,5 \pm 8,3$), co wskazuje na fakt, że nawet „sytuacja wyobrażeniowa”, jaką jest praca pisemna z chemii, wywołuje wysoki poziom lęku. Dodatkowo osoby charakteryzujące się wysokim poziomem lęku jako cechy intensywniej odczuwały lęk w ww. „sytuacji wyobrażeniowej”. Bardzo niepokojący jest fakt, że w badanej grupie znajdowały się osoby charakteryzujące się maksymalnym poziomem lęku jako stanu lub cechy (maksymalna liczba punktów w każdym itemie). Są one szczególnie narażone na wystąpienie problemów psychologicznych i powinny zostać objęte pomocą psychologiczną.

i młodzieży miasta Poznania, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2009, t. 90, nr 1, s. 82–85.

²¹ E. Gajek, *Kompetencje kluczowe w projektach międzynarodowych programu eTwinning*, „eTwinning drogą do edukacji przyszłości” 2009, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa, s. 31–33.

Nie wykazano istotnej korelacji pomiędzy odczuwanym lękiem w sytuacji oceniania a oceną z chemii. Warto byłoby pogłębić badania w kontekście otrzymanych ocen za poszczególne formy sprawdzania wiedzy i umiejętności. „Sytuacja wyobrazeniowa” dotyczyła jedynie sprawdzianu, a ocena końcowa jest składową również innych ocen, które uczniowie mogą zdobyć za wykonane projekty, prace domowe czy aktywność.

6. Ograniczenia badań

Badania zostały przeprowadzone wśród uczniów uczęszczających do jednej placówki. Wyklucza to rozbieżność wyników badań w zależności od postawy nauczyciela, jednak nie pozwala na ocenę, czy wysoki poziom lęku u osób badanych wynikał z atmosfery edukacyjnej, jaką tworzy nauczyciel. Ze względu na nauczanie zdalne wprowadzone w wyniku czasowego ograniczenia funkcjonowania szkół i placówek oświatowych w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem oraz zwalczaniem COVID-19 istniało ryzyko niesamodzielności uczniów przy tworzeniu prac lub pisaniu sprawdzianów, co mogło przełożyć się na uzyskiwane przez nich oceny. Osoby o wysokim poziomie lęku mogły w takiej sytuacji również otrzymywać oceny dobre. Oceny końcowe z kolei mogły być wystawiane z większą wyrozumiałością ze względu na występujące obostrzenia niż miało to miejsce przed wprowadzeniem restrykcji sanitarnych. Mała liczba osób badanych uniemożliwia szerszą generalizację uzyskanych wyników, stąd zaprezentowane badania mają charakter przyczynku i obrazują jedynie pewne tendencje wymagające dalszej weryfikacji badawczej.

7. Podsumowanie

Uzyskane wyniki charakteryzują się wysoką wartością poznawczą. Pogłębiają wiedzę na temat wpływu oceniania na funkcjonowanie ucznia. Pokazują, jak istotna jest rola edukacji w zakresie nauk ścisłych oraz stosowania w nich oceniania kształtującego. Przedstawiają również zagrożenie, jakim jest zbyt wysoki poziom lęku u uczniów w sytuacjach edukacyjnych.

Powyższe wnioski mogą również mieć znaczenie aplikacyjne. Uzyskane wyniki mogą posłużyć do przygotowania odpowiednich form oceniania kształtującego w nauczaniu. Praca może przysłużyć się planowaniu zmian, budowaniu świadomej edukacji bez „sztucznych” podziałów na klasy i dziedziny, a w szczególności tworzeniu przyjaznego środowiska oceniania efektów nauczania i uczenia się.

8. Bibliografia

- Bobrowski K.J., Ostaszewski K., Pisarska A., *Zdrowie psychiczne warszawskich gimnazjalistów. Badania mokotowskie 2004–2016*, „Psychiatria Polska” 2021, t. 55, nr 1.
- Cattell B.R., Scheier H.I., *The Nature of Anxiety: A Review of Thirteen Multivariate Analyses Comprising 814 Variables*, „Psychological Reports” 1958, nr 4.
- Ciccarelli S.K., White N.J., *Psychologia*, Rebis, Poznań 2016.
- Chin E.C.H., Williams M.W., Taylor J.E., Harvey S.T., *The influence of negative affect on test anxiety and academic performance: An examination of the tripartite model of emotions*, „Learning and Individual Differences” 2017, nr 54.
- Gajek E., *Kompetencje kluczowe w projektach międzynarodowych programu eTwinning*, „eTwinning drogą do edukacji przyszłości”, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2009.
- Jacques H.A.K., Mash E.J., *A Test of the Tripartite Model of Anxiety and Depression in Elementary and High School Boys and Girls*, „Journal of Abnormal Child Psychology” 2004, nr 32.
- Jaworska A., *Inwentarz Stanu i Cechy Lęku dla dzieci C.D. Spielbergera, C.D. Edwardsa, R.E. Lushene’a, J. Montuoriego i D. Platzeck (STAIC). Podręcznik*, Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 2005.
- Klusmann U., Richter D., Lüdtke O., *Teachers’ Emotional Exhaustion is Negatively Related to Students’ Achievement: Evidence From a Large-Scale Assessment Study*, „Journal of Educational Psychology” 2016, nr 8.
- Korczyński S., *Uczniowska percepcja siebie i swojej szkoły [w:] tegoż, Nauczyciel i uczeń w zreformowanej szkole*, Wydawnictwo Opole, Opole 2006.

- Krzyżaniak A., Lepka R., Stawińska-Witoszyńska B., *Ocena lęku szkolnego wśród dzieci i młodzieży miasta Poznania*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2009, t. 90, nr 1.
- Kyriacou C., *Teacher Stress: Directions for future research*, „Educational Review” 2001, nr 53.
- Lewicka-Zelent A., Trojanowska E., *Psychospołeczne funkcjonowanie uczniów klas siódmych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J. Paedagogia-Psychologia” 2018, t. XXXI, nr 2.
- Namkung J.M., *The Relation Between Mathematics Anxiety and Mathematics Performance Among School-Aged Students: A Meta-Analysis*, „Review of Education Research” 2019, nr 89.
- Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Żak, Warszawa 2016.
- Popiel A., Prąglowska E., *Psychoterapia poznawczo-behawioralna. Teoria i praktyka*, Paradygmat, Warszawa 2008.
- Reber A.S., Reber E.S., *Słownik psychologii*, Scholar, Warszawa 2015.
- Rowicka A., *Wypalenie zawodowe nauczycieli – prezentacja wybranych koncepcji i badań*, „Studia z Teorii Wychowania” 2019, t. X, nr 2.
- Selye H., *Stres życia*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1963.
- Zwierzynska E., Matuszewski A., *Kwestionariusz „Ja i moja szkoła”*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2002.

Anxiety in the process of student assessment

Summary: In the theoretical chapters, psychological basis of fear and stress was compiled, specifically in relation to experiencing those when a student is being graded. Immense effect of cognitive biases on the process of grading from both parties, one who is grading and one who is being graded, was described. The research portion of the dissertation was created using a State-Trait Anxiety Inventory for Children (STAIC) tests and questionnaires. A group of students in an imaginal grading situation of a test were examined to measure the anxiety levels. Additionally, the impact of anxiety on students' school grades and received assessments in sciences was analysed. Undertaken research formed a groundwork out of which conclusions could be made regarding the influence of examination anxiety on school grades in chemistry in particular and the

necessity of changing the traditional assessment techniques in favour of more effective methods.

Keywords: anxiety, educational stress, cognitive-behavioral psychology, cognitive distortions.

Tytuł rozdziału i streszczenie w języku angielskim w tłumaczeniu własnym Autora.

Izabela Kurowska, Uniwersytet Zielonogórski
Łukasz Nickel, Uniwersytet Zielonogórski

Cechy temperamentu i zachowania komunikacyjne pomiędzy partnerami a satysfakcja ze związku

Streszczenie: Celem przeprowadzonego badania była analiza i ocena okoliczności powstawania satysfakcji ze związku za pomocą cech temperamentu i zachowań komunikacyjnych. Osoby badane wypełniły Kwestionariusz Temperamentu EAS-D, Kwestionariusz Komunikacji Małżeńskiej oraz Kwestionariusz Dobranego Małżeństwa. Badana grupa liczyła 31 par ($N = 62$) będących w związku formalnym lub nieformalnym. Przeprowadzone badanie wykazało pozytywny związek satysfakcji ze związku z zachowaniami komunikacyjnymi; zaangażowaniem i wsparciem oraz negatywny związek z niezadowoleniem, strachem i złością – jako wymiarem emocjonalności w teście temperamentu EAS-D, a także z deprecjacją, będącą zachowaniem komunikacyjnym. Najistotniejszym predyktorem satysfakcji ze związku było wsparcie i deprecjacja. Zachowania komunikacyjne istotnie mediowały relację pomiędzy cechami temperamentu a satysfakcją ze związku. Przeprowadzone badanie jest znaczące z wielu perspektyw – uzyskane wyniki można wykorzystać w terapii par, których poziom satysfakcji ze związku jest niezadowalający.

Słowa kluczowe: temperament, komunikacja w związku, satysfakcja ze związku, terapia par, relacje w związkach.

1. Wprowadzenie

Dynamiczne zmiany zachodzące w relacjach partnerskich wymagają ciągłego poszerzania i aktualizowania wiedzy w tym zakresie. Temat ten wydaje się być szczególnie istotny ze względu na wzrost liczby udzielanych rozwodów oraz spadek liczby zawieranych małżeństw. Przekłada się to na większą liczbę związków nieformalnych i kohabitacji, a ponadto spadek liczby urodzonych

dzieci i wzrost samotnego wychowywania¹. Wraz z przyrostem rozstań wzrosła liczba osób poszukujących specjalistycznej pomocy². Osoby będące w związku dążą do pozyskiwania szczęścia wynikającego z relacji³. W związku z powyższym istotne jest poznanie predyktorów, od których może zależeć satysfakcja ze związku oraz które mogą przeciwdziałać jego rozpadowi.

Związek partnerski jest to relacja osób będących ze sobą w związku formalnym lub nieformalnym. Jako partnera uznać można małżonka, sympatię, partnera życiowego, narzeczonego bądź narzeczoną, ale też kochanka/kochankę czy konkubenta/konkubinę. Partner jest więc towarzyszem życia, z którym zawiera się więź emocjonalną oraz podejmuje aktywność seksualną⁴.

Satysfakcja w związkach jest przedmiotem zainteresowania wielu badaczy⁵, co z kolei skutkuje funkcjonowaniem w literaturze tematu różnych określeń odpowiadających temu terminowi. Satysfakcję w związku wiąże się z takimi terminami, jak: jakość małżeńska, dobór małżeński, powodzenie małżeńskie, integracja małżeńska, szczęście małżeńskie, zadowolenie czy satysfakcja z małżeństwa⁶. Uczeni, poruszając te kwestie w badaniach, starali się ustalić stan zadowolenia partnerów z faktu bycia w związku z wybraną osobą oraz wykazać predyktory wysokiej i niskiej jakości związku.

Satysfakcja w związkach partnerskich w ujęciu Mieczysława Płopy opisywana jest poprzez cztery kategorie: intymność, samorealizację, podobieństwo oraz rozczarowanie. Intymność rozumiana jest jako relacja oparta na zaufaniu,

¹ J. Stańczak, K. Stelmach, M. Urbanowicz, *Małżeństwa oraz dzieciństwo w Polsce*, Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, Warszawa 2016, s. 1–16; GUS, *Rocznik demograficzny*, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2021.

² H. Przybyła-Basista, *Zmieniające się rodziny w zmieniającym się świecie a wyzwania dla współpracy rodzicielskiej*, „Humanum. Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne” 2017, t. 2, s. 5–18.

³ I. Namysłowska, A. Siewierska, *Terapia rodzin a terapia par*, „Psychoterapia” 2007, nr 3(142), s. 37–42.

⁴ K. Adamczyk, *Pojęcie partnera życiowego w percepcji młodych dorosłych żyjących w pojedynkę i w związku nieformalnym*, „Polskie Forum Psychologiczne” 2015, nr 3, s. 305–323.

⁵ I. Rawicka, T. Rzepa, *Cechy temperamentalne a satysfakcja ze związku*, „Polskie Forum Psychologiczne” 2017, nr 22(4), s. 623–635; T.C. Taggart, S.M. Bannon, J.F. Hammett, *Personality traits moderate the association between conflict resolution and subsequent relationship satisfaction in dating couples*, „Personality and Individual Differences” 2019, nr 139, s. 281–289; M. Jankowska, *Komunikacja pomiędzy małżonkami a ocena jakości związku małżeńskiego*, „Kwartalnik Naukowy Towarzystwa Uniwersyteckiego Fides et Ratio” 2016, nr 28(4), s. 119–139.

⁶ M. Jankowska, *op. cit.*, s. 119–139.

bliskości i szczerości. Samorealizacja określana jest przez spełnianie i realizowanie swoich dążeń oraz celów życiowych. Podobieństwo odnosi się do zgodności i jedności obu stron związku w zakresie podejmowania decyzji oraz realizacji wspólnych dążeń. Z kolei rozczarowanie odnosi się do poczucia niepowodzenia życiowego wiążanego z zawarciem i pozostawaniem w związku⁷.

Satysfakcja ze związku może być zależna od komunikacji pomiędzy partnerami. Ma ona bardzo duże znaczenie, ponieważ nie tylko świadczy o poziomie ich relacji, ale także wpływa na kształtowanie się więzi między nimi. Charakter komunikacji partnerskiej obrazuje klimat emocjonalny związku, poziom zaufania, a także zaangażowania jednostek w tę relację⁸. Według Jana Rostowskiego, niezależnie od stażu i poziomu związku, zachowanie dobrej komunikacji jest konieczne do rozwoju relacji. Prawidłowy przebieg komunikacji między partnerami oddaje ich zaangażowanie oraz uzewnętrznia uczucie miłości. Ponadto sprzyja to szybszemu rozwiązywaniu konfliktów oraz ogranicza ich występowanie⁹. Aby proces komunikacji pomiędzy małżonkami przebiegał prawidłowo, muszą oni wypracować efektywny sposób porozumiewania się ze sobą – w celu obustronnego zrozumienia. Komunikacja w małżeństwie pełni nie tylko formę wymiany informacji, ale także odzwierciedla zaangażowanie, wsparcie, szacunek, troskę i emocje, jakimi darzymy partnera¹⁰.

Kolejnym istotnym predyktorem satysfakcji ze związku może być temperament partnera. Typ temperamentu – obok cech osobowości, prezentowanych postaw oraz wizerunku (a więc cech swoistych człowieka) – jest jednym z kluczowych czynników wpływających bezpośrednio na powodzenie w małżeństwie¹¹.

Temperament partnerów jako względnie stała cecha osobowości determinuje sposób działania i zachowania jednostki, przez co bezpośrednio wpływa na kształtowanie się tożsamości związku. Wyniki badań sugerują, że istnieją zależności pomiędzy dopasowaniem się partnerów pod względem

⁷ M. Plopa, *Więzi w małżeństwie i rodzinie. Metody badań*, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków 2006, s. 69–74.

⁸ T. Rostowska, *Konflikt międzypokoleniowy w rodzinie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001, s. 91–121.

⁹ J. Rostowski, *Zarys psychologii małżeństwa*, PWN, Warszawa 1987, s. 35.

¹⁰ M. Plopa, *op. cit.*, s. 109–127.

¹¹ A. Dakowicz, *Powodzenie małżeństwa: uwarunkowania psychologiczne w perspektywie transgresyjnego modelu Józefa Kozielskiego*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2014, s. 82–83; T.C. Taggart, S.M. Bannon, J.F. Hammett, *op. cit.*, s. 281–289.

typu temperamentu a ich satysfakcją ze związku¹². Dopasowanie partnerów pod kątem podobieństwa cech osobowości ma pozytywny wpływ na odczuwane zadowolenie z małżeństwa. Podobieństwo w tym zakresie przekłada się na porównywalne mechanizmy działania człowieka, co powoduje zmniejszenie częstości występowania sytuacji konfliktowych, a ponadto sprzyja spostrzeganiu partnera jako atrakcyjnego¹³.

2. Badania własne

2.1. Cel badań i hipotezy badawcze

Celem przeprowadzonego badania było wyjaśnienie satysfakcji ze związku za pomocą cech temperamentu i zachowań komunikacyjnych. Na podstawie przeglądu literatury przedmiotu sformułowano cztery hipotezy: H1 i H2 w formie kierunkowej wskazujące zależności pomiędzy badanymi zmiennymi oraz H3 i H4 w formie niekierunkowej o charakterze eksploracyjnym. Założono, że:

- **H1:** Z zachowań komunikacyjnych – zaangażowanie i wsparcie będą powiązane pozytywnie, a deprecjacja negatywnie z satysfakcją ze związku.
- **H2:** Pośród cech temperamentu – niezadowolenie, strach i złość będą powiązane negatywnie, a aktywność i towarzyskość pozytywnie z satysfakcją ze związku.
- **H3:** Cechy temperamentu i zachowania komunikacyjne będą istotnie przewidywały satysfakcję ze związku.
- **H4:** Zachowania komunikacyjne będą istotnymi mediatorami relacji pomiędzy cechami temperamentu a satysfakcją ze związku.

¹² A. Dakowicz, *op. cit.*, s. 82–83.

¹³ M. Ryś, *Jakość małżeństwa a komunikowanie się małżonków i sposoby rozwiązywania konfliktów*, „Problemy Rodziny” 1996, nr 1, s. 5–16; T.C. Taggart, *op. cit.*, s. 281–289.

2.2. Uczestnicy i procedura badania

Dobór osób biorących udział w badaniu miał charakter celowy. Uczestnicy badania musieli pozostawać w związku heteroseksualnym formalnym lub nieformalnym. Łącznie przebadano 62 osoby, a liczba kobiet i mężczyzn była równa. Średni wiek respondentów to 35 lat (od 19 do 62 lat), a średni staż związku wynosił 14 lat (od 6 mies. do 39 lat).

Badani wypełniali kwestionariusze, takie jak: Kwestionariusz Temperamentu EAS-D, Kwestionariusz Komunikacji Małżeńskiej, Kwestionariusz Dobranego Małżeństwa. Każdy badany został poinformowany o poufności i anonimowości badania, a udział w nim był dobrowolny.

2.3. Narzędzia badawcze

Satysfakcja ze związku została zbadana za pomocą Kwestionariusza Dobranego Małżeństwa autorstwa Mieczysława Plopy i Jana Rostowskiego¹⁴. Test składa się z 32 twierdzeń. Uzyskane dane pozwalają obliczyć poziom intymności, samorealizacji, podobieństwa i rozczarowania oraz ogólny wynik zadowolenia ze związku. Badani udzielali odpowiedzi na pięciostopniowej skali Likerta (od „całkowicie się zgadzam” – 5 pkt do „całkowicie się nie zgadzam” – 1 pkt). Badani odpowiadali na pytania, zaznaczając jedną z możliwych odpowiedzi – tę, która najbardziej odzwierciedlała ich przekonania w danej kwestii.

Zachowania komunikacyjne partnerów zbadano za pomocą Kwestionariusza Komunikacji Małżeńskiej (KKM) autorstwa Marii Kaźmierczak i Mieczysława Plopy¹⁵. Kwestionariusz składa się z dwóch części: pierwsza służy do oceny własnych zachowań komunikacyjnych, z kolei druga odnosi się do oceny zachowań partnera. Każda część zawiera 30 stwierdzeń. Udzielone odpowiedzi pozwalają obliczyć wyniki dla 3 skal: wsparcie, zaangażowanie i deprecjacja. Badani udzielają odpowiedzi na pięciostopniowej skali (od „nigdy” – 1 pkt do „zawsze” – 5 pkt).

Temperament został zbadany za pomocą Kwestionariusza Temperamentu EAS-D Arnolda Bussa oraz Roberta Plomina, w polskiej adaptacji

¹⁴ M. Plopa, *op. cit.*, s. 71–104.

¹⁵ *Ibidem*, s. 131–149.

Włodzimierza Oniszczenko¹⁶. Test składa się z 20 twierdzeń. Badani metodą samoopisu odnoszą się do różnych cech temperamentu, udzielając odpowiedzi na pięciostopniowej skali (od „zdecydowanie nie” – 1 pkt do „zdecydowanie tak” – 5 pkt). Kwestionariusz zawiera trzy główne skale: emocjonalność, aktywność i towarzyskość, przy czym emocjonalność zawiera trzy składowe: niezadowolenie, strach i złość.

3. Wyniki badań

Na etapie analiz statystycznych w pierwszej kolejności przeprowadzono test normalności rozkładu dla badanych zmiennych (test Kołmogorowa-Smirnowa). Część zmiennych odbiegała od rozkładu normalnego. Były to: niezadowolenie, strach, towarzyskość i rozczarowanie. W związku z tym kolejne analizy zostały przeprowadzone w oparciu o metodę bootstrappingu. Pozwoliła ona na użycie testów parametrycznych pomimo braku rozkładu normalnego.

W tabeli 1 zaprezentowano statystyki opisowe mierzonych zmiennych ilościowych oraz wyniki analizy korelacji r Pearsona pomiędzy badanymi zmiennymi. Wartości współczynników korelacji wyznaczono w oparciu o wspomnianą metodę bootstrappingu. Otrzymano istotne statystycznie dodatnie korelacje pomiędzy satysfakcją ze związku a zachowaniami komunikacyjnymi, jak wsparcie i zaangażowanie, oraz istotne statystycznie ujemne korelacje pomiędzy cechami temperamentu, jak niezadowolenie, strach, złość i zachowaniem komunikacyjnym polegającym na deprecjacji.

W kolejnym kroku przeprowadzono hierarchiczną analizę regresji, aby sprawdzić, które z cech temperamentu i zachowań komunikacyjnych w największym stopniu wyjaśniają satysfakcję ze związku. W pierwszym bloku, w oparciu o metodę wprowadzania¹⁷, analizowano wskaźniki temperamentu; w drugim bloku, również w oparciu o metodę wprowadzania – zachowania komunikacyjne. W analizie uwzględniono te zmienne, które były istotnie powiązane z satysfakcją ze związku. Analizę przeprowadzono, opierając się na metodzie bootstrappingu. Wyniki przedstawiono w tabeli 2.

¹⁶ W. Oniszczenko, *Kwestionariusz Temperamentu EAS Arnolda H. Bussa i Roberta Plomina. Wersje dla dorosłych i dla dzieci. Adaptacja polska*, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 1997.

¹⁷ Zmienne wyjaśniające wprowadzono do analizowanego modelu w kolejnych krokach – zgodnie z przyjętymi założeniami badawczymi.

Tabela 1. Statystyki opisowe i wartości korelacji analizowanych zmiennych

Zmienne	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Satysfakcja ze związku	1	-0,42**	-0,27*	-0,34**	0,24	0,21	0,73**	0,58**	-0,70**
2. Niezadowolenie		1	0,56**	0,31*	-0,25	-0,35**	-0,39**	-0,30*	0,30*
3. Strach			1	0,20	-0,15	-0,36**	-0,33**	-0,37**	0,20
4. Złość				1	0,02	-0,11	-0,15	-0,11	0,50**
5. Aktywność					1	0,35**	0,21	0,16	-0,07
6. Towarzystwość						1	0,35**	0,25	-0,06
7. Wsparcie							1	0,79**	-0,63**
8. Zaangażowanie								1	-0,47**
9. Deprecjacja									1
<i>M</i>	116,69	10,16	9,32	12,23	13,55	12,90	43,44	33,67	22,50
<i>SD</i>	15,06	3,44	2,96	2,33	3,29	3,21	5,76	4,48	7,05

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Źródło: opracowanie własne.

Model pierwszy wyjaśniał 23%, a model drugi 42% wariacji satysfakcji ze związku. Wykazano, że kluczowymi zmiennymi przewidującymi satysfakcję ze związku były dwa zachowania komunikacyjne – zaangażowanie i deprecjacja. Model drugi ze wszystkimi zmiennymi łącznie wyjaśniał 62% wariacji. Im wyższe wsparcie oraz niższa deprecjacja, tym większa satysfakcja ze związku.

Tabela 2. Wyniki analizy regresji w zakresie wyodrębnienia czynników kluczowych dla satysfakcji ze związku

	Predyktory	b	Beta	Przedziały ufności 95%	
				Dolna granica	Górna granica
Blok 1	1. Niezadowolenie	-0,67	-0,15	-1,81	0,51
	2. Strach	0,27	0,05	-1,17	1,61
	3. Złość	-0,40	-0,06	-1,66	0,82
Blok 2	4. Wsparcie	1,06	0,41	0,35	2,21
	5. Zaangażowanie	0,22	0,06	-0,64	0,85
	6. Deprecjacja	-0,74	-0,35	-1,24	-0,16

Źródło: opracowanie własne.

Ostatnim krokiem była analiza mediacji, w której testowano efekt mediacji metodą bootstrappingu. Sprawdzono istnienie mediacji związku pomiędzy

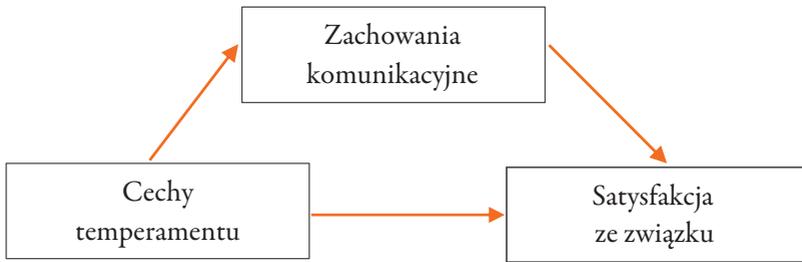
cechami temperamentu i satysfakcją ze związku przez zachowania komunikacyjne. Analiza wykazała, że istotnymi mediatorami były: a) wsparcie w relacji pomiędzy strachem a satysfakcją ze związku $[-2,17, -0,26]$ oraz w relacji pomiędzy niezadowoleniem a satysfakcją ze związku $[-2,07, -0,35]$, b) zaangażowanie w relacji pomiędzy niezadowoleniem a satysfakcją ze związku $[-1,25, -0,09]$ oraz w relacji pomiędzy strachem a satysfakcją ze związku $[-1,87, -0,40]$, c) deprecjacja w relacji pomiędzy niezadowoleniem a satysfakcją ze związku $[-1,55, -0,14]$ oraz w relacji pomiędzy złością a satysfakcją ze związku $[-3,81, -1,04]$. Wyniki analizy mediacji wraz ze standaryzowanymi współczynnikami *Beta* zaprezentowano w tabeli 3, a teoretyczny model mediacji na ilustracji 1.

Tabela 3. Analiza regresji ze zmienną wyjaśniającą i mediatorem przewidyującym zmienną wyjaśnianą

Zmienna wyjaśniająca	Zmienna wyjaśniana Satysfakcja ze związku		Zmienna wyjaśniana Wsparcie	
	β	<i>t</i>	β	<i>t</i>
Niezadowolenie	-0,17	-1,76	-0,39	-3,24**
Wsparcie	0,66	7,02**		
Strach	-0,03	-0,35	-0,33	-2,72**
Wsparcie	0,71	7,57**		
	Zmienna wyjaśniana Satysfakcja ze związku		Zmienna wyjaśniana Zaangażowanie	
	β	<i>t</i>	β	<i>t</i>
Niezadowolenie	-0,27	-2,59*	-0,30	-2,43*
Zaangażowanie	0,50	4,77**		
Strach	-0,06	-0,54	-0,37	-3,12**
Zaangażowanie	0,56	4,92**		
	Zmienna wyjaśniana Satysfakcja ze związku		Zmienna wyjaśniana Deprecjacja	
	β	<i>t</i>	β	<i>t</i>
Niezadowolenie	-0,23	-2,52*	0,30	2,43*
Deprecjacja	-0,63	-6,80**		
Złość	0,01	0,09	0,50	4,42**
Deprecjacja	-0,70	-6,58**		

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 1. Teoretyczny model mediacji

Źródło: opracowanie własne.

4. Dyskusja wyników

W przeprowadzonym badaniu postanowiono poszerzyć dotychczasową wiedzę o relacji zachodzącej pomiędzy temperamentem i zachowaniami komunikacyjnymi a satysfakcją ze związku. Wyniki analizy korelacji wykazały, że wyższy poziom satysfakcji ze związku mają osoby, które cechują się zaangażowaniem i wsparciem oraz niską deprecjacją. Uzyskane w ramach analiz wyniki potwierdzają w całości hipotezę pierwszą. Na podstawie trójczynnikowej koncepcji miłości Roberta Sternberga zaangażowanie uznawane jest przez Bogdanę Wojciszke za jeden z głównych czynników warunkujących miłość. W tym ujęciu zaangażowanie przekłada się na jakość i trwałość relacji pomiędzy partnerami¹⁸. Ponadto zaangażowanie jest powiązane z jakością relacji niezależnie od rodzaju związku (hetero- czy homoseksualnego)¹⁹. Z kolei wsparcie jest niezbędne do zbudowania wartościowego poziomu intymności. Wsparcie w relacji partnerskiej stanowi kluczowy element, który wpływa na poziom bezpieczeństwa, poczucie akceptacji i motywację do pokonywania trudności²⁰.

W przeprowadzonym badaniu wraz ze wzrostem deprecjacji obniżał się poziom satysfakcji ze związku. Komunikacja negatywna, w której przeważają mocno dominujący styl, agresja i nieposzanowanie partnera, znacząco może

¹⁸ B. Wojciszke, *Psychologia miłości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 1993, s. 8–19.

¹⁹ K. Kałczyńska, *Jakość relacji, satysfakcja seksualna i zaangażowanie partnerów w związkach jedнопłciowych*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2018, s. 42–53.

²⁰ B. Wojciszke, *op. cit.*, s. 8–19.

obniżyć poziom odczuwanej satysfakcji²¹. Również częste zachowania komunikacyjne o charakterze agresywnym i poniżającym obniżają poziom satysfakcji seksualnej, natomiast pozytywnie wpływają na nią zachowania komunikacyjne związane ze wsparciem i zaangażowaniem²².

Na podstawie analiz nie wykazano istotnej zależności pomiędzy aktywnością i towarzyskością a satysfakcją ze związku – chociaż te dwie cechy temperamentu znajdowały się na granicy istotności statystycznej. Nie było to zgodne z przewidywaniami (H2) zakładającymi, że partnerzy przejawiający zachowania towarzyskie, empatyczne, aktywne charakteryzują się wyższym poziomem satysfakcji ze związku²³. Prawdopodobnie, biorąc pod uwagę cechy temperamentu, poza towarzyskością i aktywnością, satysfakcja ze związku zależy w większym stopniu od emocjonalności partnerów. Składowe tej cechy temperamentu były istotnie powiązane z satysfakcją ze związku (H2). Wykazano negatywny związek niezadowolenia, strachu i złości z satysfakcją. Aby móc utworzyć satysfakcjonujący związek z drugą osobą, kluczowe jest ogólne poczucie zadowolenia²⁴. Podejrzliwość, nieufność i wzburzenia emocjonalne uważa się za czynniki obniżające zadowolenie ze związku²⁵.

Wspólna analiza zachowań komunikacyjnych i cech temperamentu wykazała, że najistotniejszym predyktorem satysfakcji ze związku było wsparcie, a następnie deprecjacja, zaś cechy temperamentu wyjaśniały satysfakcję ze związku tylko pośrednio z uwagi na zachowania komunikacyjne. Taki wynik tylko częściowo potwierdza przewidywania zawarte w hipotezie trzeciej i w całości w hipotezie czwartej. Negatywne emocje uwarunkowane temperamentalnie znacznie będą pogarszały komunikację w związku (np. wzajemne zrozumienie czy okazywanie szacunku) oraz będą sprzyjały zachowaniom opryskliwym i agresywnym, co w efekcie będzie znacząco obniżało satysfakcję

²¹ M.D. Johnson, J.A. Lavner, M. Mund, M. Zemp, S.M. Stanley, F.J. Neyer et al., *Within-couple associations between communication and relationship satisfaction over time*, „Personality and Social Psychology Bulletin” 2022, nr 48(4), s. 534–549.

²² A. Nomejko, G. Dolińska-Zygmunt, A. Mucha, *Znaczenie jakości komunikacji dla satysfakcji seksualnej kobiet i mężczyzn w bliskich związkach o różnym stażu*, „Seksuologia Polska” 2017, nr 15(1), s. 1–8.

²³ M. Ryś, *op. cit.*, s. 5–16; I. Rawicka, T. Rzepa, *op. cit.*, s. 623–635.

²⁴ S.M. Bannon, T.C. Taggart, C.M. Kehoe, K.D. O’Leary, *Collaborative communication efficiency is linked to relationship satisfaction in dating couples*, „Personal Relationships” 2020, nr 27(2), s. 385–400.

²⁵ A. Małus, *Cechy osobowościowe małżonków zgłaszających się na terapię małżeńską*, „Psychoterapia” 2011, nr 4(159), s. 17–30; T.C. Taggart, *op. cit.*, s. 281–289.

ze związku. W tym kontekście nie tyle temperament osób w związku może być istotny dla odczuwanej satysfakcji ze związku, ile wzajemna komunikacja pomiędzy partnerami, która z kolei zależy w dużej mierze od temperamentu.

Zrealizowane badanie ma kilka ograniczeń. W pierwszej kolejności należy wskazać małą liczbę osób badanych oraz zróżnicowaną grupę badawczą pod względem wieku i stażu związku, co mogło wpłynąć na uzyskane wyniki. W kolejnych badaniach zaleca się dookreślenie i uściślenie respondentów pod względem wieku i stażu związku, ponieważ odczuwalna satysfakcja ze związku może być zależna od rozmaitych czynników na różnym etapie życia. Ponadto przeprowadzone badanie miało charakter korelacyjny. Uzyskane wyniki wskazują na współwystępowanie badanych zmiennych, a nie na relacje przyczynowo-skutkowe.

5. Podsumowanie

Dotychczasowe rozważania skłaniają do wysunięcia następujących wniosków:

- 1) Uzyskane wyniki w ramach przeprowadzonego badania mogą okazać się istotne dla psychologów, terapeutów i innych specjalistów pracujących z parami.
- 2) Satysfakcja ze związku nie tyle musi zależeć od temperamentu partnerów, ale od tego, w jaki sposób poszczególne cechy temperamentu mogą warunkować zachowania komunikacyjne w związku. Dlatego też, np. prowadząc terapię par, można przyspieszyć i poprawić jej przebieg, pracując w dużej mierze na nieprawidłowych wzorcach komunikacyjnych występujących w związku. Warto pamiętać, że osobom z reaktywnym emocjonalnie temperamentem może być trudniej utrzymać prawidłowe wzorce komunikacyjne, a więc trudniej będzie im osiągnąć cele terapeutyczne.

6. Bibliografia

Adamczyk K., *Pojęcie partner życiowy w percepcji młodych dorosłych żyjących w pojedynkę i w związku nieformalnym*, „Polskie Forum Psychologiczne” 2015, nr 3.

- Bannon S.M., Taggart T.C., Kehoe C.M., O'Leary K.D., *Collaborative communication efficiency is linked to relationship satisfaction in dating couples*, „Personal Relationships” 2020, nr 27(2).
- Dakowicz A., *Powodzenie małżeństwa: uwarunkowania psychologiczne w perspektywie transgresyjnego modelu Józefa Koźieleckiego*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2014.
- GUS, *Rocznik demograficzny*, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2021.
- Jankowska M., *Komunikacja pomiędzy małżonkami a ocena jakości związku małżeńskiego*, „Kwartalnik Naukowy Towarzystwa Uniwersyteckiego Fides et Ratio” 2016, t. 28(4).
- Johnson M.D., Lavner J.A., Mund M., Zemp M., Stanley S.M., Neyer F.J. et al., *Within-couple associations between communication and relationship satisfaction over time*, „Personality and Social Psychology Bulletin” 2022, nr 48(4).
- Kałczyńska K., *Jakość relacji, satysfakcja seksualna i zaangażowanie partnerów w związkach jednoptciowych*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2018.
- Małus A., *Cechy osobowościowe małżonków zgłaszających się na terapię małżeńską*, „Psychoterapia” 2011, t. 4(159).
- Namysłowska I., Siewierska A., *Terapia rodzin a terapia par*, „Psychoterapia” 2007, t. 3(142).
- Nomejko A., Dolińska-Zygmunt G., Mucha A., *Znaczenie jakości komunikacji dla satysfakcji seksualnej kobiet i mężczyzn w bliskich związkach o różnym stażu*, „Seksuologia Polska” 2017, t. 15(1).
- Oniszczenko W., *Kwestionariusz Temperamentu EAS Arnolda H. Bussa i Roberta Plomina. Wersje dla dorosłych i dla dzieci. Adaptacja polska*, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 1997.
- Płopa M., *Więzi w małżeństwie i rodzinie. Metody badań*, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków 2006.
- Przybyła-Basista H., *Zmieniające się rodziny w zmieniającym się świecie a wyzwania dla współpracy rodzicielskiej*, „Humanum. Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne” 2017, t. 2.
- Rawicka I., Rzepa T., *Cechy temperamentalne a satysfakcja ze związku*, „Polskie Forum Psychologiczne” 2017, t. 22(4).
- Rostowska T., *Konflikt międzypokoleniowy w rodzinie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001.

- Rostowski J., *Zarys psychologii małżeństwa*, PWN, Warszawa 1987.
- Ryś M., *Jakość małżeństwa a komunikowanie się małżonków i sposoby rozwiązywania konfliktów*, „Problemy Rodziny” 1996, t. 1.
- Stańczak J., Stelmach K., Urbanowicz M., *Małżeństwa oraz dzietność w Polsce*, Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, Warszawa 2016.
- Taggart T.C., Bannon S.M., Hammett, J.F., *Personality traits moderate the association between conflict resolution and subsequent relationship satisfaction in dating couples*, „Personality and Individual Differences” 2019, nr 139.
- Wojciszke B., *Psychologia miłości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 1993.

Temperament traits, communication and relationship satisfaction in couples

Summary: The aim of the study was to explain relationship satisfaction in couples with the use of temperamental traits and communication behaviors. The following research tools were used: the EAS-D Temperament Questionnaire, the Marriage Communication Questionnaire and the Matched Marriage Questionnaire. The participants of the study were 31 couples ($N = 62$) individuals in a marriage or domestic partnership. The results revealed a positive relationship of satisfaction with a) communication; commitment and support and b) negative relationship with distress, fear and anger as a dimension of emotionality in the EAS-D Questionnaire and communication – depreciation. The most important predictor of relationship satisfaction in couples were support and depreciation. Communication behavior was an important mediator between temperamental traits and relationship satisfaction in couples. The conducted study is significant from many perspectives, the obtained results can be applied to the treatment of couples whose level of satisfaction with the relationship is unsatisfactory.

Keywords: temperament traits, relationship satisfaction in couples, couples communication, couples therapy, marriage and domestic partnership.

Tytuł rozdziału i streszczenie w języku angielskim w tłumaczeniu własnym Autorów.

Kamil Michał Banach, Prokuratura Rejonowa w Nysie

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8466-6966>

Problematyka zawarcia, ustania i unieważnienia małżeństwa w prawie maltańskim i polskim – ujęcie prawnoporównawcze

Streszczenie: Zasadniczym założeniem niniejszego opracowania jest przede wszystkim dostarczenie podstawowych spostrzeżeń i wiadomości o kształcie maltańskiego prawa rodzinnego celem wypełnienia, choć w niewielkim stopniu, zaistniałej luki badawczej z powodu braku opracowań komparatystycznych w tym zakresie. W ślad za tym scharakteryzowane zostały wybrane maltańskie prawnorodzinne regulacje odnoszące się przede wszystkim do instytucji małżeństwa w formie cywilnej, a w szczególności – problematyki jego zawarcia, ustania i unieważnienia. Ponadto celem zarysowania maltańskich rozwiązań normatywnych przedstawione zostały również inne uregulowane przez prawo modele wspólnego pożycia par, które stanowią współcześnie interesującą alternatywę względem instytucji małżeństwa. Rozważania kończą wnioski wyprowadzone na podstawie analizy komparatystycznej regulacji maltańskiego i polskiego celem zaprezentowania zasadniczych podobieństw i różnic między omawianymi porządkami prawnymi.

Słowa kluczowe: małżeństwo, rozwód, prawo rodzinne, komparatyka prawnicza, prawo maltańskie.

1. Wprowadzenie

W praktyce najczęściej Malta jest wszystkim powszechnie znana jedynie jako rozpromieniona słońcem wyspa na Morzu Śródziemnym i niezwykle atrakcyjna destynacja turystyczna, choć nie mniej ciekawa jest jej historia oraz tradycja

prawna¹. Tak naprawdę to niewielkie śródziemnomorskie państwo jest szczególne, chociażby dlatego, iż stanowi substrat syntezy różnych kultur prawnych i bogatej historii, które to odcisnęły swoje piętno na skutek wielu lat rządów kolonialnych². Dla zilustrowania powyższego można wskazać, iż Malta przez długi czas stanowiła kolonię brytyjską, a w rezultacie brytyjskie prawo *common law* zostawiło swój głęboki ślad w tamtejszym prawodawstwie i *de facto* aż do chwili obecnej znajduje to swoje namacalne odbicie nie tylko w doniosłych wpływach na system prawa maltańskiego, ale świadczy o tym również język czy dziedzictwo kulturowe³. Natomiast w ostatnich latach na skutek akcesji Malty do Unii Europejskiej (UE), która to notabene miała miejsce symultanicznie z przystąpieniem Polski w dniu 1 maja 2004 roku do UE, na wyspie obowiązuje dodatkowo prawo wspólnotowe, które koreluje z ustawodawstwem krajowym⁴. Niemniej jednak Kevin Aquilina postuluje, iż historyczna analiza prawodawstwa Malty prowadzi do wniosku, iż pomimo nieustannej ewolucji najbardziej dominującym elementem w prawie maltańskim było i wciąż pozostaje kontynentalne prawo europejskie⁵.

¹ B. Andò, S.P. Donlan, D.E. Zammit, „*A Happy Union?*” *Malta’s Legal Hybridity*, „Tulane European & Civil Law Forum” 2012, t. 27, s. 165.

² Dodatkowo w literaturze przedmiotu wskazuje się, iż na przestrzeni lat poszczególne systemy wchłaniały obce, co niejako sprawia, iż przenikają się one wzajemnie i ze sobą korelują, tworząc pewnego rodzaju hybrydy. Zob. U.M. Bonnici, *Introduction to comparative law*, Malta University Press, Msida 2004, s. 11; B. Andò, S.P. Donlan, D.E. Zammit, *op. cit.*, s. 166; I. Sammut, *Evidence in Civil Law – Malta*, s. 1, https://www.pf.um.si/site/assets/files/3223/evidence_in_civil_law_-_malta.pdf (dostęp: 24.06.2022 r.).

³ Warto podkreślić, iż zasadniczo maltańskie prawo prywatne zostało głęboko zakorzenione w bogatych tradycjach prawa rzymskiego, a więc czerpie ono z tradycji kontynentalnego prawa stanowionego. Zob. B. Andò, *The Mélange of Innovation and Tradition in Maltese Law: The Essence of the Maltese Mix?* „Potchefstroom Electronic Law Journal/Potchefstroomse Elektroniese Regsblad” 2012, t. 15, nr 3, s. 79–81; P.J. Galea, *A brief overview of Malta, a roman-civil law country, with common law adoption as rules of civil evidence*, „Digital Evidence and Electronic Signature Law Review” 2008, t. 5, s. 202.

⁴ I. Sammut, *Introduction – The Maltese Legal System and the EU [w:] The Implementation and Enforcement of European Union Law in Small Member States*, red. I. Sammut, J. Agranovska, Palgrave Macmillan, London 2021, s. 1–10.

⁵ Dla przykładu można wskazać, iż w okresie, gdy Malta była administrowana przez Rycerzy św. Jana, to tradycja prawa stanowionego odgrywała dominującą rolę, natomiast w okresie wpływów Wielkiej Brytanii to prawo zwyczajowe *common law* miało przewagę. Zob. K. Aquilina, *Rethinking Maltese Legal Hybridity: A Chimeric Illusion or a Healthy Grafted European Law Mix?* „Journal of Civil Law Studies” 2011, t. 4, nr 2, s. 261–262.

Zasadniczo na podstawie przeprowadzonej kwerendy polskiego piśmiennictwa bez większych trudności można dojść do dość zaskakującej konstatacji, iż dotychczas nie podjęto prób przeprowadzenia komparatystycznej analizy maltańskiego systemu prawa z dwoma dostrzegalnymi wyjątkami. Pierwszy z nich uzewnętrznia się na gruncie prawa podatkowego, co niejako ma związek z tym, iż Malta przez wiele lat uznawana była za tzw. raj podatkowy, a w ślad za tym zarówno przedstawiciele doktryny, jak i praktycy prawa chętnie zabierali głos we wspomnianej problematyce⁶. Ponadto stosunkowo niedawno ukażało się niezwykle ciekawe opracowanie komparatystyczne rezonujące wokół doniosłego zagadnienia, jakim jest prawo własności z perspektywy regulacji prawa maltańskiego i włoskiego⁷. Wobec powyższego fundamentalnym celem niniejszego opracowania jest przedstawienie maltańskich regulacji prawnych w przedmiocie zawarcia, ustania i unieważnienia małżeństwa oraz porównanie ich z rozwiązaniami polskiego porządku prawnego. Nietuzinkowość podjętej problematyki prowadzi do wysunięcia następujących problemów badawczych:

- 1) Jak prezentuje się ustawodawstwo maltańskie w przedmiocie zawarcia, ustania i unieważnienia małżeństwa w zestawieniu z prawem polskim?
- 2) Czy prawo maltańskie wyróżnia i reguluje oprócz małżeństwa także inne formy wspólnego pożycia par?

Na podstawie wskazanych wyżej problemów badawczych sformułowano następujące hipotezy badawcze:

- 1) Maltańskie prawo rodzinne cechuje się pewnego rodzaju swoistością i oryginalnością niektórych rozwiązań a jednocześnie posiada także wiele punktów stykowych w postaci podobieństw i analogii z zakresem problematyki małżeńskiej do prawa polskiego.

⁶ W konsekwencji zarówno polscy, jak i zagraniczni przedsiębiorcy, korzystając ze względnie liberalnych przepisów podatkowych tego wyspiarskiego państwa, w istocie wybierali Maltę jako rezydencję podatkową celem niezwykle atrakcyjnej optymalizacji podatkowej. Niemniej jednak na przełomie ostatnich dwóch lat sytuacja uległa zmianie. Zob. R. Mierwiński, *Malta przestanie być rajem podatkowym*, <https://mycompanypolska.pl/artykul/malta-przestanie-byc-rajem-podatkowym/7713> (dostęp: 20.06.2022 r.); K. Bartman, *Unia dokreca śrubę „maltańskim piratom”. Koniec rajy podatkowego dla Polaków*, <https://www.money.pl/podatki/unia-dokreca-srube-maltanskim-piratom-koniec-raju-podatkowego-dla-polakow-6690185606609536a.html> (dostęp: 20.06.2022 r.).

⁷ Zob. A.G. Kamińska, *Własność w prawie włoskim i maltańskim. Aspekty konstytucyjne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2020.

- 2) Ustawodawca maltański na przestrzeni ostatnich lat wykazuje się znaczną aktywnością w zakresie spraw prawnorodzinnych, co uzewnętrznia się chociażby poprzez liczne nowelizacje i wprowadzanie zupełnie nowych regulacji normatywnych.

Biorąc pod uwagę, iż niniejsze rozważania mają w głównej mierze charakter przeglądowo-porównawczy, co niejako związane jest ze specyfiką wybranego tematu, w pracy wykorzystane zostały następujące metody badawcze: analiza literatury, aktów prawnych i innych źródeł; synteza zgromadzonych informacji, metoda monograficzna i intuicyjna.

2. Pojęcie małżeństwa oraz alternatywne modele wspólnego pożycia par w prawie maltańskim i polskim

Zasadniczo nie powinno budzić jakichkolwiek wątpliwości stwierdzenie, iż związek małżeński stanowi notabene w każdej kulturze instytucję o niezwykle silnym oddziaływaniu i doniosłości społecznej⁸. Inaczej rzecz ujmując, małżeństwo to dotychczas najbardziej rozpowszechniony model wzajemnej koegzystencji i pożycia dwojga ludzi, a więc jest to pewnego rodzaju zjawisko społeczne, któremu przepisy prawa nadają jedynie ramy i obejmują ochroną celem kształtowania ładu społecznego⁹. W istocie tak naprawdę to normy prawne *de facto* przekształcają tę szczególną więź społeczną między dwoma osobami w stosunek prawny, dokonując jego instytucjonalizacji jako małżeństwa¹⁰. Niewątpliwie małżeństwo jako stosunek rodzinnoprawny prowadzi do założenia rodziny i precyzyjnie określa podstawowe prawa oraz obowiązki małżonków¹¹. Jak niezwykle trafnie zauważa Kazimierz Piasecki, sam model małżeństwa oraz elementy immanentnie z nim związane – jak chociażby

⁸ A. Nowicka, *Warunki zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej o skutkach cywilnych przewidzianych w prawie polskim*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie. Zeszyty Studenckie” 2009, nr 3, s. 198.

⁹ M. Andrzejewski, T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 24.

¹⁰ M. Stasiak, *Zawarcie małżeństwa w formie cywilnej i konkordatowej*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” 2003, nr 10, s. 60; J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 93.

¹¹ G. Jędrejek, *MERITUM Prawo rodzinne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 19–20; J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz, *Prawo rodzinne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 23.

prawa i obowiązki małżonków, przesłanki, przeszkody czy sposób zawarcia małżeństwa oraz jego ustania – są niejednolite i skądinąd zależą m.in. od czynników kulturowych czy religijnych¹². Wobec tego w konsekwencji niezwykle trudno o wypracowanie jednolitej i uniwersalnej definicji małżeństwa, a to sprawia, że zasadniczo będzie się ona nieznacznie różniła w zależności od uwarunkowań społeczno-kulturowych poszczególnych państw.

Jednocześnie, mając na uwadze temat pracy, niniejsze rozważania ograniczone zostaną jedynie do prawodawstwa Malty i Polski. W ślad za tym w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę, iż w polskim systemie prawa definicję małżeństwa można zrekonstruować, dokonując wnikliwej analizy przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego¹³, a także subsydiarnie treści ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego¹⁴ oraz art. 18 Konstytucji RP¹⁵, które to akty stanowią fundament polskiego prawa rodzinnego¹⁶. W świetle przywołanych aktów prawnych można wskazać, iż małżeństwo stanowi „trwały, ale jednocześnie rozerwalny, legalny związek kobiety i mężczyzny, w którym oboje małżonkowie są równi, uregulowany przepisami obowiązującego prawa, powstały na podstawie zgodnych oświadczeń woli stron, w celu urzeczywistnienia określonych praw i obowiązków małżeńskich”¹⁷. Natomiast, podejmując się próby zdefiniowania małżeństwa w prawie maltańskim, można wskazać, iż na podstawie wnikliwej analizy treści tamtejszych regulacji normatywnych oznacza ono trwały, legalny i od niedawna rozerwalny związek dwóch równoprawnych osób bez względu na płeć, powstały w wyniku wyrażonej przez nie zgodnej woli wspólnego pożycia i posiadania określonych praw oraz obowiązków względem siebie¹⁸.

¹² K. Piasecki, *Prawo małżeńskie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 11–13.

¹³ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 1359), dalej jako: KRO.

¹⁴ Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 709).

¹⁵ „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny [...] znajduje się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”. Zob. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.), dalej jako: Konstytucja RP.

¹⁶ J.F. Strzebinić, *Prawo rodzinne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 23.

¹⁷ M. Andrzejewski, T. Smyczyński, *op. cit.*, s. 24; także J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo rodzinne*, LexisNexis, Warszawa 2001, s. 37.

¹⁸ R. Farrugia, *International Marriage and Divorce Regulation and Recognition in Malta*, „Family Law Quarterly” 1995, t. 29, nr 3, s. 627–629.

Niemniej jednak na przestrzeni ostatniej dekady maltańskie prawo rodzinne przeszło dostrzegalną ewolucję na skutek przeprowadzenia wielu kluczowych reform. Wprowadzone przez maltańskiego ustawodawcę zmiany dotyczyły m.in. odejścia od zasady nierozzerwalności małżeństwa na skutek wprowadzenia instytucji rozwodu, jak również pochyłono się nad problematyką innych alternatywnych modeli wspólnego faktycznego pożycia par celem zapewnienia im chociażby minimalnego zakresu ochrony prawnej¹⁹. Mając na uwadze obszerność tematyki, warto jedynie w ramach ciekawostki pobieżnie zasygnalizować, iż na skutek ewolucji maltańskie prawo rodzinne reguluje i obejmuje ochroną prawną *de facto* aż 3 modele związków o charakterze rodzinnym, tj. małżeństwo, związek cywilny²⁰ oraz tzw. konkubinaty²¹, czyli

¹⁹ Jak może się wydawać, fundamentalnym motywem przeprowadzonych reform były zmiany w światopoglądzie Maltańczyków, co zauważalne jest aktualnie na całym Starym Kontynencie (np. w sąsiadującej z Maltą Republice Włoch), a który to trend objawia się niechęcią par wobec instytucji małżeństwa, które ustępuje coraz bardziej pola innym modelom wspólnego pożycia. Zob. R. Merciecia, *The New And Improved Cohabitation Act*, <https://abalegal.eu/the-new-and-improved-cohabitation-act/> (dostęp: 25.06.2022 r.); *Divorce and legal separation – Malta*, https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-mt-maximizeMS_EJN-en.do?member=1 (dostęp: 25.06.2022 r.); M. Kosek, *Ochrona małżeństwa i rodziny we włoskim prawie rozwodowym*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2021, nr 46, s. 169–170; *New Cohabitation Law in Malta*, <https://www.lexpractis.com/publications/new-cohabitation-law/> (dostęp: 25.06.2022).

²⁰ Na skutek uchwalenia przez Parlament ustawy z dnia 14 kwietnia 2014 r. o związkach cywilnych Malta zezwala na zawieranie związków cywilnych zarówno parom tej samej płci, jak i parom przeciwnej płci. Zasadniczo przyznaje ona związkom cywilnym takie same prawa i obowiązki jak wynikające z małżeństwa. Aktualnie, na skutek umożliwiania zawierania małżeństw przez osoby tej samej płci, instytucja związków cywilnych straciła swoje znaczenie. Zob. Chapter 530 Civil Unions Act, <https://legislation.mt/eli/cap/530/eng/pdf> (dostęp: 25.06.2022 r.); *Property consequences of registered partnerships*, E-Justice European, https://ejustice.europa.eu/36687/EN/property_consequences_of_registered_partnerships?MAL-TA&member=1 (dostęp: 25.06.2022 r.).

²¹ Ponadto w celu zagwarantowania przynajmniej minimalnej ochrony konkubentom na Malcie uregulowano również problematykę związków konkubenckich. Finalnym zwieńczeniem pracy w tym zakresie było uchwalenie przez maltański Parlament w dniu 21 kwietnia 2017 r. ustawy o konkubinacie, która wyróżniała aż 3 zasadniczo odmienne względem siebie modele konkubinatu, tj. konkubinaty faktyczny, konkubinaty umowny oraz konkubinaty zawarty w drodze jednostronnego oświadczenia woli. Niespełna trzy lata później, tj. 5 czerwca 2020 r., maltański ustawodawca zdecydował się dokonać gruntownej nowelizacji, a jedną z zasadniczych różnic względem poprzedniego stanu prawnego było wyodrębnienie w nowej ustawie tylko jednego, tj. umownego, modelu związku konkubenckiego sformalizowanego w drodze umowy stron i uwzględnionego w rejestrze publicznym. Należy wskazać, iż na podstawie treści

nieformalny związek faktyczny. Co ciekawe, współcześnie wszystkie wspomniane formy związków par są neutralne płciowo²². Niemniej jednak zarówno problematyka konkubinatu, jak i związków cywilnych na płaszczyźnie maltańskiego systemu prawa wymaga odrębnej i szczegółowej analizy, a w rezultacie pozostaje poza zakresem niniejszego opracowania. W ślad za tym dalsze rozważania będą skoncentrowane na wybranych regulacjach normatywnych odnoszących się *stricte* do instytucji małżeństwa.

Tytułem krótkiego wprowadzenia należy wskazać, iż instytucja małżeństwa została szczegółowo uregulowana przez maltańskiego ustawodawcę zasadniczo w dwóch aktach normatywnych. Pierwszym z podstawowych aktów prawnych kodyfikującym problematykę związków małżeńskich jest ustawa z 12 sierpnia 1975 r. o prawie małżeńskim, która zamieszczona została w rozdziale 255 Zbioru Praw Malty²³. Zawiera ona przede wszystkim regulacje materialnoprawne, które regulują m.in. przesłanki pozytywne i negatywne zawarcia małżeństwa, obligatoryjne formalności proceduralne, których nupturienti muszą dopełnić, oraz enumeratywnie wymienione okoliczności faktyczne, których wystąpienie może stanowić prawnie doniosłą podstawę do unieważnienia małżeństwa. Natomiast drugą z kluczowych ustaw dla podejmowanego zagadnienia jest maltański kodeks cywilny z 11 lutego 1870 r., a szczególnie istotna w kontekście problematyki małżeństwa jest księga pierwsza dotycząca spraw z zakresu prawa osobowego²⁴. We wspomnianej księdze unormowano przykładowo takie kwestie, jak prawa i obowiązki małżonków (art. 2–6A),

art. 2 ustawy o konkubinacie pojęcie „konkubent” oznacza osobę, która „stale i zwyczajowo mieszka z inną osobą w domu konkubenta, tworząc związek, i która zawarła z tą osobą publiczny akt konkubinatu, pod warunkiem jednak, że nie jest ona już prawnie związana z inną osobą”. Zob. Chapter 571 Cohabitation Act Repealed by Act XXVII of 2020, <https://legislation.mt/eli/cap/571/eng/pdf> (dostęp: 25.06.2022 r.); R. Merciecia, *op. cit.*; *Cohabitation Act Overview – Your rights and obligations*, <https://smmgroup.com.mt/publications/cohabitation-act-overview-your-rights-and-obligations/> (dostęp: 20.06.2022 r.); Chapter 614 Cohabitation Act, <https://legislation.mt/eli/cap/614/eng> (dostęp: 18.06.2022 r.); *Cohabitation Act*, <http://iurismalta.com/cohabitation-act/> (dostęp: 18.06.2022 r.).

²² *Marriage, Civil Union and Cohabitation – Legal Unions in Malta*, <https://family-law.com.mt/relationships/marriage-civil-unions-and-cohabitation> (dostęp: 25.06.2022 r.).

²³ Chapter 255 Marriage Act, <https://legislation.mt/eli/cap/255/eng> (dostęp: 20.06.2022 r.), dalej jako: MA.

²⁴ Chapter 16 Civil Code, <https://legislation.mt/eli/cap/16/eng/pdf> (dostęp: 28.06.2022 r.), dalej jako: KCM.

w tym również separację (art. 35–66) i rozwiązanie małżeństwa poprzez rozwód (art. 66A–66N), regulacje odnoszące się do sporządzania aktów stanu cywilnego – m.in. aktu małżeństwa (art. 293–295) czy chociażby spraw z zakresu stosunków między rodzicami i dziećmi, które to zakotwiczone w tytule czwartym przywołanej ustawy²⁵.

Ponadto ustawodawca maltański przewidział dwa dopuszczalne przez prawo sposoby zawarcia małżeństwa, tj. formę cywilną (świecką) oraz wyznaniową, do której oprócz przepisów ogólnych znajdują zastosowanie przepisy szczególne oraz *stricte* przepisy prawa kanonicznego, która pozostaje jednak poza zakresem niniejszych rozważań²⁶. W tym miejscu warto poczynić dość istotną uwagę, iż poczynawszy od września 2017 r., na skutek uchwalenia przez maltański Parlament ustawy z dnia 12 lipca 2017 r. o zmianach w ustawie o prawie małżeńskim i innych ustawach, Malta dołączyła do nielicznego grona państw, których prawodawstwo legalizuje i obejmuje ochroną prawną małżeństwa osób tej samej płci na równi z małżeństwami heteroseksualnymi²⁷.

3. Zawarcie małżeństwa w świetle prawa maltańskiego i polskiego – zagadnienia wybrane

W pierwszej kolejności należy zaakcentować, iż zasadniczo, mając na uwadze treść maltańskiej ustawy o prawie małżeńskim, notabene niemal analogicznie na wzór prawa polskiego, nupturienti muszą kumulatywnie spełnić wiele przesłanek. Generalnie rzecz biorąc, przesłanki te mają różnorodny charakter

²⁵ Jw.

²⁶ Art. 21–32A MA.

²⁷ Warto również podkreślić, iż w efekcie implementacji przełomowych zmian w prawie rodzinnym Malty tradycyjny zwrot „ogłaszam was mężem i żoną” został zastąpiony formułą „od teraz jesteście małżeństwem”, a ponadto pojęcia „matka” i „ojciec” zastąpione zostały neutralnymi pod względem płciowym określeniami „osoba rodząca” i „drugi rodzic”. Zob. Marriage act and other laws (amendment) act, (ACT No. XXIII of 2017), <https://legislation.mt/eli/act/2017/23/eng/pdf> (dostęp: 25.06.2022 r.); Commencement Notice of Minister for European Affairs and Equality, <https://legislation.mt/eli/ln/2017/212/eng/pdf> (dostęp: 25.06.2022 r.); V. Barresi, *Malta, sì al matrimonio anche alle coppie gay: voto storico nell'isola cattolica*, https://www.repubblica.it/esteri/2017/07/13/news/malta_dice_si_alle_nozze_gay_voto_storico_nell_isola_cattolica-170703948/; *Same Sex Marriages in Malta*, <https://family-law.com.mt/relationships/same-sex-marriages> (dostęp: 2.07.2022 r.).

prawny, a co za tym idzie – pociągają za sobą odmienne skutki prawne²⁸. W praktyce można sklasyfikować je, tworząc podział na 3 zasadnicze grupy. Pierwszy katalog to przesłanki bezwzględne, określane również w doktrynie jako warunkujące istnienie małżeństwa, bez spełnienia których małżeństwo uważane jest *de facto* za nieistniejące²⁹. Kolejna grupa to przeszkody małżeńskie lub też przesłanki wykluczające możliwość zawarcia małżeństwa, a których ziszczenie może stanowić podstawę do jego późniejszego unieważnienia i zawarcia³⁰. Ostatnie to przesłanki formalno-porządkowe, których celem jest przede wszystkim precyzyjna systematyzacja przebiegu procedury legalizowania związku dwojga osób³¹. W rezultacie, jak słusznie postuluje Katarzyna Bagan-Kurluta, wspomniane wymogi można zbiorczo określić pojęciem tzw. możliwości zawarcia małżeństwa, którą interpretować należy jako wszelkiego rodzaju warunki, od spełnienia których prawo rodzinne uzależnia zawarcie małżeństwa *lege artis* lub też je wyklucza³².

Zasadniczo na gruncie maltańskiego prawa rodzinnego przesłanki konieczne do zawarcia małżeństwa są podobnie dookreślone względem regulacji przewidzianej w prawie krajowym. Tak naprawdę zostały one zakotwiczone przez maltańskiego ustawodawcę *stricte* w art. 15 ust. 2 MA, którego treść stanowi, iż „podczas ceremonii urzędnik, przed którym zawierany jest związek małżeński, zapyta każdą z osób, które zamierzają zawrzeć związek małżeński, czy weźmie tę drugą osobę za małżonka, a po złożeniu przez każdą z tych osób oświadczenia, że to uczyni bez żadnego warunku lub zastrzeżenia, rejestrator lub inny urzędnik ogłosi, że osoby te są małżonkami”³³. Mając na uwadze powyższe, należy wnioskować, iż przesłanką warunkującą istnienie małżeństwa w świetle prawa maltańskiego jest zgodne, jednoczesne i bezwarunkowe

²⁸ J.M. Łukasiewicz, Z. Orłowska, *Formalno-prawne obowiązki nupturienta wynikające z treści art. 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* [w:] *Jak przygotować do małżeństwa?* red. J. Krzywkowska, R. Sztymiler, Katedra Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego UWM, Olsztyn 2013, s. 269.

²⁹ M. Andrzejewski, T. Smyczyński, *op. cit.*, s. 28–30.

³⁰ P. Mazurkiewicz, *Przesłanki zawarcia małżeństwa w prawie polskim i francuskim: analiza semantyczno-składniowa*, „Comparative Legilinguistics” 2015, nr 21, s. 65–66.

³¹ J.M. Łukasiewicz, Z. Orłowska, *op. cit.*, s. 269.

³² K. Bagan-Kurluta, *Zawieranie małżeństw przez cudzoziemców. Uwagi na temat zmiany ustawy o aktach stanu cywilnego*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2015, nr 1, s. 32.

³³ Dookreślenia wymaga, iż rejestrator oznacza sekretarza stanu cywilnego lub innego urzędnika publicznego, burmistrza rady lokalnej albo upoważnionego kapitana statku pasażerskiego. Zob. art. 2 ust. 1 MA.

złożenie oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński przez nupturientów, a ponadto wymagany jest udział czynnika oficjalnego w postaci działającego w granicach swoich kompetencji urzędnika publicznego. Natomiast na gruncie prawa polskiego przesłanki konieczne zawarcia związku małżeńskiego zostały zakotwiczone wprost w treści art. 1 § 1 KRO statuującego, iż „małżeństwo zostaje zawarte, gdy mężczyzna i kobieta jednocześnie obecni złożą przed kierownikiem USC oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński”³⁴.

Co ciekawe, zarówno w prawie maltańskim, jak i polskim przesłanka jednoczesności złożenia oświadczeń ma charakter względny, gdyż ustawodawca każdego z państw przewiduje wyjątek w postaci możliwości zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika. W systemie maltańskim została ona zagwarantowana poprzez treść art. 14 ust. 1 MA, zgodnie z którym „małżeństwo może być zawarte przez pełnomocnika za pisemnym zezwoleniem rejestratora, jeżeli jedna z osób mających zawrzeć małżeństwo nie przebywa na Malcie i w opinii rejestratora istnieją ważne powody, aby zezwolić na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika”³⁵. Niemniej jednak pełnomocnictwo musi być ważne i zawierać wyraźne wskazanie osób, które chcą zawrzeć związek małżeński, a ponadto musi być opatrzone datą i podpisane przez osobę sporządzającą je w obecności 2 świadków i przez nich kontrasygnowane oraz przez osobę uprawnioną do uwierzytelniania podpisów na podstawie prawa kraju, w którym pełnomocnictwo zostało podpisane. Warto także podkreślić, iż ważność pełnomocnictwa jest ograniczona w czasie, bowiem traci ono moc prawną po upływie 90 dni od jego podpisania³⁶. Natomiast w prawie polskim możliwość zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika przewidziana została w dyspozycji art. 6 § 1 KRO, który stanowi, iż „z ważnych powodów sąd może zezwolić, żeby oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński [...] zostało złożone przez pełnomocnika”³⁷. Dodatkowo polski ustawodawca równocześnie zastrzegł, iż dla wywołania postulowanych skutków prawnych pełnomocnictwo powinno być udzielone

³⁴ Art. 1 § 1 KRO (Dz. U. z 2020 r., poz. 1359).

³⁵ Art. 14 ust. 1 MA.

³⁶ Dodatkowo poprzez sformułowanie zamieszczone w art. 14 ust. 4 MA przewiduje się zastrzeżenie, iż w przypadku małżeństwa zawartego przez pełnomocnika na podstawie pełnomocnictwa podpisanego wcześniej niż 90 dni przed zawarciem małżeństwa lub odwołanego przed zawarciem małżeństwa bez wiedzy drugiej strony, małżeństwo nie może zostać unieważnione i uznaje się je za ważne, jeśli wspólne zamieszkiwanie trwało co najmniej jeden miesiąc po zawarciu małżeństwa.

³⁷ Art. 6 § 1 KRO (Dz. U. z 2020 r., poz. 1359).

na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym i wymieniać *explicite* osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte³⁸.

Dokonując porównania obu systemów prawnych w przedmiotowym zakresie, należy stwierdzić, iż omawiane przesłanki konieczne zostały uregulowane analogicznie – z jednym zasadniczym wyjątkiem. Mianowicie polskie prawo rodzinne dla skuteczności małżeństwa wymaga dodatkowej przesłanki, jaką jest odmiennosc płci nupturientów, której to notabene nie przewiduje już od kilku lat prawo maltańskie, bowiem instytucja małżeństwa, jak zostało wspomniane, jest tam neutralna płciowo.

Przechodząc do kolejnej grupy przesłanek, a więc proceduralno-formalnych, należy w pierwszej kolejności wskazać, iż ustawodawca maltański – co ciekawe – przewidział za sprawą treści art. 7 prawa małżeńskiego, iż zawarcie małżeństwa musi być poprzedzone ogłoszeniem tzw. zapowiedzi małżeńskich, w których uwzględnione są podstawowe dane personalne przyszłych nowożeńców. Zapowiedzi muszą być ogłaszane publicznie w urzędzie stanu cywilnego i innych miejscach zwyczajowo przyjętych co najmniej przez 8 kolejnych dni, wyłączając soboty, niedziele i inne dni wolne od pracy³⁹. Wniosek o publikację zapowiedzi muszą złożyć nupturienti co do zasady z zachowaniem 6-tygodniowego okresu poprzedzającego dzień zaślubin. Co niezwykle istotne, małżeństwo zawarte przed 6. tygodniem od wywieszenia zapowiedzi lub po upływie 3 miesięcy od ich ogłoszenia może być unieważnione. W wyjątkowych okolicznościach terminy wywieszenia zapowiedzi mogą zostać skrócone albo można odstąpić od zapowiedzi w przypadku bezpośredniego niebezpieczeństwa śmierci jednego z nupturientów⁴⁰. Ponadto prawo maltańskie przewiduje wymóg złożenia przez nupturientów przed urzędnikiem państwowym oświadczenia pod przysięgą stwierdzającego, że według ich najlepszej wiedzy i przekonania nie ma przeszkód prawnych do zawarcia małżeństwa ani nie są im znane inne przyczyny zakazujące zawarcia małżeństwa, a które to nupturienti muszą dodatkowo podpisać. Nadto w treści dyspozycji art. 13 w związku z art. 15 ust. 1 MA dookreślono, iż dodatkowo funkcjonuje wymóg obecności co najmniej 2 pełnoletnich świadków, który to wymóg funkcjonuje analogicznie w polskim porządku prawnym za sprawą treści art. 7 § 1 KRO. Wymaga wskazania, iż ślub cywilny na Malcie może odbyć się w urzędzie stanu

³⁸ M. Andrzejewski, T. Smyczyński, *op. cit.*, s. 30.

³⁹ Art. 7 MA.

⁴⁰ Jw.

cywilnego, na statku pod maltańską banderą, w innym miejscu otwartym dla publiczności, jak również z uwagi na niemożność stawiennictwa któregoś z nupturientów w przywołanych miejscach – wyjątkowo może się on odbyć także w miejscu, które urzędnik uzna za właściwe (np. lokal mieszkalny)⁴¹. Dodatkowo maltański ustawodawca przyznał nupturientom dość dużą swobodę w zakresie przebiegu ceremonii zaślubin, bowiem zgodnie z treścią art. 15 ust. 4 prawa małżeńskiego mogą oni wskazać formę wypowiedzi, która będzie użyta podczas ceremonii, w tym wszelkie czytania, pieśni lub muzykę, z tym jednak zastrzeżeniem, iż osoby mające zawrzeć małżeństwo muszą złożyć taki wniosek nie później niż na 7 dni przed datą ceremonii⁴². Niezwłocznie po zawarciu małżeństwa sporządzany jest akt małżeństwa, zgodnie z wymogami wynikającymi z art. 293 i 294 kodeksu cywilnego, który następnie jest dostarczany do właściwego urzędu stanu cywilnego celem jego rejestracji. Od tego momentu małżeństwo wywołuje skutki prawne⁴³.

Ostatnia grupa przesłanek to tzw. zakazy lub przeszkody małżeńskie – w zależności od używanej nomenklatury, których zasadniczą rolą jest ograniczenie swobody stron w zakresie wstąpienia w związek małżeński ze względu na ziszczenie się wymienionych w ustawie okoliczności dotyczących jednego lub obojga nupturientów. Jak wskazują przykładowo Marek Andrzejewski oraz Tadeusz Smyczyński, co do zasady mają one chronić system prawny przed zawieraniem małżeństw, które z określonych przyczyn (np. społeczno-obyczajowych lub eugenicznych) uważa się powszechnie za niedopuszczalne⁴⁴. W rezultacie wskazuje się, iż wystąpienie jakiegokolwiek z przesłanek wykluczających *de facto* uniemożliwia zawarcie małżeństwa, a gdy ujawnią się one dopiero następnie, tj. po zawarciu związku małżeńskiego, mogą stanowić doniosłą podstawę jego unieważnienia, co wymaga określonego działania stron i nie następuje *ex officio*⁴⁵. Zasadniczo w ujęciu komparatystycznym trudno jest zakładać funkcjonowanie uniwersalnego katalogu przesłanek, bowiem ogólnie rzecz ujmując, systemy prawne poszczególnych państw przyjmują rozmaite rozwiązania w tym zakresie, niemniej niektóre z nich mają charakter powtarzalny⁴⁶.

⁴¹ Art. 16 MA.

⁴² Art. 15 ust. 4 MA.

⁴³ Art. 12 ust. 2 w zw. z art. 15 ust. 3 MA.

⁴⁴ M. Andrzejewski, T. Smyczyński, *op. cit.*, s. 41.

⁴⁵ J.M. Łukasiewicz, Z. Orłowska, *op. cit.*, s. 270.

⁴⁶ K. Bagan-Kurluta, *op. cit.*, s. 32.

Zgodnie z powyższym należy wskazać, iż ustawodawca maltański w przepisach ustawy o prawie małżeńskim wyodrębnił niżej wskazane przeszkody zawarcia lub też przyczyny unieważnienia małżeństwa, w zależności od momentu ich ujawnienia. Jednocześnie jako konieczne jawi się wskazanie, iż ustawodawca maltański zastrzegł poprzez treść art. 11 ust. 3 MA, że w przypadku następczego uzewnętrznienia się przeszkód zawarte małżeństwo może zostać unieważnione, jeśli żądanie unieważnienia zostanie zgłoszone przez jedną ze stron w ciągu dwóch lat od zawarcia małżeństwa.

Przeszkodami wykluczającymi są zatem:

- 1) Przeszkoda wieku – co do zasady bezwzględny warunkiem wstąpienia w związek małżeński jest osiągnięcie pełnoletności, niemniej jednak ukończenie 16. roku życia, niezależnie od płci, warunkuje możliwość zawarcia małżeństwa za zgodą przedstawiciela ustawowego lub kuratora albo w przypadku braku takiej zgody za zezwoleniem właściwego sądu opiekuńczego i tylko z ważnych powodów⁴⁷.
- 2) Niedoleństwo umysłowe/niedorozwój umysłowy – wystąpienie tej przeszkody u jednego lub obojga nupturientów, bez względu na fakt ewentualnego działania w sposób zamierzony i z dostatecznym rozważaniem, stanowi przeszkodę małżeńską; jednocześnie może być następczą przyczyną unieważnienia małżeństwa⁴⁸.
- 3) Pokrewieństwo, powinowactwo, przysposobienie – zakaz zawierania małżeństw odnosi się do osób połączonych więzami krwi w linii prostej, rodzeństwa, osób spowinowaconych w linii prostej, jak również ma zastosowanie do przysposabiającego i przysposobionego, a także jego zstępnych oraz małżonka. Jednocześnie sąd z ważnych powodów może zezwolić na zawarcie małżeństwa między powinowatymi oraz między osobami połączonymi stosunkiem przysposobienia⁴⁹.
- 4) Bigamia – funkcjonuje zakaz zawierania małżeństw, gdy jeden z nupturientów pozostaje w związku małżeńskim lub też zarejestrowanym związku konkubenckim⁵⁰.

Dokonując zestawienia maltańskich uregulowań z prawem krajowym, można dojść do wniosku, iż przesłanki wykluczające zawarte w obu porządkach

⁴⁷ Art. 3 MA.

⁴⁸ Art. 4 MA.

⁴⁹ Art. 5 MA.

⁵⁰ Jw.

prawnych zostały w gruncie rzeczy sformułowane niemal podobnie. W Polsce zalicza się do nich, na podstawie treści art. 10–15 KRO, następujące okoliczności: przeszkodę wieku, choroby psychicznej, powinowactwa, ubezwłasnowolnienia całkowitego, pokrewieństwa, bigamii oraz przysposobienia⁵¹. Niemniej jednak zestawienie przepisów prawa maltańskiego i polskiego unaocznia również pewne rozbieżności. Po pierwsze, należy wskazać, iż w porównaniu z prawem maltański polski ustawodawca zdecydował się poprzez treść art. 10 KRO zezwolić na zawarcie małżeństwa przez osobę niepełnoletnią jedynie 16-letniej kobiecie – z ważnych powodów, za uprzednią zgodą sądu opiekuńczego, natomiast na Malcie nie dokonano rozróżnienia ze względu na płeć⁵². Ponadto w polskim prawie przeszkoda w postaci choroby psychicznej i niedorozwoju umysłowego ma charakter względny, co wynika jednoznacznie z dyspozycji art. 12 KRO. Oznacza to, iż sąd *ad casum* ocenia, czy choroba lub niedorozwój umysłowy zagraża małżeństwu lub zdrowiu przyszłego potomstwa i w przypadku uzyskania odpowiedzi negatywnej może wyjątkowo zezwolić na wstąpienie osoby chorej czy upośledzonej umysłowo w związek małżeński. Natomiast przeszkoda bigamii została uregulowana w szerszym zakresie w prawie maltańskim, bowiem przewiduje ono zakaz zawierania małżeństwa zarówno przez osoby pozostające w związku małżeńskim, jak również w zarejestrowanym konkubinacie⁵³. Po wtóre, przesłanka negatywna w postaci pokrewieństwa, powinowactwa i przysposobienia w obu systemach prawnych została uregulowana niemal analogicznie, z tym jednak zastrzeżeniem, iż prawo maltańskie, co ciekawe, za uprzednią zgodą sądową umożliwia zawarcie małżeństwa między przysposobionym a przysposabiającym. Natomiast polski ustawodawca w art. 15 § 3 KRO poprzestaje jedynie na wskazaniu, iż nie można unieważnić małżeństwa między przysposabiającym a przysposobionym, jeśli stosunek przysposobienia ustał, zanim wystąpiono o jego unieważnienie⁵⁴.

⁵¹ Art. 10–15 KRO (Dz. U. z 2020 r., poz. 1359); M. Goettel, *Okoliczności wyłączające zawarcie małżeństwa (przeszkody małżeńskie) w polskim prawie rodzinnym – ujęcie materialnoprawne* [w:] *Zawieranie małżeństwa w różnych systemach prawnych, religiach i kulturach*, red. R. Szytchmiller, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2009, s. 11.

⁵² Art. 10 § 1 KRO (Dz. U. z 2020 r., poz. 1359).

⁵³ Niemniej jednak jest to kwestia zrozumiała, mając na uwadze fakt, iż polski system prawny nie reguluje w żaden sposób instytucji konkubinatu.

⁵⁴ Art. 15 § 3 KRO (Dz. U. z 2020 r., poz. 1359).

4. Unieważnienie i ustanie małżeństwa w prawie maltańskim oraz polskim – zarys regulacji

Istotnie oprócz rozważań w przedmiocie problematyki zawarcia małżeństwa warto podjąć się również analizy prawa maltańskiego w zakresie unieważnienia i ustania małżeństwa. Jak słusznie wskazuje się w doktrynie prawa rodzinnego, zasada trwałości małżeństwa nie oznacza *ex lege* jego nierozzerwalności, dlatego zarówno prawo polskie, jak i ustawodawstwo maltańskie wspólnie przewidują prawną możliwość rozwiązania małżeństwa przez rozwód lub też jego unieważnienie⁵⁵. W pierwszej kolejności jako konieczne jawi się poczynić zastrzeżenie, iż niezależnie od przesłanek koniecznych do zawarcia małżeństwa prawo większości państw zakazuje zawierania związków małżeńskich w pewnych okolicznościach, których wystąpienie może stanowić przyczynę ich unieważnienia⁵⁶. W rezultacie małżeństwo może zostać unieważnione nie tylko w przypadku zaistnienia tzw. przeszkód małżeńskich, ale także z innych wymienionych enumeratywnie przez maltańskiego ustawodawcę przyczyn, które muszą jednak występować już w momencie zawierania związku małżeńskiego. W ślad za tym dodatkowymi przesłankami unieważnienia małżeństwa niezależnymi od przeszkód małżeńskich w prawie maltańskim są:

- 1) Naruszenie okresu wyczekiwania w związku z ogłoszeniem zapowiedzi małżeńskich⁵⁷.
- 2) Wygaśnięcie pełnomocnictwa do zawarcia małżeństwa lub jego odwołanie przed ślubem, jednak pod warunkiem, że małżonkowie nie zamieszkiwali ze sobą dłużej niż miesiąc po ślubie⁵⁸.
- 3) Wady oświadczeń woli⁵⁹:
 - jeśli zgoda którejkolwiek ze stron została wymuszona przemocą fizyczną lub moralną albo strachem;

⁵⁵ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Rozwód. Materialnoprawne podstawy rozvodu oraz postępowanie odrębne w sprawie o rozwód. Komentarz praktyczny wraz z wzorami pism procesowych*, C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 4.

⁵⁶ K. Frowal-Dolata, *Przyczyny unieważnienia małżeństwa w polskim prawie rodzinnym oraz w wybranych państwach UE*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2013, t. 11, s. 111.

⁵⁷ Art. 9 MA.

⁵⁸ Art. 14 MA.

⁵⁹ Art. 19 MA.

- jeśli zgoda którejkolwiek ze stron została uzyskana przez błąd co do tożsamości drugiej strony;
- jeśli zgoda którejkolwiek ze stron została wymuszona przez oszustwo co do pewnych cech drugiej strony, które ze swej natury mogłyby poważnie zakłócić życie małżeńskie;
- jeżeli zgoda jednej ze stron jest obciążona poważnym błędem w ocenie pożycia małżeńskiego lub jego istotnych praw i obowiązków albo poważną anomalią psychologiczną, która uniemożliwia tej stronie wypełnianie istotnych obowiązków wynikających z małżeństwa;
- jeżeli jedna ze stron jest impotentem bez względu na to, czy impotencja ta jest bezwzględna czy względna, ale tylko wówczas, gdy impotencja ta powstała przed zawarciem małżeństwa;
- jeżeli zgoda jednej ze stron jest nieważna z powodu pozytywnego wyłączenia samego małżeństwa lub jednego istotnego elementu bądź kilku istotnych elementów życia małżeńskiego, lub prawa do aktu małżeńskiego;
- jeżeli którakolwiek ze stron uzależnia swoją zgodę od ziszczenia się warunku przyszłego;
- jeżeli którakolwiek ze stron, nawet nie pozbawiona zdolności do czynności prawnych lub pełni władz umysłowych, w chwili zawierania małżeństwa z powodu przemijającej przyczyny nie miała wystarczającej świadomości lub woli, aby wyrazić zgodę na wstąpienie w związek małżeński.

4) Odmówienie współżycia małżeńskiego przez jednego z małżonków⁶⁰.

Należy zaznaczyć, iż unieważnienie małżeństwa w przypadku ziszczenia się przesłanek wymienionych w pkt 1–3 zgodnie z dyspozycją art. 11 ust. 3 MA może nastąpić tylko w ciągu 2 lat od zawarcia małżeństwa. Natomiast w stosunku do przesłanki w postaci odmówienia współżycia przez jednego z małżonków ustawodawca maltański poprzez zastrzeżenie zamieszczone w art. 19A ust. 3 MA wskazał, iż przedmiotowe powództwo nie może być wniesione wcześniej niż przed upływem 3 miesięcy od daty zawarcia małżeństwa.

Polski porządek prawny również przewiduje instytucję unieważnienia małżeństwa i może ono nastąpić tylko z enumeratywnie wymienionych przez ustawodawcę przyczyn, do których zalicza się – podobnie jak ma to miejsce w prawie maltańskim – wszystkie przeszkody małżeńskie, a ponadto wady

⁶⁰ Art. 19A MA.

w zakresie złożonego oświadczenia woli o wstąpieniu w związek małżeński, które mogą zająć przykładowo na skutek braku świadomości wyrażenia woli, błędu co do tożsamości drugiej strony lub też groźby bezprawnej⁶¹. Ostatnią z przyczyn unieważnienia małżeństwa w prawie polskim stanowią mogą wady związane z pełnomocnictwem do zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika⁶². W konsekwencji słusznie zauważa Klaudia Frowal-Dolata, iż przesłanki unieważnienia małżeństwa z punktu widzenia prawa można scharakteryzować, generalnie rzecz ujmując, jako brak pewnych kwalifikacji osobowych dotyczących osoby lub stosunku między określonymi osobami, przy czym jednocześnie rozstrzygające znaczenie dla oceny ważności małżeństwa ma jedynie stan z chwili jego zawarcia⁶³.

W kontekście kolejnego zagadnienia, jakim jest ustanie małżeństwa przez rozwód, niezwykle ciekawy i wart podkreślenia jest fakt, iż do 2011 r. Malta pozostawała jedynym państwem członkowskim Unii Europejskiej i jednym z dwóch na całym świecie bez regulacji wewnętrznych w zakresie prawa rozwodowego. Dopiero na skutek przeprowadzenia w dniu 28 maja 2011 r. ogólnokrajowego referendum nastąpił kluczowy przełom w maltańskiej polityce, bowiem Maltańczycy opowiedzieli się wynikiem 53,2% głosów za wprowadzeniem instytucji rozwodu do prawa krajowego⁶⁴. Wynik ten zainicjował wdronienie intensywnych prac nad kodyfikacją przepisów rozwodowych, które maltański Parlament promulgował w formie ustawy już 25 lipca 2011 r. – i które to następnie z dniem 1 października 2011 r. weszły w życie⁶⁵. Należy też wskazać,

⁶¹ K. Frowal-Dolata, *op. cit.*, s. 123.

⁶² Art. 16 KRO (Dz. U. z 2020 r., poz. 1359).

⁶³ K. Frowal-Dolata, *op. cit.*, s. 123.

⁶⁴ Wynikało to przede wszystkim z faktu, iż koncepcja rozwodu była uważana za całkowicie sprzeczną z maltańskim porządkiem publicznym. Niemniej jednak zagraniczne wyroki rozwodowe i unieważnienia małżeństw były uznawane oraz wykonywane na Malcie. Zob. R. Pace, *Growing Secularisation in a Catholic Society: The Divorce Referendum of 28 May 2011 in Malta*, „South European Society and Politics” 2012, t. 17, nr 4, s. 573; M. Mifsud, *Divorce in Malta*, <https://expatriatelaw.com/where-to-divorce/divorce-where-you-live/expat-divorce-in-malta/> (dostęp: 29.06.2022 r.).

⁶⁵ K. Sansone, *The watershed moment when Malta voted to introduce divorce*, 2018, https://www.maltatoday.com.mt/news/national/87148/the_watershed_moment_when_malta_voted_to_introduce_divorce#Yrws60bP25d (dostęp: 29.06.2022 r.); D. Scharrock, *Malta votes yes to legalising divorce*, 2011, <https://www.theguardian.com/world/2011/may/29/malta-votes-yes-legalising-divorce> (dostęp: 29.06.2022 r.).

iz instytucję rozwodu precyzyjnie regulują art. 66A–66N maltańskiego KC⁶⁶. Co ciekawe, choć problematyka rozwodu na Malcie jest stosunkowo nowa, doczekała się już kilku istotnych zmian⁶⁷. Dla zobrazowania powyższego warto odnotować, iż przepisy maltańskiego KC, w brzmieniu poprzedzającym nowelizację z 2021 roku, zakładały, iż małżonkowie mogli wystąpić o rozwód tylko wówczas, gdy możliwe było wykazanie, że nie mieszkają razem przez okres co najmniej 4 lat w okresie 5 lat bezpośrednio poprzedzających złożenie pozwu lub pozostawali w separacji przez okres co najmniej 4 lat przed dniem wniesienia pozwu o rozwód⁶⁸. Natomiast zgodnie z obecnym brzmieniem maltańskich przepisów, aby rozwód mógł być udzielony, muszą zostać spełnione przesłanki wprost wymienione w art. 66B maltańskiego KC⁶⁹, tj.:

- 1) jeżeli wniosek jest składany wspólnie przez oboje małżonków, to musi być spełniony warunek, iż w dniu wszczęcia postępowania rozwodowego małżonkowie faktycznie zamieszkują osobno przez okres co najmniej 6 miesięcy w ciągu jednego roku bezpośrednio poprzedzającego dzień wniesienia pozwu albo
- 2) jeżeli tylko jedno z małżonków złożyło pozew rozwodowy, to musi być spełniony wymóg, iż w dniu wszczęcia postępowania małżonkowie zamieszkują oddzielnie przez okres co najmniej jednego roku w ciągu 2 lat bezpośrednio poprzedzających dzień wniesienia pozwu, albo
- 3) jeżeli w dniu wszczęcia postępowania rozwodowego między małżonkami istnieje separacja na mocy umowy lub orzeczenia sądowego, to wówczas nie jest wymagany żaden okres wyczekiwania i można złożyć pozew o rozwód w każdym momencie.

Wymienione wyżej przesłanki rozwodowe mają charakter alternatywny, bowiem w zależności od konkretnego stanu faktycznego wystarczy spełnić tylko jedną z nich. Natomiast oprócz przesłanek o charakterze alternatywnym maltański ustawodawca wskazał dwie dodatkowe przesłanki o charakterze

⁶⁶ Art. 66A–66N KC.

⁶⁷ Act XXV of 2021 – Civil Code and Act XIV of 2011 (Amendment) Act, <https://legislation.mt/eli/act/2021/25/eng> (dostęp: 29.06.2022 r.).

⁶⁸ M. Cimino, *Recent Amendments with regards to divorce laws in Malta*, 2021, <https://novo.legal/recent-amendments-with-regards-to-divorce-laws-in-malta/> (dostęp: 28.06.2022 r.).

⁶⁹ Art. 66B KC; *Obtaining a Divorce in Malta – Recent Amendments*, 2021, <https://smmgroup.com.mt/publications/divorce-in-malta/> (dostęp: 29.06.2022 r.); A.M. Bisazza, *Family Laws and Regulations Malta 2022*, <https://iclg.com/practice-areas/family-laws-and-regulations/malta> (dostęp: 29.06.2022 r.).

bezwzględny, które należy spełnić kumulatywnie wraz z jedną ze wskazanych przesłanek alternatywnych. Przesłankami bezwzględnymi⁷⁰ są:

- 1) brak racjonalnych i uzasadnionych perspektyw pojednania małżonków oraz
- 2) otrzymywanie przez małżonka i jego dzieci świadczeń alimentacyjnych od strony zobowiązanej do płacenia takich alimentów, jeżeli takie alimenty są należne, przy czym były współmałżonek uprawniony może w każdej chwili zrzec się takich świadczeń.

Natomiast przyczyn rozkładu wspólnego pożycia, a tym samym motywów uzyskania rozwodu, może być wiele i przykładowo można wskazać chociażby takie okoliczności, jak cudzołóstwo, akty przemocy domowej lub inne ekscesy, okrucieństwa i groźby wyrządzone przez jednego ze współmałżonków⁷¹. Wypada również wskazać, iż w sytuacji gdy tylko jeden z małżonków występuje z pozwem o rozwód, zgodnie z treścią art. 66D maltańskiego KC, nie jest konieczne przypisywanie jednej ze stron winy rozpadu pożycia małżeńskiego. W rezultacie orzeczenia rozwodu każdy z byłych małżonków będzie mógł ponownie wstąpić w związek małżeński – z tym jednak zastrzeżeniem, iż wówczas, gdy otrzymuje on świadczenia alimentacyjne, a następnie ponownie weźmie ślub, to jednocześnie traci on prawo do pobierania alimentów od byłego małżonka⁷².

Celem zestawienia przywołanych regulacji prawa maltańskiego z prawem polskim jedynie pokrótce warto wskazać, iż przesłanki rozwodu w polskim ustawodawstwie zostały zakotwiczone wprost w dyspozycji art. 56 KRO, który notabene przewiduje możliwość orzeczenia przez sąd rozwodu, wówczas gdy spełnione zostaną łącznie dwie przesłanki pozytywne oraz nie ziszcila się żadna z trzech przeszkód rozwodowych⁷³. W ślad za tym należy wskazać, iż na podstawie przywołanego przepisu przesłankami pozytywnymi uzyskania rozwodu są zupełny i trwały rozkład pożycia małżeńskiego, które to muszą zaistnieć łącznie. Jak wskazuje Michał Krawczyk, zupełność rozkładu wspólnego pożycia oznacza, iż między małżonkami uległy kumulatywnie zerwaniu więź emocjonalna, fizyczna i gospodarczo-majątkowa, natomiast trwałość oznacza, iż obiektywnie rzecz biorąc, brak jest widoków na odzyskanie

⁷⁰ M. Cimino, *op. cit.*

⁷¹ *Divorce and legal separation – Malta, op. cit.*

⁷² Art. 66D KC.

⁷³ Art. 56 KRO (Dz. U. z 2020 r., poz. 1359).

małżeńskiego i pojednanie⁷⁴. Jednocześnie zgodnie z wymogami polskiego ustawodawcy celem uzyskania rozwodu nie wystarczy spełnienie przesłanek pozytywnych, bowiem w tym samym czasie nie może ziścić się żadna z trzech przesłanek negatywnych, do których zalicza się względ na dobro wspólnych małoletnich dzieci małżonków, sprzeczność żądania rozwodu z zasadami współżycia społecznego, jak również żądanie zgłoszone przez małżonka wyłącznie winnego rozkładu pożycia, chyba że zgodę wyraża drugi małżonek lub za rozwodem w danym stanie faktycznym przemawiają zasady współżycia społecznego⁷⁵. Ponadto warto zaakcentować, iż zgodnie z treścią art. 57 KRO sąd co do zasady rozstrzyga o winie w rozkładzie pożycia, chyba że małżonkowie zgodnie zawnioskują o zaniechanie rozstrzygania w tym zakresie⁷⁶. Na zakończenie warto zasygnalizować, iż zasadniczo – jak trafnie zauważają chociażby Kinga Flaga-Gieruszyńska i Andrzej Zieliński – dopuszczalność orzekania o rozwodzie małżonków tak naprawdę nie sprzeciwia się fundamentalnej zasadzie trwałości małżeństwa, a stanowi jedynie ściśle określony wyjątek od tej zasady, co *de facto* znajduje swoje uzewnętrznienie zarówno na gruncie polskiego, jak i maltańskiego prawa rodzinnego⁷⁷.

5. Podsumowanie

Konkludując, na podstawie przeprowadzonej analizy uregulowań maltańskich i polskich z zakresu prawa małżeńskiego można sformułować następujące wnioski końcowe:

- 1) Większość regulacji prawa polskiego w przedmiocie zawarcia małżeństwa występuje również na gruncie prawa maltańskiego. W istocie porządku prawne Malty oraz Polski mają wiele punktów wspólnych, niemniej jednak prawo maltańskie zawiera dodatkowe regulacje nieznanne prawu polskiemu, m.in. brak wymogu odmienności płci nupturientów, obowiązek ogłoszenia publicznych zapowiedzi przedmałżeńskich czy

⁷⁴ M. Krawczyk, *Pozytywne i negatywne przesłanki orzeczenia rozwodu w prawie cywilnym w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów powszechnych – zarys problematyki*, „Ius Matrimoniale” 2018, t. 29, nr 1, s. 52–53.

⁷⁵ Art. 56 § 2 i 3 KRO (Dz. U. z 2020 r., poz. 1359); K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *op. cit.*, s. 6–7.

⁷⁶ Art. 57 KRO (Dz. U. z 2020 r., poz. 1359).

⁷⁷ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *op. cit.*, s. 6.

przewiduje możliwość wstąpienia z ważnych powodów w związek małżeński zarówno kobiety, jak i mężczyzny po ukończeniu 16. roku życia za zgodą przedstawiciela ustawowego lub sądu.

- 2) Zasadniczo przesłanki unieważnienia małżeństwa w analizowanych porządkach prawnych są ze sobą zbieżne, z tą jednak różnicą, iż maltański ustawodawca, jak się wydaje, uregulował je szerzej, wobec czego niektóre z nich nie występują w prawie polskim – np. naruszenie okresu wyczekiwania w kontekście obowiązku ogłoszenia zapowiedzi małżeńskich, występowanie impotencji czy odmówienie współżycia przez jednego z małżonków.
- 3) Największe rozbieżności między regulacjami maltańskiego i polskiego prawa rodzinnego uwidaczniają się natomiast na przykładzie problematyki ustania małżeństwa poprzez rozwód. Wydaje się, iż prawo maltańskie, mimo zauważalnej liberalizacji przepisów rozwodowych w ostatnich latach, wciąż pozostaje bardziej rygorystyczne niż prawo krajowe.
- 4) Maltańskie prawo rodzinne zaledwie na przestrzeni ostatniej dekady intensywnie ewoluowało i doznało daleko sięgających przeobrażeń. Generalnie rzecz biorąc, za przełomową chwilę, która rozpoczęła proces gruntownych zmian, uważa się wprowadzenie instytucji rozwodu do maltańskiego porządku prawnego, a następnie promulgację ustaw o związkach cywilnych i konkubinacie, jak również neutralizację instytucji małżeństwa pod względem płci. Bez wątplenia zmiany, jakie zaszły w maltańskim prawie rodzinnym, są odważnymi i interesującymi posunięciami, cechują się pewnego rodzaju oryginalnością oraz innowacyjnością, których zasadniczym celem jest zaspokojenie potrzeb i stworzenie odpowiedzi na aktualne oczekiwania niewielkiego społeczeństwa Malty.

Na zakończenie warto dla porównania podkreślić, iż w polskim systemie prawa nie uregulowano dotąd problematyki konkubinatu czy związków partnerskich, pomimo iż związki nieformalne cieszą się współcześnie coraz większą popularnością również z punktu widzenia społeczeństwa polskiego. Niestety, na skutek stagnacji kształtu polskiego prawa rodzinnego i braku implementacji odpowiednich rozwiązań normatywnych, w praktyce pojawia się wiele rozmaitych problemów, których można by w dużej części uniknąć, wdrażając

odpowiednie działania, a tym samym zapewniając minimalny standard ochrony prawnej każdej jednostce.

6. Bibliografia

Literatura

- Andò B., Donlan S.P., Zammit D.E., „*A Happy Union*”? *Malta’s Legal Hybridity*, „Tulane European & Civil Law Forum” 2012, t. 27.
- Andò B., *The Mélange of Innovation and Tradition in Maltese Law: The Essence of the Maltese Mix?* „Potchefstroom Electronic Law Journal/Potchefstroomse Elektroniese Regsblad” 2012, t. 15, nr 3.
- Andrzejewski A., Smyczyński T., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, C.H. Beck, Warszawa 2020.
- Aquilina K., *Rethinking Maltese Legal Hybridity: A Chimeric Illusion or a Healthy Grafted European Law Mix?* „Journal of Civil Law Studies” 2011, t. 4, nr 2.
- Bagan-Kurluta K., *Zawieranie małżeństw przez cudzoziemców. Uwagi na temat zmiany ustawy o aktach stanu cywilnego*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2015, nr 1.
- Bonnici U.M., *Introduction to comparative law*, Malta University Press, Msida 2004.
- Farrugia R., *International Marriage and Divorce Regulation and Recognition in Malta*, „Family Law Quarterly” 1995, t. 29, nr 3.
- Flaga-Gieruszyńska K., Zieliński A., *Rozwód. Materialnoprawne podstawy rozvodu oraz postępowanie odrębne w sprawie o rozwód. Komentarz praktyczny wraz z wzorami pism procesowych*, C.H. Beck, Warszawa 2020.
- Frowal-Dolata K., *Przyczyny unieważnienia małżeństwa w polskim prawie rodzinnym oraz w wybranych państwach UE*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2013, t. 11.
- Gajda J., Winiarz J., *Prawo rodzinne*, LexisNexis, Warszawa 2001.
- Galea P.J., *A brief overview of Malta, a roman-civil law country, with common law adoption as rules of civil evidence*, „Digital Evidence and Electronic Signature Law Review” 2008, t. 5.
- Goettel M., *Okoliczności wyłączające zawarcie małżeństwa (przeszkody małżeńskie) w polskim prawie rodzinnym – ujęcie materialnoprawne* [w:]

- Zawieranie małżeństwa w różnych systemach prawnych, religiach i kulturach*, red. R. Sztymiler, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2009.
- Ignatowicz J., Nazar M., *Prawo rodzinne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
- Jędrejek G., *MERITUM Prawo rodzinne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Kamińska A.G., *Własność w prawie włoskim i maltańskim. Aspekty konstytucyjne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2020.
- Kosek M., *Ochrona małżeństwa i rodziny we włoskim prawie rozwodowym*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2021, nr 46.
- Krawczyk M., *Pozytywne i negatywne przesłanki orzeczenia rozwodu w prawie cywilnym w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów powszechnych – zarys problematyki*, „Ius Matrimoniale” 2018, t. 29, nr 1
- Łukasiewicz J.M., Łukasiewicz R., *Prawo rodzinne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- Łukasiewicz J.M., Orłowska Z., *Formalno-prawne obowiązki nupturienta wynikające z treści art. 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego [w:] Jak przygotować do małżeństwa?* red. J. Krzywkowska, R. Sztymiler, Katedra Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego UWM, Olsztyn 2013.
- Mazurkiewicz P., *Przesłanki zawarcia małżeństwa w prawie polskim i francuskim: analiza semantyczno-składniowa*, „Comparative Legilinguistics” 2015, nr 21.
- Nowicka A., *Warunki zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej o skutkach cywilnych przewidzianych w prawie polskim*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie. Zeszyty Studenckie” 2009, nr 3.
- Pace R., *Growing Secularisation in a Catholic Society: The Divorce Referendum of 28 May 2011 in Malta*, „South European Society and Politics” 2012, t. 17, nr 4.
- Piasecki K., *Prawo małżeńskie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Sammut I., *Introduction –The Maltese Legal System and the EU [w:] The Implementation and Enforcement of European Union Law in Small Member States*, red. I. Sammut, J. Agranovska, Palgrave Macmillan, London 2021.
- Stasiak M., *Zawarcie małżeństwa w formie cywilnej i konkordatowej*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” 2003, nr 10.
- Strzebinczyk J.F., *Prawo rodzinne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 1359).
- Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 709).
- Chapter 255 Marriage Act, <https://legislation.mt/eli/cap/255/eng> (dostęp: 20.06.2022 r.).
- Chapter 16 Civil Code, <https://legislation.mt/eli/cap/16/eng/pdf> (dostęp: 28.06.2022 r.).
- Chapter 530 Civil Unions Act, <https://legislation.mt/eli/cap/530/eng/pdf> (dostęp: 25.06.2022 r.).
- Chapter 614 Cohabitation Act, <https://legislation.mt/eli/cap/614/eng> (dostęp: 18.06.2022 r.).
- Chapter 571 Cohabitation Act Repealed by Act XXVII of 2020, <https://legislation.mt/eli/cap/571/eng/pdf> (dostęp: 25.06.2022 r.).
- Marriage act and other laws (amendment) act, (ACT No. XXIII of 2017), <https://legislation.mt/eli/act/2017/23/eng/pdf> (dostęp: 25.06.2022 r.).
- Act XXV of 2021 – Civil Code and Act XIV of 2011 (Amendment) Act, <https://legislation.mt/eli/act/2021/25/eng> (dostęp: 29.06.2022 r.).
- Commencement Notice of Minister for European Affairs and Equality, <https://legislation.mt/eli/ln/2017/212/eng/pdf> (dostęp: 25.06.2022 r.).

Źródła internetowe

- Barresi V., *Malta, sì al matrimonio anche alle coppie gay: voto storico nell'isola cattolica*, https://www.repubblica.it/esteri/2017/07/13/news/malta_dice_si_alle_nozze_gay_voto_storico_nell_isola_cattolica-170703948/ (dostęp: 1.07.2022 r.).
- Bartman K., *Unia dokręca śrubę „maltańskim piratom”. Koniec rajy podatkowego dla Polaków*, <https://www.money.pl/podatki/unia-dokrecasrube-maltanskim-piratom-koniec-raju-podatkowego-dla-polakow-6690185606609536a.html> (dostęp: 20.06.2022 r.).
- Bisazza A.M., *Family Laws and Regulations Malta 2022*, <https://iclg.com/practice-areas/family-laws-and-regulations/malta> (dostęp: 29.06.2022 r.).

- Cimino M., *Recent Amendments with regards to divorce laws in Malta*, <https://novo.legal/recent-amendments-with-regards-to-divorce-laws-in-malta/> (dostęp: 28.06.2022 r.).
- Cohabitation Act Overview – Your rights and obligations*, <https://smmgroup.com.mt/publications/cohabitation-act-overview-your-rights-and-obligations/> (dostęp: 20.06.2022 r.).
- Cohabitation Act*, IURIS, <http://iurismalta.com/cohabitation-act/> (dostęp: 18.06.2022 r.).
- Divorce and legal separation – Malta*, E-Justice European, https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-mt-maximizeMS_EJN-en.do?member=1 (dostęp: 25.06.2022 r.).
- Malta legalises same-sex marriage, as parliament votes in favour of marriage equality bill*, <https://www.maltatoday.com.mt/news/national/78874/malta-legalises-samesex-marriage-as-parliament-votes-in-favour-of-marriage-equality-bill#.YrbvL0bP25d> (dostęp: 1.07.2022 r.).
- Marriage, Civil Union and Cohabitation – Legal Unions in Malta*, Family Law Malta, <https://family-law.com.mt/relationships/marriage-civil-unions-and-cohabitation> (dostęp: 25.06.2022 r.).
- Merciecia R., *The New And Improved Cohabitation Act*, <https://abalegal.eu/the-new-and-improved-cohabitation-act/> (dostęp: 25.06.2022 r.).
- Mierwiński R., *Malta przestanie być rajem podatkowym*, <https://mycompagnypolska.pl/artykul/malta-przestanie-byc-rajem-podatkowym/7713> (dostęp: 20.06.2022 r.).
- Mifsud M., *Divorce in Malta*, <https://expatriatelaw.com/where-to-divorce/divorce-where-you-live/expat-divorce-in-malta/> (dostęp: 29.06.2022 r.).
- New Cohabitation Law in Malta*, <https://www.lexpractis.com/publications/new-cohabitation-law/> (dostęp: 25.06.2022 r.).
- Property consequences of registered partnerships*, E-Justice European, https://ejustice.europa.eu/36687/EN/property_consequences_of_registered_partnerships?MALTA&member=1 (dostęp: 25.06.2022 r.).
- Same Sex Marriages in Malta*, <https://family-law.com.mt/relationships/same-sex-marriages> (dostęp: 2.07.2022 r.).
- Sammut I., *Evidence in Civil Law – Malta*, https://www.pf.um.si/site/assets/files/3223/evidence_in_civil_law_-_malta.pdf (dostęp: 24.06.2022 r.).
- Sansone K., *The watershed moment when Malta voted to introduce divorce*, 28 May 2018, <https://www.maltatoday.com.mt/news/national/87148/>

the_watershed_moment_when_malta_voted_to_introduce_divorce#.Yrws60bP25d (dostęp: 29.06.2022 r.).

Scharrock D., *Malta votes yes to legalising divorce*, Sun 29 May 2011, <https://www.theguardian.com/world/2011/may/29/malta-votes-yes-legalising-divorce> (dostęp: 29.06.2022 r.).

Selected issues of marriage, divorce and annulment of marriages under Maltese and Polish law – a comparative legal perspective

Summary: The main aim of this paper is to provide some basic insights and knowledge about the shape of Maltese family law in order to fill, at least to a small extent, the gap caused by the lack of comparative studies in this area. Following on from this, a selection of Maltese family laws are characterised, particularly with regard to the institution of marriage in civil form, and in particular the problems of its celebration, dissolution and annulment. Moreover, in order to provide a complete overview of Maltese normative solutions, other models of cohabitation of couples regulated by the law, which constitute an interesting alternative to the institution of marriage, are briefly presented. The discussion ends with conclusions drawn on the basis of a comparative analysis of Maltese and Polish law in order to present the main similarities and differences between the discussed legal systems.

Keywords: marriage, divorce, family law, legal comparativism, Maltese law.

Tytuł rozdziału i streszczenie w języku angielskim w tłumaczeniu własnym Autora.

Przekład autorski na język polski aktów prawnych w języku obcym.

Patrycja Lewandowska, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2619-7767>

Krąg spadkobierców ustawowych – rys historyczny oraz planowane zmiany

Streszczenie: Zgodnie z obowiązującym stanem prawnym (na dzień 13 lutego 2023 r.) powołanie do spadku wynika z ustawy albo z testamentu, przy czym dziedziczenie ustawowe co do całości spadku znajduje zastosowanie tylko w przypadku, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy albo gdy żadna z osób, które powołał, nie chce lub nie może być spadkobiercą. W celu podkreślenia konieczności uwzględnienia stosunków łączących potencjalnych spadkobierców ze spadkodawcą ustawodawca w sposób precyzyjny wskazał krąg osób mogących dziedziczyć z mocy ustawy. Katalog ten podlegał ewolucji na przestrzeni kolejno następujących aktów prawnych dotyczących prawa spadkowego – dla lepszego zrozumienia omawianej instytucji zachodzi potrzeba odwołania się również do tego zagadnienia. Rozważania odnoszą się do zmian, które mogą nastąpić, bowiem z planowanej nowelizacji kodeksu cywilnego wynika zawężenie kręgu spadkobierców ustawowych. Pozwoli to na wyjaśnienie, czy wprowadzane modyfikacje są uzasadnione i uwzględniają postulat odzwierciedlenia woli spadkodawcy w jak największym zakresie.

Słowa kluczowe: spadkodawca, dziedziczenie ustawowe, spadek, testament.

1. Wprowadzenie

Zgodnie z obowiązującym obecnie uregulowaniem powołanie do spadku wynika z ustawy albo z testamentu, przy czym dziedziczenie ustawowe co do całości spadku znajduje zastosowanie tylko w przypadku, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy albo gdy żadna z osób, które powołał, nie chce lub nie może być spadkobiercą. W celu podkreślenia konieczności uwzględnienia stosunków łączących potencjalnych spadkobierców ze spadkodawcą ustawodawca w sposób precyzyjny wskazał krąg osób mogących dziedziczyć z mocy ustawy. Według Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny¹

¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. z 2022 r., poz. 1360), dalej jako:

w pierwszej kolejności do spadku z mocy ustawy powołane są dzieci spadkodawcy oraz jego małżonek, jednakże w braku zstępnych spadkodawcy są to jego małżonek i rodzice, jeżeli zaś jedno z rodziców spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadął, należy do rodzeństwa spadkodawcy w częściach równych, a w dalszej kolejności do ich zstępnych. W braku zstępnych, małżonka, rodziców, rodzeństwa i zstępnych rodzeństwa spadkodawcy cały spadek przypada dziadkom spadkodawcy. Gdyby zaś któreś z dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy przypada jego zstępnym.

Katalog ten podlegał ewolucji na przestrzeni kolejno następujących aktów prawnych dotyczących prawa spadkowego, dla lepszego zrozumienia omawianej instytucji zachodzi potrzeba odwołania się również do tego zagadnienia. Będzie temu służyło odniesienie się do Dekretu z dnia 8 października 1946 roku – Prawo spadkowe².

Rozważania uwzględniają zmiany, które mogą nastąpić w zakresie kręgu spadkobierców ustawowych. Z planowanej nowelizacji kodeksu cywilnego o treści wskazanej w projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw³ wynika zawężenie kręgu spadkobierców ustawowych. Wprowadzone modyfikacje mają polegać w szczególności na wyłączeniu od dziedziczenia dalszych niż dzieci zstępnych dziadków spadkodawcy, co ma przyczynić się do usprawnienia postępowania spadkowego. W opracowaniu podjęto próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy planowane do wprowadzenia modyfikacje są uzasadnione i uwzględniają postulat odzwierciedlenia woli spadkodawcy w jak największym zakresie.

kodeks cywilny lub k.c.

² Dekret z dnia 8 października 1946 r. – Prawo spadkowe (t.j. Dz. U. Nr 60, poz. 328), dalej jako: dekret o prawie spadkowym.

³ Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12354503> (dostęp: 19.09.2022).

2. Prawo spadkowe współcześnie

2.1. Pojęcie prawa spadkowego

Prawo spadkowe jest działem prawa cywilnego normującym skutki prawne zaistniałe w chwili śmierci osoby fizycznej, którymi są przejście ogółu praw i obowiązków zmarłego na inne osoby⁴. Znaczenie regulacji tego typu stosunków cywilnoprawnych jest więc niebagatelne ze względu na konieczność zapewnienia ładu społecznego, ponadto istotą regulacji jest odzwierciedlenie woli spadkodawcy w jak największym zakresie, a przy tym kształtowanie prawidłowych relacji pomiędzy członkami rodziny zmarłego oraz osobami mu bliskimi.

2.2. Krąg spadkobierców ustawowych według kodeksu cywilnego

Prawu spadkowemu poświęcona jest księga czwarta obecnie obowiązującego kodeksu cywilnego. Podstawowym wskazaniem stąd wypływającym są dwa tytuły powołania do spadku – spadkobiercy mogą dziedziczyć z ustawy bądź testamentu. Pierwszeństwo przyznano jednak dziedziczeniu testamentowemu, bowiem dziedziczenie ustawowe co do całości spadku następuje wtedy, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy albo gdy żadna z osób, które powołał, nie chce lub nie może być spadkobiercą. Dziedziczenie ustawowe co do części spadku następuje zaś zwykle wtedy, gdy spadkodawca nie powołał do tej części spadkobiercy albo gdy którakolwiek z kilku osób, które powołał do całości spadku, nie chce lub nie może być spadkobiercą (art. 926 ust. 2 i 3 k.c.). Takie sytuacje zachodzą między innymi w przypadku niesporządzenia lub bezskuteczności testamentu, a także uznania spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia, czego przesłanki enumeratywnie wskazano w art. 928 k.c. W prawie polskim nie wyklucza się ponadto dziedziczenia tego samego spadku częściowo na podstawie ustawy i testamentu⁵.

Pomimo chęci pełnego uwzględnienia woli spadkodawcy wyrażanej w testamencie częstokroć kluczowe dla przejścia praw i obowiązków zmarłego są

⁴ J.S. Piątoski, A. Kawałko, H. Witczak, *Pojęcie, funkcje i źródła prawa spadkowego* [w:] *Prawo spadkowe. System Prawa Prywatnego. Tom 10*, red. B. Kordasiewicz, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 4.

⁵ A. Sylwestrzak, *Tytuł I. Przepisy ogólne* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba i A. Sylwestrzak, Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 1413–1425.

wskazania zawarte w tytule drugim dotyczącym dziedziczenia ustawowego. Na ich podstawie wskazuje się sześć grup spadkobierców ustawowych, wśród których można wymienić w szczególności dzieci spadkodawcy oraz jego małżonka, którzy są powołani z ustawy w pierwszej kolejności i dziedziczą w częściach równych. Jeżeli dziecko spadkodawcy nie dożyje otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadął, przypada jego dzieciom bądź dalszym zstępnym w częściach równych. W braku zstępnym z mocy ustawy do spadku powołani są zaś małżonek i rodzice zmarłego. W przypadku braku małżonka spadkodawcy cały spadek przypada jego rodzicom w częściach równych, a jeżeli jedno z rodziców także nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadął, przypada rodzeństwu spadkodawcy w częściach równych. W przypadku śmierci któregośkolwiek z rodzeństwa jego udział spadkowy przypada jego zstępnym. W braku zstępnym, małżonka, rodziców, rodzeństwa i zstępnym rodzeństwa spadkodawcy cały spadek przypada dziadkom spadkodawcy, dziedziczą oni w częściach równych. Jeżeli zaś któreś z dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadął, przypada jego zstępnym. Dopiero w ostatniej kolejności spadek przypada gminie ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy bądź Skarbowi Państwa, ale są to sytuacje rzadkie, wymagają bowiem braku małżonka spadkodawcy, jego krewnych i dzieci małżonka spadkodawcy (art. 931–935 k.c.). Rozumie się przez to wszystkie sytuacje, w których danego spadkobiercę należy traktować tak, jakby nie dożył chwili otwarcia spadku. Jednocześnie powyższe wskazuje to na dwie fundamentalne kwestie: spadek nie może zostać nieobjęty, bowiem nie istnieje możliwość wyłączenia od dziedziczenia przedstawicieli ostatniej kategorii, jak też zrzeczenia się bądź odrzucenia spadku przez piątą grupę spadkobierców. Ponadto istotnym uprawnieniem spadkodawcy jest sposobność wskazania w testamencie wybranej gminy lub Skarbu Państwa, co sprzyja uznaniu wskazanego rozwiązania za przejaw jak najpełniejszego uwzględnienia woli spadkodawcy⁶.

⁶ J. Ciszewski, J. Knabe, *Tytuł II. Dziedziczenie ustawowe* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. J. Ciszewski i P. Nazaruk, LEX/el. 2022.

3. Kształtowanie się kręgu spadkobierców ustawowych

Katalog spadkobierców ustawowych nie był jednolity, podlegał modyfikacjom stanowionym w aktach prawnych znajdujących zastosowanie na terytorium Rzeczypospolitej od odzyskania niepodległości. Prace nad własną regulacją trwały długo, przez wiele lat zachowano systemy prawne państw zaborczych, co prowadziło do obowiązywania pięciu różnych porządków prawnych w zakresie prawa prywatnego⁷.

Prace zmierzające do unifikacji prawa spadkowego zostały zakończone sukcesem dopiero w 1946 roku wskutek wydania dekretu o prawie spadkowym⁸. Przyjęto dwa tytuły dziedziczenia, przy czym dziedziczyć całość spadku na podstawie ustawy można było wyłącznie wówczas, gdy spadkodawca nie zostawił testamentu, w którym ustanowił spadkobiercę albo gdy wszyscy spadkobiercy powołani do spadku w testamencie nie chcieli lub nie mogli być spadkobiercami, natomiast część spadku można było uzyskać tą drogą wskutek nieustanowienia przez spadkodawcę dla danej części spadkobiercy albo gdy tylko jeden lub niektórzy ze spadkobierców powołanych do spadku w testamencie nie chcieli bądź nie mogli być spadkobiercami. Do kręgu spadkobierców ustawowych zaliczono zaś zstępnych spadkodawcy bez ograniczenia, a także jego rodziców i rodzeństwo wraz z ich zstępnymi. Na podstawie wskazanej regulacji małżonek dziedziczył jedną czwartą część spadku w zbiegu ze zstępnymi małżonka zmarłego lub połowę spadku w zbiegu z jego rodzicami i rodzeństwem lub zstępnymi rodzeństwa, a w braku takich krewnych – cały spadek. Dopiero w braku powołanych do spadku krewnych i małżonka spadkodawcy z ustawy dziedziczyła gmina ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy, a w przypadku, gdy miejsce to znajdowało się za granicą, spadek przekazywano Skarbowi Państwa (art. 16–28 dekretu o prawie spadkowym). Warto też zauważyć, że spadkobiercą ustawowym mogła stać się osoba przysposobiona, takiego uprawnienia pozbawione zaś było dziecko pozamałżeńskie, które nie zostało uznane, uprawnione ani zrównane, bowiem z ustawy dziedziczyło ono wyłącznie po matce i jej krewnych. Wyłączeni z tego kręgu zostali także dziadkowie spadkodawcy, jednakże w razie ich niedostatku małżonek oraz gmina

⁷ D. Makilla, *Historia prawa w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 482–483.

⁸ A. Lityński, *Historia prawa Polski Ludowej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 201.

i Skarb Państwa otrzymujący cały spadek byli zobowiązani do dostarczenia im środków utrzymania na ich wyraźne żądanie⁹.

Na podstawie powyższych rozważań można wskazać, że podczas prac nad pierwszą po odzyskaniu niepodległości regulacją dotyczącą prawa spadkowego częściowo uwzględniono rozwiązania przyjęte w aktach prawnych państw zaborczych obowiązujących na terytorium Rzeczypospolitej przez blisko 30 lat. Zdecydowano się jednak na drastyczne zawężenie kręgu spadkobierców ustawowych. Takie działanie powodowało stosunkowo łatwe przejmowanie przez gminę lub Skarb Państwa praw i obowiązków przysługujących spadkodawcy, co należy uznać za rozwiązanie błędne w odniesieniu do wcześniej wyrażanej chęci uwzględnienia woli spadkodawcy. Nie można bowiem przewidywać, że w każdym przypadku właściwe jest ujmowanie spadkobierców według kryterium wyjątkowo ścisłego pokrewieństwa, co przejawiało się w niezwykle restrykcyjnym podejściu wyłączającym z tego zbioru między innymi dziadków, którzy również mogli zajmować ważne miejsce w życiu spadkodawcy.

Należy jednak zauważyć, że kodeks cywilny w pierwotnej wersji do kręgu spadkobierców ustawowych zaliczał dzieci spadkodawcy i ich zstępnych oraz jego małżonka, a w braku zstępnych małżonka, rodziców i rodzeństwo. Przewidziano również, że jeżeli którekolwiek z rodzeństwa spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, pozostawiając zstępnych, udział spadkowy, który by mu przypadął, będzie należał do jego zstępnych. W braku małżonka spadkodawcy i wskazanych krewnych spadkobiercą ustawowym stawał się Skarb Państwa. Także w 1964 roku nie dostrzeżono więc potrzeby włączenia do tego katalogu dziadków zmarłego, jednakże sformułowano zapis mający stanowić zabezpieczenie prawidłowej egzystencji członków starszego pokolenia. Dziadkowie i ich zstępni zostali bowiem włączeni do grona spadkobierców ustawowych dopiero nowelizacją przeprowadzoną w 2009 roku¹⁰. Jeżeli dziadkowie spadkodawcy znajdowali się w niedostatku i nie mogli otrzymać należnych im środków utrzymania od osób, na których ciążył względem nich ustawowy obowiązek alimentacyjny, pierwotnie byli oni jedynie uprawnieni do żądania od spadkobiercy nieobciążonego takim obowiązkiem środków utrzymania w stosunku do swoich potrzeb i do wartości udziału spadkowego¹¹.

⁹ E. Skowrońska-Bocian, *Prawo spadkowe*, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 3.

¹⁰ Ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 79, poz. 662).

¹¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93).

Na potrzebę poszerzenia kręgu spadkobierców ustawowych o dziadków spadkodawcy wielokrotnie powoływali się przedstawiciele doktryny. Głównymi powodami przyjęcia takiego założenia była bliskość łącząca dziadków i wnuków oraz brak zasady wzajemności w sytuacji dziedziczenia wnuków po dziadkach, która obowiązywała w stanie prawnym sprzed nowelizacji dokonanej w kwietniu 2009 roku¹². Wśród zwolenników takiego postulatu można wskazać między innymi M. Pazdana, który podkreślał konieczność dostosowania rozwiązań do nowych warunków, co w jego ocenie uzasadniało poszerzenie kręgu spadkobierców ustawowych o dziadków i ich zstępnych¹³. Pogląd ten jest również zbliżony ze stanowiskiem S. Wójcika¹⁴.

Zmiany w zakresie prawa spadkowego z 2009 roku nie zostały więc wprowadzone pośpiesznie i bez odpowiedniego namysłu. Poprzedzono je licznymi konsultacjami, podczas których debatowano nad zasadnością proponowanego rozwiązania. Nie było jednak wątpliwości, że praktyka wymaga wprowadzenia odpowiednich modyfikacji, na co wskazuje między innymi następujące stwierdzenie zawarte w uzasadnieniu projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny: „jednostce ludzkiej należy przyznać szeroką autonomię w rozrządzaniu majątkiem na wypadek śmierci, a zarazem porządek dziedziczenia *ab intestato* ukształtować w sposób odpowiadający jej hipotetycznemu życzeniu. Obecne unormowanie kręgu spadkobierców ustawowych nie w pełni odpowiada tym założeniom i oczekiwaniom. Jest ono powszechnie krytykowane. Podkreśla się, że za wąsko ujęto w nim krąg spadkobierców ustawowych. W wyniku tego zbyt często dochodzi do dziedziczenia ustawowego gminy lub Skarbu Państwa. [...] Za poszerzeniem kręgu krewnych spadkodawcy zaliczanych do jego spadkobierców ustawowych o dziadków i ich zstępnych przemawiają nie tylko względy słuszności, lecz również przekonanie, że służyć to będzie umocnieniu więzów rodzinnych oraz że jest zgodne z ideą jak najlepszego użytku gospodarczego z majątku spadkodawcy. Powołać się też można na zwykle mocną więź duchową i rodzinną między dziadkami i wnukami”¹⁵.

¹² W. Borysiak, *Art. 934. Dziedziczenie dziadków spadkodawcy* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, wydanie 30, C.H. Beck, Warszawa 2022, s. 240–247.

¹³ M. Pazdan, *O potrzebie i kierunkach zmian dziedziczenia ustawowego w polskim prawie cywilnym*, „Rejent” 2005, nr 9 (173), s. 44.

¹⁴ S. Wójcik, *Ochrona interesów jednostki w polskim prawie spadkowym w zakresie powołania do dziedziczenia*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1981, nr 98, s. 180.

¹⁵ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/1541> (dostęp: 27.12.2022).

4. Planowane modyfikacje w zakresie kręgu spadkobierców ustawowych

4.1. Treść projektu oraz przebieg prac zmierzających do wprowadzenia modyfikacji w zakresie prawa spadkowego

Dnia 15 grudnia 2021 roku minister sprawiedliwości zgłosił projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw. W zakresie kręgu spadkobierców ustawowych zdecydowano się na wprowadzenie następujących modyfikacji: w razie śmierci któregokolwiek z dziadków spadkodawcy udział spadkowy, który by mu przypadął, przypadać będzie jego dzieciom w częściach równych. Jeżeli zaś otwarcia spadku nie dożyło dziecko któregokolwiek z dziadków spadkodawcy, udział spadkowy, który by mu przypadął, przypada jego dzieciom, które dziedziczą w częściach równych, natomiast w braku dzieci tego z dziadków, który nie dożył otwarcia spadku i ich dzieci, udział spadkowy, który by mu przypadął, przypada pozostałym dziadkom w częściach równych. Oznacza to ograniczenie kręgu spadkobierców ustawowych do dzieci dziadków, zatem rodzeństwa rodziców spadkodawcy oraz ich dzieci, czyli rodzeństwa ciotecznego lub stryjecznego spadkodawcy. W celu wyjaśnienia takiego stanowiska powołano się na chęć skrócenia długości postępowań o stwierdzenie nabycia spadku, co miałyby nastąpić z powodu zaniechania konieczności poszukiwania dalszej rodziny zmarłego spadkodawcy, a także pozwolić na pełniejsze odzwierciedlenie woli zmarłego, czemu – według intencji wyrażonych w projekcie – służy zawężenie kręgu spadkobierców ustawowych do najbliższej rodziny.

Na kolejnych etapach prac szybko pojawiły się wątpliwości co do zasadności planowanych do wprowadzenia rozwiązań. Ministerstwo Spraw Zagranicznych kwestionowało zgodność wskazanych ograniczeń z zagwarantowanym w art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności prawie do ochrony własności, wskazywano również na brak szczegółowych danych uwzględniających różnorodne czynniki jako wpływające na długość trwania postępowań spadkowych. Ministerstwo Sprawiedliwości odrzuciło jednak te sugestie, wskazując na powstanie ekspektatywy prawnej dopiero po otwarciu spadku, co miałyby stanowić przejaw braku naruszenia ukazanych przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych standardów. W odpowiedzi na uwagi zgłaszane podczas konsultacji społecznych Ministerstwo

Sprawiedliwości wskazywało zaś, że celem omawianej nowelizacji jest usunięcie z kręgu spadkobierców ustawowych jedynie dalekich krewnych, wobec których przyjęto brak łączących ich więzi ze spadkodawcą¹⁶. Podkreślono też nadal istniejącą możliwość powołania dalszego krewnego do spadku w testamencie. Ze względu na brak uwzględnienia wszelkich komentarzy, stanowiących przejaw konieczności przeprowadzenia pogłębionej analizy zagadnienia, nieograniczającej się wyłącznie do potrzebnych do udowodnienia słuszności swojego twierdzenia czynników, projekt ustawy dotychczas utrzymuje się w pierwotnie założonym kształcie.

4.2. Ocena proponowanych zmian z uwzględnieniem kształtowania się katalogu spadkobierców ustawowych na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat

Na podstawie przedstawionych informacji można stwierdzić, że konieczne jest dokonanie oceny planowanych modyfikacji przede wszystkim z punktu widzenia poglądu społeczeństwa na temat opisywanego zagadnienia. Każda nowelizacja musi być uzasadniona, również w kontekście zmieniających się stosunków społeczno-gospodarczych. Pojawia się więc pytanie, czy w tym wypadku warunek ten został spełniony.

Proces zmierzający do ostatecznego ukształtowania kręgu spadkobierców ustawowych w polskim porządku prawnym był długotrwały i przebiegał niejednoznacznie. Pomimo uwzględnienia podstawowych założeń systemów prawnych państw zaborczych dekret Prawo spadkowe znacząco zawęził katalog osób mogących dziedziczyć z ustawy. Kolejne lata przyniosły stopniowe jego rozszerzenie, co zostało zakończone w 2009 roku w wyniku umożliwienia traktowania jako spadkobierców ustawowych dziadków i ich zstępnych. Było to uzasadnione wieloma głosami krytyki wobec dotychczas obowiązujących rozwiązań, zdecydowano się więc na uwzględnienie woli społeczeństwa i dokonanie pożądanых zmian. W tym kontekście pojawiają się pytania: Dlaczego po 13 latach powróciła kwestia wprowadzenia modyfikacji w zakresie prawa spadkowego? Czy jest to spowodowane głosami krytyki wobec obecnie znajdującego zastosowanie standardu?

¹⁶ Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12354503> (dostęp: 23.09.2022).

Ministerstwo Sprawiedliwości w projekcie ustawy wprowadzającej zmiany powoływało się na konieczność usunięcia z katalogu spadkobierców ustawowych dalszych krewnych, których ze spadkodawcą na ogół nie łączą żadne relacje. Czy w każdym przypadku jest to stwierdzenie prawdziwe? Przekształcenia instytucji rodziny prowadzą do przyjęcia złożoności relacji łączących jej członków. Niejednokrotnie zdarza się, że to dziadkowie stają się odpowiedzialni za wychowanie swoich wnuków, kontakt z dalszymi krewnymi jest wówczas ułatwiony. Częstość to właśnie w odniesieniu do osób spokrewnionych w dalszym stopniu ze zmarłym można odnotować bliższe relacje niż z członkami rodziny wykazującymi obojętność bądź wrogość – a jednocześnie będącymi jednostkami blisko spokrewnionymi. Przedstawione tezy powodują wadliwość argumentu powołanego jako uzasadnienie potrzeby nowelizacji kodeksu cywilnego w zakresie prawa spadkowego.

Można też wskazać, że skutkiem zawężenia kręgu spadkobierców ustawowych stanie się szybsze przejmowanie praw i obowiązków zmarłego wchodzących w skład spadku przez gminę lub Skarb Państwa. W tym miejscu należy więc odpowiedzieć na pytanie, czy taka jest domniemana wola spadkodawcy. Biorąc pod uwagę dążenie do uwzględnienia relacji łączących daną osobę z członkami rodziny podczas tak doniosłego procesu, jakim jest przejmowanie spadku przez jednostki do tego uprawnione, zdecydowanie nie można zgodzić się ze wskazanym stwierdzeniem. Oczywiście zdarzają się również sytuacje, gdy zmarły nie utrzymywał kontaktu z żadnym członkiem rodziny, więc dziedziczenie przez wymienione w art. 935 kodeksu cywilnego osoby prawne jest zgodne z jego zamierzeniem. Nie uzasadnia to jednak utożsamiania ograniczenia kręgu spadkobierców ustawowych jako rozwiązanie słuszne ze względu na złożoność relacji pomiędzy jednostkami spokrewnionymi.

Podczas prac związanych z wprowadzeniem przedstawionych zmian powoływano się na brak danych wskazujących na wpływ kręgu spadkobierców ustawowych na czas trwania postępowania spadkowego. W odpowiedzi na zgłoszone wątpliwości ograniczono się do stwierdzenia, zgodnie z którym podane statystyki miały okazać się wystarczające dla dowiedzenia zasadności projektu. Należy jednak zauważyć, że w prezentowanych badaniach pominięto wiele czynników mogących mieć istotne znaczenie dla trwania postępowania oraz jego przebiegu. Po 2009 roku nastąpiły bowiem kluczowe dla opisywanego zagadnienia przekształcenia społeczno-gospodarcze oraz reformy sądownictwa. Znacząco na proces zmierzający do ustalenia krewnych wpłynęła także

pandemia COVID-19, która przyczyniła się do reorganizacji egzystencji każdego członka społeczeństwa. Dopiero statystyki uwzględniające przywołane okoliczności stanowiłyby o słuszności wprowadzanych zmian.

Stwierdzenie zasadności modyfikacji prawa spadkowego wymaga również uwzględnienia procesu prowadzącego do uprzednio dokonanych przekształceń. Nowelizacja kodeksu cywilnego z 2009 roku uwzględniała zgłaszane w doktrynie postulaty, które poparte były opiniami społeczeństwa na temat prezentowanego zagadnienia. Istniała bowiem pilna potrzeba włączenia do katalogu spadkobierców ustawowych jednostek dotychczas tego statusu pozbawionych celem ochrony ich praw przy jednoczesnym spełnieniu zasady realizacji woli spadkodawcy w możliwie największym zakresie. W wyniku nowelizacji z 2009 roku ustanowiony kształt katalogu spadkobierców ustawowych spełniał swoją rolę, nie odnoszono się więc do konieczności dokonania kolejnych modyfikacji. Można to połączyć z argumentem o możliwości sporządzenia testamentu powołującego do dziedziczenia osoby niespokrewnione ze spadkodawcą tak blisko, jak wymaga tego ustawa. Zważając na wiedzę społeczeństwa o zachodzących zmianach oraz stosunkowo rzadkie korzystanie z wyrażania swojej woli w formie testamentu, należy przyjąć, że wskazana uprzednio modyfikacja nie jest konieczna, a tym bardziej pożyteczna w stabilnie ukształtowanym i tym samym poznanym przez obywateli stanie prawnym.

5. Podsumowanie

Dotychczasowe rozważania skłaniają do wysunięcia następujących wniosków:

- 1) Współczesne społeczeństwo cechuje złożoność relacji rodzinnych. Trudno więc stwierdzić powszechny brak więzi pomiędzy osobami spokrewnionymi w dalszym stopniu niż wymagałaby tego ustawa uwzględniająca zmiany w zakresie kręgu spadkobierców ustawowych.
- 2) Uzasadnienie projektu ustawy wprowadzającej przedstawione modyfikacje pomija elementy mające istotne znaczenie dla czasu trwania postępowania spadkowego. Nie zawarto w nim statystyk o charakterze kompleksowym, które pozwoliłyby na udowodnienie wskazanej tezy.
- 3) W procesie wprowadzania zmian należy brać pod uwagę dotychczasową praktykę oraz pogląd społeczeństwa na temat obowiązujących standardów. W 2009 roku domagano się rozszerzenia katalogu

spadkobierców ustawowych ze względu na istniejące ówczesnie problemy związane z ochroną praw osób do tego kręgu się niezaliczających, co stanowi przejaw słuszności przyjętych rozwiązań a jednocześnie świadczy o braku potrzeby ich modyfikacji.

- 4) W niemal każdym przypadku można jednak stwierdzić, że zdecydowanie trafniej wolę spadkodawcy odzwierciedla powołanie do dziedziczenia osób należących nawet do dalszej rodziny niż przejęcie spadku przez gminę lub Skarb Państwa. Przytoczony w tekście projekt wskazuje tendencję odwrotną, bowiem skraca drogę do dziedziczenia wymienionych w art. 935 kodeksu cywilnego osób prawnych.
- 5) Wszystkie przytoczone powyżej argumenty dowodzą braku konieczności modyfikowania kręgu spadkobierców ustawowych. Podstawową zasadą prawa spadkowego jest odzwierciedlenie woli zmarłego, a czas trwania postępowania oraz związane z tym koszty są kwestiami drugorzędnymi, prowadzącymi do osiągnięcia kluczowych dla tej dziedziny prawa zamierzeń.

6. Bibliografia

Literatura

- Borysiak W., *Art. 934. Dziedziczenie dziadków spadkodawcy* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, wydanie 30, C.H. Beck, Warszawa 2022.
- Ciszewski J., Knabe J., *Tytuł II. Dziedziczenie ustawowe* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. J. Ciszewski i P. Nazaruk, LEX/el. 2022.
- Lityński A., *Historia prawa Polski Ludowej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Makilla D., *Historia prawa w Polsce*, PWN, Warszawa 2008.
- Pazdan M., *O potrzebie i kierunkach zmian dziedziczenia ustawowego w polskim prawie cywilnym*, „Rejent” 2005, nr 9 (173).
- Piątowski J.S., Kawalko A., Witczak H., *Pojęcie, funkcje i źródła prawa spadkowego* [w:] *Prawo spadkowe. System Prawa Prywatnego. Tom 10*, red. B. Kor-dasiewicz, C.H. Beck, Warszawa 2015.
- Skowrońska-Bocian E., *Prawo spadkowe*, C.H. Beck, Warszawa 2022.
- Sylwestrzak A., *Tytuł I. Przepisy ogólne* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2022.

Wójcik S., *Ochrona interesów jednostki w polskim prawie spadkowym w zakresie powołania do dziedziczenia*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1981, nr 98.

Akty prawne

Dekret z dnia 8 października 1946 r. – Prawo spadkowe (t.j. Dz. U. Nr 60, poz. 328).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. z 2022 r., poz. 1360).

Ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 79, poz. 662).

Materiały legislacyjne

Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12354503> (dostęp: 19.09.2022).

Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/1541> (dostęp: 27.12.2022).

The circle of statutory heirs – historical outline and planned changes

Summary: According to the current regulation, the appointment to the inheritance results from the act or from the will, and the statutory inheritance of the entire inheritance applies only if the testator has not appointed an heir or if none of the persons who appointed an heir does not want or cannot be an heir. In order to emphasize the need to take into account the relations between potential heirs and the testator, the legislator precisely indicated the group of people who could inherit under the Act. This catalog has evolved over the successive legal acts concerning inheritance law, for a better understanding of the discussed institution it is necessary to refer to this issue as well. This description will lead to a reference to the changes that may occur, because the planned amendment to the Civil Code will restrict the circle of statutory heirs. This will make it possible to clarify whether the introduced modifications are justified and take into account the postulate of reflecting the testator's will as much as possible.

Keywords: testator, statutory inheritance, inheritance, will.

Tytuł rozdziału i streszczenie w języku angielskim w tłumaczeniu własnym Autorki.

Kinga Błaszczyk, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Perspektywy zdalnej kontroli przedsiębiorcy w kontekście zasady zrównoważonego rozwoju

Streszczenie: Na gruncie ustawy Prawo przedsiębiorców głównym miejscem przeprowadzania kontroli jest siedziba przedsiębiorcy lub miejsce wykonywania działalności gospodarczej. W trakcie pandemii COVID-19 ustawodawca wprowadził możliwość przeprowadzania kontroli za pośrednictwem operatora pocztowego lub za pomocą środków komunikacji elektronicznej. W pracy omówiono drugi z tych trybów w kontekście zasady zrównoważonego rozwoju. Analiza przepisów prawa, orzecznictwa i literatury tematu ma na celu przedstawienie perspektyw kontroli na odległość.

Słowa kluczowe: kontrola zdalna, środki komunikacji elektronicznej, przedsiębiorca, zasada zrównoważonego rozwoju, działalność gospodarcza.

1. Wprowadzenie

W dobie pandemii COVID-19 do ustawy Prawo przedsiębiorców¹ wprowadzono przepis pozwalający na przeprowadzenie kontroli przedsiębiorcy za pośrednictwem operatora pocztowego lub za pomocą środków komunikacji elektronicznej². Przyjęcie takiego rozwiązania przez ustawodawcę skłania do rozważań na temat tego, czy jest ono zgodne z zasadą zrównoważonego rozwoju, tj. uwzględni potrzeby teraźniejszych i przyszłych pokoleń.

¹ Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz. U. z 2021 r., poz. 162 z późn. zm.), dalej jako: u.p.p. lub ustawa Prawo przedsiębiorców.

² Ustawa z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19 (Dz. U. z 2022 r., poz. 2141).

Zarówno przedsiębiorcy, jak i środowiska prawnicze często wskazują na uciążliwość kontroli. Obecność kontrolujących w miejscu prowadzenia działalności gospodarczej może w znacznym stopniu wpływać na funkcjonowanie podmiotu kontrolowanego. Należałoby podjąć próbę oceny, w jakim stopniu możliwe jest przeprowadzanie zdalnych kontroli, biorąc pod uwagę stopień z informatyzowania przedsiębiorców i administracji. Jednocześnie trzeba mieć na względzie skuteczność kontroli, jej istotę i rozważyć, czy wszystkie czynności kontrolne mogą być przeprowadzane zdalnie bez uszczerbku dla oceny działalności przedsiębiorcy. Należałoby się zastanowić nad tym, czy kontrola zdalna jest instytucją stosowaną tymczasowo, konieczną jedynie w warunkach pandemii, czy może jest to rozwiązanie, które w przyszłości powinno zastąpić kontrolę w siedzibie przedsiębiorcy lub w miejscu wykonywania działalności gospodarczej.

W pracy podjęto próbę analizy przyjętych rozwiązań w kontekście zasady zrównoważonego rozwoju, wykorzystując literaturę, orzecznictwo i statystyki. Ustawodawca, próbując sprostać dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości, coraz częściej wprowadza rozwiązania elektroniczne. Praca ma na celu podjęcie dyskusji na temat perspektyw zdalnej kontroli w kontekście zasady zrównoważonego rozwoju, a także przedstawienie możliwych związanych z powyższym przyszłych zmian w prawie.

2.0 istocie kontroli przedsiębiorcy i miejscu jej przeprowadzania

Kontrola działalności gospodarczej to podejmowanie i prowadzenie przez uprawnione organy czynności sprawdzających, które obejmują warunki podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej przez przedsiębiorców. Kontrole realizują rozmaite organy na gruncie różnych podstaw prawnych. Zasady przeprowadzania kontroli określają przepisy ustawy Prawo przedsiębiorców, chyba że zasady i tryb kontroli wskazują ratyfikowane umowy międzynarodowe lub prawo unijne³. Kontrola jest więc przejawem ograniczenia konstytucyjnej swobody działalności gospodarczej. Uciążliwe dla przedsiębiorcy mogą być zarówno czynności kontrolne, jak też wyniki postępowania

³ *Prawo przedsiębiorców. Przepisy wprowadzające do Konstytucji Biznesu. Komentarz*, red. G. Kozieł, C.H. Beck, Warszawa 2019, komentarz do art. 45, Legalis.

kontrolnego⁴. Zarówno orzecznictwo, jak i doktryna zdefiniowały pojęcie kontroli. Według Jerzego Starościaka powinna się ona koncentrować na ustaleniu stanu faktycznego i porównaniu go ze stanem zamierzonym, a także występowaniu przeciwko zjawiskom niekorzystnym oraz wskazywaniu tego faktu odpowiednim podmiotom. W ocenie Tadeusza Kocowskiego celem czynności kontrolnych powinno być badanie określonych zjawisk i działań, analiza i ocena ich prawidłowości, wypracowywanie wniosków pokontrolnych bez ingerencji w działalność podmiotu kontrolowanego. Jan Boć w ramach kontroli wyróżnia poszczególne etapy, tj. badanie zgodności stanu postulowanego z rzeczywistym, ustalenie przyczyn i zakresu rozbieżności, przedstawienie wyników oraz niekiedy dyspozycji dla kontrolowanego lub podmiotu zwierzchniego⁵. Małgorzata Sieradzka uważa, że celem kontroli jest zweryfikowanie stanu faktycznego ze wzorcem przedstawionym w przepisach, wyciągnięcie stosownych wniosków i ujęcie ich w wynikach kontroli oraz adekwatne do nich działanie lub zaniechanie podmiotu kontrolującego⁶. W orzecznictwie wskazuje się, że kontrola to czynności organu w siedzibie przedsiębiorstwa, które polegają na bezpośrednim poznaniu działalności przedsiębiorcy, a związane są m.in. z zapoznaniem się z dokumentacją, z zabezpieczeniem dokumentów⁷.

Według art. 51 ust. 1 u.p.p. co do zasady kontrolę przeprowadza się w siedzibie przedsiębiorcy lub w miejscu wykonywania działalności gospodarczej w godzinach pracy lub w czasie wykonywania działalności gospodarczej. Zgodnie z ust. 2 ww. artykułu w miejscu przechowywania dokumentacji innym niż siedziba lub miejsce wykonywania działalności gospodarczej przeprowadza się kontrolę na wniosek lub za zgodą przedsiębiorcy. Gdy może to usprawnić przeprowadzenie kontroli, jest ona realizowana w siedzibie organu, jeśli zgodzi się na to kontrolowany przedsiębiorca (art. 51 ust. 3 u.p.p.). W doktrynie podkreśla się, że ze względu na przedmiot kontroli powinna mieć ona miejsce w siedzibie przedsiębiorcy lub miejscu prowadzenia działalności gospodarczej. Przeprowadzenie kontroli w innym z miejsc wskazanych w art. 51 u.p.p.

⁴ E. Śladkowska, *Kontrola przedsiębiorcy* [w:] *Administracyjne procedury kontrolne: wybrane zagadnienia*, red. A. Ziółkowska i A. Gronkiewicz, Uniwersytet Śląski, Katowice 2016, s. 107.

⁵ Za: L. Bielecki, J. Gola, K. Horubski, K. Kokocińska, E. Komierzyńska-Orlińska, A. Żywicka, *Konstytucja biznesu. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, komentarz do art. 45, LEX.

⁶ M. Zdyb, M. Sieradzka, *Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 607, LEX.

⁷ Wyrok WSA w Olsztynie z 26 listopada 2009 r., I SA/Ol 591/09, LEX nr 558757.

traktowane jest jako wyjątek i uzależnione od spełnienia dodatkowych kryteriów, tj. zgoda przedsiębiorcy, wpływ na usprawnienie kontroli⁸. Sieradzka w komentarzu do ustawy o swobodzie działalności gospodarczej podzieliła miejsca przeprowadzenia kontroli na główne (siedziba lub miejsce wykonywania działalności gospodarczej) oraz dodatkowe, uzależnione od spełnienia określonych warunków (w czasie powstania komentarza – tylko siedziba organu)⁹. Również sądy zarówno na gruncie ustawy Prawo przedsiębiorców, jak i uprzednio obowiązującej ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, wskazują na drugorzędny charakter przeprowadzania kontroli w miejscu innym niż siedziba lub miejsce prowadzenia działalności gospodarczej¹⁰. Organ ustala miejsce, w którym podejmuje czynności kontrolne, korzystając m.in. z informacji zawartych w Krajowym Rejestrze Sądowym i Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej. Przyjmuje się, że intencją ustawodawcy było, by kontrola odbywała się w miejscu faktycznego wykonywania działalności przedsiębiorcy, w związku z czym miejsce kontroli może być inne niż to wskazane w rejestrze, ponadto może to być kilka lokali. Agnieszka Żywicka zwraca uwagę, że możliwość przeprowadzenia kontroli w sposób ujęty w art. 51 ust. 2 u.p.p. jest istotny dla osób prowadzących jednoosobową działalność gospodarczą, gdyż usprawnia on kontrolę i pozwala na jej przeprowadzenie bez dezorganizacji działalności przedsiębiorcy¹¹.

3. 0 kontroli w trybie art. 51 ust. 3a ustawy Prawo przedsiębiorców

W 2020 r. w związku z pandemią COVID-19 do art. 51 u.p.p. wprowadzono ust. 3a, zgodnie z którym kontrola może być przeprowadzona w sposób zdalny za pośrednictwem operatora pocztowego w rozumieniu Ustawy z dnia 23 listopada 2012 r. – Prawo pocztowe¹² lub za pomocą środków komunikacji elek-

⁸ M. Zdyb, G. Lubeńczuk, A. Wołoszyn-Cichocka, *Prawo przedsiębiorców. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2019, komentarz do art. 51, Legalis.

⁹ M. Zdyb, M. Sieradzka, *op. cit.*, s. 634, LEX.

¹⁰ M.in. Wyrok NSA z dnia 7 października 2014 r., sygn. akt. II FSK 2449/12; Wyrok WSA w Warszawie z 28 września 2021 r., sygn. akt VII SA/Wa 863/21, LEX nr 3310784.

¹¹ *Konstytucja biznesu. Komentarz*, red. M. Wierzbowski, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 213–214, LEX.

¹² Ustawa z dnia 23 listopada 2012 r. Prawo pocztowe (Dz. U. z 2022 r., poz. 896), dalej jako:

tronicznej w rozumieniu Ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną¹³. Według uzasadnienia ustawy wprowadzającej przepis został on dodany w celu uelastycznienia sposobu dokonywania kontroli. Ustęp 3a ma być odpowiedzią na postulaty przedsiębiorców, którzy sygnalizowali zakłócenia w funkcjonowaniu kontrolowanych przedsiębiorstw. W uzasadnieniu wskazano, że tryb kontroli powinien być stosowany w przypadkach, gdy obecność kontrolerów w siedzibie czy miejscu prowadzenia działalności nie jest konieczna, a kontroli można dokonać, analizując przesłaną dokumentację – np. akta pracownicze¹⁴.

Operatorem pocztowym w rozumieniu art. 3 pkt 12 ustawy Prawo pocztowe jest wpisany do rejestru operatorów pocztowych przedsiębiorca uprawniony do wykonywania działalności pocztowej. Działalność pocztowa jest działalnością, która wymaga wpisu do rejestru w rozumieniu ustawy Prawo przedsiębiorców, w związku z czym do uzyskania statusu operatora pocztowego konieczny jest wpis do rejestru operatorów pocztowych¹⁵. W rozumieniu art. 2 pkt 5 ustawy o świadczeniu usług drogą elektroniczną środkami komunikacji elektronicznej są rozwiązania techniczne, które umożliwiają indywidualne porozumiewanie się na odległość przy wykorzystaniu transmisji danych między systemami teleinformatycznymi. Mirosław Gumularz wskazuje, że pojęcie środka komunikacji należy rozumieć funkcjonalnie. Środkami takimi są przede wszystkim poczta elektroniczna oraz podobne jej rozwiązania¹⁶.

Prawodawca w art. 51 ust. 3a ustawy Prawo przedsiębiorców wprowadził warunki konieczne do skorzystania z tej formy kontroli, tj. może ona zostać przeprowadzona w podany sposób za zgodą przedsiębiorcy oraz wtedy, gdy za tym trybem przemawia możliwość usprawnienia prowadzenia kontroli lub charakter prowadzonej przez przedsiębiorcę działalności gospodarczej. Ustawodawca pomija kwestię formy, w jakiej przedsiębiorca może wyrazić zgodę

u.p.po lub ustawa Prawo pocztowe.

¹³ Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz. U. z 2020 r., poz. 344), dalej jako: u.d.e.

¹⁴ Rządowy projekt ustawy o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Druk nr 382, s. 43–44.

¹⁵ *Prawo pocztowe. Komentarz*, red. M. Chołodecki, A. Piszcz, T. Skoczny, C.H. Beck, Warszawa 2018, komentarz do art. 3, Legalis.

¹⁶ M. Gumularz, *Świadczenie usług drogą elektroniczną. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 40, LEX.

na przeprowadzenie kontroli w trybie art. 51 ust. 3a u.p.p. (tak jak w przypadku ust. 2 i 3 tego artykułu). W związku z tym należałoby przyjąć, że zgoda może zostać wyrażona zarówno w formie pisemnej, jak i postaci ustnego oświadczenia. Warto zwrócić uwagę, że ustawodawca w ust. 2 art. 51 ustawy Prawo przedsiębiorców wskazuje na możliwość przeprowadzenia kontroli w miejscu innym niż siedziba lub miejsce wykonywania działalności gospodarczej za zgodą przedsiębiorcy, ale w ust. 3 i 3a art. 51 u.p.p. posługuje się sformułowaniem „kontrola lub poszczególne czynności kontrolne”. Przedsiębiorca, wyrażając zgodę w trybie art. 51 ust. 3 lub 3a u.p.p., może więc zastrzec, że tylko niektóre czynności mogą zostać przeprowadzone we wskazany w tych przepisach sposób. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie, badając zarzut naruszenia art. 51 ust. 1 u.p.p. w związku z przeprowadzeniem kontroli w siedzibie organu (na podstawie art. 51 ust. 3 u.p.p.), po złożeniu oświadczenia przez przedsiębiorcę, wskazał, że oświadczenie to „nie zawiera ograniczeń i wyłączeń co do zakresu prowadzonych czynności”¹⁷. Zgodnie z art. 51 ust. 4 ustawy Prawo przedsiębiorców, jeśli kontrola została przeprowadzona z naruszeniem przepisów art. 51 ust. 2–3a u.p.p. (np. bez zgody przedsiębiorcy), zebrane w jej toku informacje i dokumenty nie stanowią dowodu.

4. O zasadzie zrównoważonego rozwoju

Na tryby przeprowadzania kontroli przedsiębiorców warto spojrzeć przez pryzmat konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju. Zgodnie z art. 5 ustawy zasadniczej Rzeczpospolita Polska powinna kierować się tą zasadą, strzegąc niepodległości i nienaruszalności terytorium, zapewniając wolności, prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzegąc dziedzictwa narodowego oraz zapewniając ochronę środowiska¹⁸. W związku z tym, że zasada zrównoważonego rozwoju występuje w przepisie bezpośrednio po obowiązku ochrony środowiska, część konstytucjonalistów zawężyła jej stosowanie jedynie do tej płaszczyzny. Inną interpretację przyjmuje m.in. Zbigniew Bukowski, który uważa, że jest to zasada ustrojowa, która odnosi się do wszystkich

¹⁷ Wyrok WSA w Warszawie z 25 października 2019 r., V SA/Wa 533/19, LEX nr 3111388.

¹⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.), dalej jako: Konstytucja.

wymienionych w treści artykułu funkcji państwa¹⁹. Trybunał Konstytucyjny nie ograniczył stosowania zasady zrównoważonego rozwoju jedynie do ochrony przyrody, wskazując, że w jej zakresie pozostaje też „należyta troska o rozwój społeczny i cywilizacyjny, związany z koniecznością budowania stosownej infrastruktury, niezbędnej dla – uwzględniającego cywilizacyjne potrzeby – życia człowieka i poszczególnych wspólnot”. Trybunał podkreślił, że ta konstytucyjna reguła wymaga uwzględniania „różnych wartości konstytucyjnych i stosownego ich wyważenia”²⁰.

W literaturze występują również spory, czy zasada zrównoważonego rozwoju ma zastosowanie do dziedzin życia niewskazanych w art. 5 Konstytucji. Ewa Olejarczyk wskazuje, że choć w Konstytucji nie zawarto definicji zasady zrównoważonego rozwoju, to uwzględniając treść preambuły, należy przyjąć, że odwołuje się ona do odpowiedzialności, potrzeb teraźniejszych i przyszłych pokoleń. Zgodnie z tą zasadą władza publiczna powinna realizować pewien stan rzeczy w najwyższym możliwym stopniu z uwzględnieniem uwarunkowań faktycznych, społecznych i prawnych. Według E. Olejarczyk jest to reguła samoistna, która powinna mieć zastosowanie do innych niż art. 5 przepisów ustawy zasadniczej²¹. Zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju wszystkie organy państwa (ustawodawcze, wykonawcze i sądownicze) powinny dążyć do ciągłego rozwoju, uwzględniając wartości społeczne, ekonomiczne i środowiskowe²².

Z. Bukowski przeciwstawia się traktowaniu zasady z art. 5 Konstytucji jako klauzuli generalnej, przywołując różnice między prawem publicznym a cywilnym. Podkreśla on, że reguła ta w przeciwieństwie do klauzuli nie ma określonego i utrwalonego w świadomości prawnej znaczenia²³. Bartosz Rakoczy uważa, że zasada zrównoważonego rozwoju pełni rolę dyrektywy wykładni. W związku z tym, że odnosi się ona do obowiązków Rzeczypospolitej Polskiej powinna być posiłkowo stosowana w przypadku wątpliwości co do zakresu i rodzaju obowiązków oraz sposobów ich realizacji. B. Rakoczy opowiada się za niedefiniowaniem tej reguły, wskazując, że pełni ona podobną rolę co

¹⁹ B. Rakoczy, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* [w:] *Prawo ochrony środowiska. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2013, komentarz do art. 5, LEX.

²⁰ Wyrok TK z dnia 6 czerwca 2006 r., K 23/05 (62/6/A/2006).

²¹ E. Olejarczyk, *Zasada zrównoważonego rozwoju w systemie prawa polskiego – wybrane zagadnienia*, „Przegląd Prawa Ochrony Środowiska” 2016, nr 2, s. 132–133.

²² *Ibidem*, s. 129.

²³ *Ibidem*, s. 135.

klauzule generalne w prawie ochrony środowiska²⁴. Pojęcie „zrównoważonego rozwoju” pojawia się w wielu dokumentach międzynarodowych – np. w deklaracjach Organizacji Narodów Zjednoczonych, w rozwiązaniach Unii Europejskiej czy w pracach Rady Europy²⁵. W ramach opracowania kontrola przeprowadzana za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej zostanie przedstawiona w kontekście zasady zrównoważonego rozwoju, tj. przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych i teraźniejszych pokoleń.

5. Zdalna kontrola a aspekty środowiskowe

W „Zasadach prowadzenia kontroli zdalnych przez organy Państwowej Inspekcji Pracy”²⁶ wskazano jako główny, preferowany sposób przeprowadzania kontroli tryb zdalny. Kontrolę w siedzibie przedsiębiorcy, miejscu prowadzenia działalności gospodarczej, w innych miejscach wykonywania zadań lub przechowywania dokumentów finansowych i kadrowych oraz w siedzibie organu wymieniono jako tryb drugorzędny, dodatkowy – stosowany, gdy przedsiębiorca nie wyrazi zgody na kontrolę zdalną. W ramach trybu zdalnego wyodrębniono kontrole realizowane w całości zdalnie i kontrole hybrydowe, tj. prowadzone częściowo zdalnie, a w pozostałym zakresie w sposób bezpośredni (w tych miejscach, w których kontrola „stacjonarna” – w siedzibie przedsiębiorcy, miejscu prowadzenia działalności gospodarczej, w siedzibie organu kontroli lub w innym miejscu). O zamiarze przeprowadzenia kontroli w sposób zdalny inspektor powinien informować za pośrednictwem operatora pocztowego, platformy ePUAP lub osobiście. Po uzyskaniu zgody na przeprowadzenie kontroli w sposób wskazany w art. 51 ust. 3a u.p.p. inspektor uzgadnia z przedsiębiorcą sposób przeprowadzenia poszczególnych czynności. Tryb zdalny ma być realizowany przy wykorzystaniu m.in. wideorozmowy, wideokonferencji przez komunikator np. Skype, rozmowy telefonicznej, służbowej poczty elektronicznej. W zasadach kontroli zastrzeżono, że przekazywane

²⁴ B. Rakoczy, *op. cit.*, LEX.

²⁵ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom I*, wydanie II, red. L. Garlicki, M. Zubik, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016, komentarz do art. 5, LEX.

²⁶ Zasady prowadzenia kontroli zdalnych przez organy Państwowej Inspekcji Pracy, <https://www.pip.gov.pl/pl/o-urzedzie/wyjasnienia-i-wsparcie-pip/Kontrola-pip-covid/-121496,zasady-prowadzeniakontroli-zdalnych-przez-organy-panstwowej-inspekcji-pracy.html> (dostęp: 27.10.2022 r.), dalej jako: zasady kontroli.

dokumenty powinny być odpowiednio zabezpieczone przed odczytaniem przez osoby nieuprawnione. Również kontrole Zakładu Ubezpieczeń Społecznych mogą odbywać się w trybie całkowicie zdalnym lub hybrydowym²⁷.

Wykorzystanie środków komunikacji elektronicznej pozwala na przeprowadzenie kontroli bez konieczności dojazdu np. do siedziby przedsiębiorcy, miejsca wykonywania działalności gospodarczej, miejsca przechowywania dokumentów, siedziby organu, a także bez potrzeby przemieszczania przesyłek pocztowych. Transport drogowy negatywnie oddziałuje na środowisko, tj. wpływa na zanieczyszczenie powietrza, gleby, wody oraz powoduje emisję hałasu. Ograniczenie działalności transportowej ma więc istotne znaczenie w kontekście zrównoważonego rozwoju²⁸. Kontrola przeprowadzona przy użyciu środków komunikacji elektronicznej minimalizuje zużycie papieru. Na niestosowanie się organów administracji publicznej do zasady zrównoważonego rozwoju w zakresie wykorzystywania tego surowca zwraca uwagę m.in. Dominik Kościuk²⁹.

6. Zdalna kontrola a niezakłócanie funkcjonowania przedsiębiorcy

Zgodnie z art. 52 ustawy Prawo przedsiębiorców czynności kontrolne wykonuje się w sposób sprawny i możliwie niezakłócający funkcjonowania przedsiębiorcy. Zasada wyrażona w tym przepisie określana jest w doktrynie jako dyrektywa efektywności. Po stronie organu powstaje obowiązek przeprowadzenia kontroli w sposób jak najmniej utrudniający działalność przedsiębiorcy. Realizacja tej powinności powinna następować poprzez podejmowanie przez organ jedynie czynności niezbędnych dla osiągnięcia celów kontroli³⁰. Przepis art. 52 u.p.p. zastąpił art. 80b ustawy o swobodzie działalności gospodarczej. W obecnym stanie prawnym ustawodawca używa sformułowania

²⁷ J. Witkowski, *Wpływ „ustawy covidowej” na przeprowadzanie kontroli płatników składek przez inspektorów kontroli ZUS*, 2022, Legalis.

²⁸ J. Gadziński, *Rozwój transportu drogowego jako zagrożenie dla środowiska przyrodniczego – przykład aglomeracji poznańskiej*, „Journal of Ecology and Health” 2011, nr 4, s. 174–175.

²⁹ D. Kościuk, *Zrównoważony rozwój a papierowa biurokracja administracyjna*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2013, z.14, s. 65–66.

³⁰ D. Zalewski, *Ochrona praw podatnika w kontroli podatkowej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 199, LEX.

„wykonuje się w sposób”, a w poprzednim posługiwał się zwrotem „powinny być przeprowadzone w sposób”. Może to wskazywać na zwiększenie ochrony przedsiębiorcy, zmianę przez ustawodawcę sugestii, postulatu na obowiązek³¹. Jednak ustawa Prawo przedsiębiorców nie daje przedsiębiorcy skutecznego środka ochrony przed prowadzeniem kontroli w uciążliwy sposób. Może on jedynie skierować pismo do organu prowadzącego kontrolę, wskazując na naruszenie art. 52 u.p.p. Natomiast nawet w przypadku stwierdzenia przeprowadzenia czynności kontrolnych w sposób zakłócający funkcjonowanie przedsiębiorcy – informacja o takim naruszeniu umieszczana jest dopiero w protokole kontroli po jej zakończeniu³². Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów wskazał, że ograniczenie miejsca dokonywania kontroli (uregulowane wówczas w art. 80a ustawy o swobodzie działalności gospodarczej) jest związane z prawem przedsiębiorcy do prywatności³³. Trudno rozróżnić, które czynności podjęte podczas kontroli będą bardziej lub mniej wpływały na funkcjonowanie przedsiębiorcy. W dużej mierze jest to zależne od organu dokonującego kontroli oraz od podmiotu kontrolowanego³⁴. Cezary Kosikowski wskazuje, że czynnościami paraliżującymi działanie przedsiębiorcy są m.in. zablokowanie rachunku bankowego, zajęcie ksiąg rachunkowych czy różnorakich urządzeń podatkowych, wstrzymanie produkcji, sprzedaży lub świadczenia usług. Jednocześnie podkreśla, że nie można podczas kontroli wstrzymać środka, który zakłóca funkcjonowanie przedsiębiorcy, a jednocześnie nie jest niezbędny dla osiągnięcia celów kontroli³⁵. Bardzo trudno ocenić, jak wpłynęłoby przeprowadzanie kontroli zdalnej zamiast stacjonarnej na funkcjonowanie podmiotów kontrolowanych i zakłócenia w ich działalności. W dużej mierze zależy to od danego przedsiębiorcy, wykonywanej przez niego działalności, możliwości technicznych itp.

³¹ A. Hołda-Wydrzyńska, *Zasady kontroli działalności gospodarczej w świetle nowego Prawa przedsiębiorców* [w:] *Verus amicus rara avis est: studia poświęcone pamięci Wojciecha Organisiacka*, red. A. Lityński, A. Matan, M. Mikołajczyk, D. Nawrot, G. Nancka, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2020, s. 273.

³² *Konstytucja biznesu. Komentarz*, red. M. Wierzbowski, *op. cit.*, s. 215, LEX.

³³ Postanowienie SOKiK w Warszawie z 7 marca 2017 r., XVII Amz 15/17, LEX nr 2334717.

³⁴ A. Hołda-Wydrzyńska, *op. cit.*, s. 274.

³⁵ C. Kosikowski, *Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2011, s. 512.

7. Poziom z informatyzowania przedsiębiorstw i administracji

Zasada zrównoważonego rozwoju nie skupia się jedynie na potrzebach przyszłych pokoleń, ale i na teraźniejszych możliwościach społeczeństwa. W związku z tym należałoby rozważyć, czy po stronie przedsiębiorców, ale i organów administracji istnieją warunki pozwalające na korzystanie z kontroli zdalnej. Według badań Głównego Urzędu Statystycznego w 2021 r. 98,5% przedsiębiorstw posiadało szerokopasmowy dostęp do Internetu. Przedsiębiorstwa wyposażające swoich pracowników w urządzenia mobilne, pozwalające na dostęp do Internetu, stanowią 78,6% ogółu (ok. 33% pracowników jest wyposażonych w takie urządzenia, a ok. 52% ma dostęp do Internetu)³⁶. W 2018 r. 95,7% przedsiębiorstw korzystało z usług e-administracji (w 2017 r. – 95,1%, a w 2016 r. – 94,6%)³⁷. Dla porównania w tym samym roku z usług administracji publicznej przez Internet korzystało 35,5% populacji osób w wieku 16–74 lata³⁸. W 2020 r. odsetek jednostek administracji publicznej wykorzystujących technologię szerokopasmowego dostępu do Internetu poprzez stałe łącze wyniósł 99,9%. W tym samym roku odsetek pracowników wyposażonych przez urzędy w urządzenia przenośne z dostępem do Internetu wynosił 27,8%. Około 57,8% jednostek administracji korzystało wówczas z Intranetu (sieci wewnętrznej)³⁹. Należałoby przyjąć, że istnieją warunki do prowadzenia kontroli na odległość, ale zawsze trzeba mieć na uwadze, że funkcjonują podmioty niezinformatyzowane, a rozwiązania zgodne z zasadą zrównoważonego rozwoju nie mogą prowadzić do wykluczenia cyfrowego.

³⁶ *Wykorzystywanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w jednostkach administracji, przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych w 2021 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/wykorzystanie-technologii-informacyjno-komunikacyjnych-w-jednostkach-administracji-publicznej-przedsiębiorstwach-i-gospodarstwach-domowych-w-2021-roku,3,20.html> (dostęp: 28.10.2022).

³⁷ *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2015–2019*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-wyniki-badan-statystycznych-z-lat-2015-2019,1,13.html>, s. 129 (dostęp: 28.10.2022).

³⁸ *Ibidem*, s. 193.

³⁹ *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce w 2021 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-w-2021-roku,1,15.html>, s. 41–44 (dostęp: 29.10.2022).

8. Podsumowanie

Należy ocenić pozytywnie, z punktu widzenia zasady zrównoważonego rozwoju, wprowadzenie do ustawy Prawo przedsiębiorców kontroli dokonywanej za pomocą środków komunikacji elektronicznej. Ten sposób realizowania czynności kontrolnych pozwala na ograniczenie transportu drogowego, a co za tym idzie – zanieczyszczeń powietrza, gleby, wody, emisji hałasu oraz na zmniejszenie konsumpcji papieru. Jednocześnie ustawodawca uwzględnił to, że nie każdy przedsiębiorca ma możliwość uczestniczenia w kontroli zdalnej i uzależnił zastosowanie tego trybu od woli przedsiębiorcy. Trudno zweryfikować skuteczność kontroli zdalnych w zakresie ujawniania nieprawidłowości. Ocena zdalnych rozwiązań pod tym względem możliwa będzie dopiero po upływie dłuższego czasu obowiązywania przepisów, gdy organy będą sygnalizować ewentualne trudności. Warto jednak wskazać, że art. 51 ust. 3a ustawy Prawo przedsiębiorców uzależnił przeprowadzenie danej czynności za pomocą środków komunikacji elektronicznej od woli organu i zgody kontrolowanego. W przepisie nie wskazano, że podmiot może wnioskować o przeprowadzenie kontroli w formie zdalnej, tak jak zostało to ujęte w ust. 2 u.p.p. W związku z tym to kontrolujący decyduje, które czynności wymagają formy stacjonarnej, a które mogą zostać przeprowadzone zdalnie. Kontrolowany może tylko wyrazić zgodę na przeprowadzenie danych czynności w trybie z art. 51 ust. 3a u.p.p. Biorąc pod uwagę pozytywne aspekty kontroli zdalnej, a także liczbę przedsiębiorstw mających dostęp do Internetu, zapewniających pracownikom urządzenia mobilne oraz korzystających z usług e-administracji, warto rozważyć w przyszłości zmianę głównego sposobu kontroli z art. 51 ust. 1 ustawy Prawo przedsiębiorców.

Pandemia COVID-19 pokazała, że do dokonywania niektórych czynności kontrolnych nie jest wymagana obecność kontrolujących w siedzibie przedsiębiorcy czy w miejscu prowadzenia działalności gospodarczej. W związku z tym należałoby postulować zmianę głównego sposobu przeprowadzania kontroli na np. kontrolę hybrydową, mając na uwadze, że ze względu na skuteczność kontroli niektóre z czynności powinny odbywać się stacjonarnie. W takim przypadku ustawodawca musiałby również przewidzieć rozwiązanie dla przedsiębiorców, u których kontrola częściowo zdalna z różnych powodów nie może być przeprowadzona. Takie rozwiązanie mogłoby nieść ze sobą pozytywne skutki w zakresie ochrony środowiska oraz wpływu kontroli na funkcjonowanie

przedsiębiorcy i poszanowanie jego prywatności. Mając na uwadze dynamicznie zmieniającą się rzeczywistość i nowe rozwiązania technologiczne, warto prowadzić dalsze analizy w zakresie rozwiązań najbardziej odpowiadających konstytucyjnej zasadzie zrównoważonego rozwoju, tj. pozwalających na przeprowadzanie kontroli w sposób jak najmniej uciążliwy dla przedsiębiorcy i organu, skuteczny oraz ekologiczny.

9. Bibliografia

Literatura

- Bielecki L., Gola J., Horubski K., Kokocińska K., Komierzyńska-Orlińska E., Żywicka A., *Konstytucja biznesu. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, komentarz do art. 45, LEX.
- Chołodecki M., Piszcz A., Skoczny T. (red.), *Prawo pocztowe. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2018, komentarz do art. 3, Legalis.
- Gadziński J., *Rozwój transportu drogowego jako zagrożenie dla środowiska przyrodniczego – przykład aglomeracji poznańskiej*, „Journal of Ecology and Health” 2011, nr 4.
- Garlicki L., Zubik M. (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom I*, wydanie II, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016, komentarz do art. 5, LEX.
- Gumularz M., *Świadczenie usług drogą elektroniczną. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, LEX.
- Hołda-Wydrzyńska A., *Zasady kontroli działalności gospodarczej w świetle nowego Prawa przedsiębiorców [w:] Verus amicus rara avis est: studia poświęcone pamięci Wojciecha Organiściaka*, red. A. Lityński, A. Matan, M. Mikołajczyk, D. Nawrot, G. Nancka, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2020.
- Kosikowski C., *Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2011.
- Kościuk D., *Zrównoważony rozwój a papierowa biurokracja administracyjna*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2013, z.14.
- Prawo przedsiębiorców. Przepisy wprowadzające do Konstytucji Biznesu. Komentarz*, red. G. Koziół, C.H. Beck, Warszawa 2019, komentarz do art. 45, Legalis.

- Olejarczyk E., *Zasada zrównoważonego rozwoju w systemie prawa polskiego – wybrane zagadnienia*, „Przegląd Prawa Ochrony Środowiska” 2016, nr 2.
- Rakoczy B., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej [w:] Prawo ochrony środowiska. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2013, komentarz do art. 5, LEX.
- Śladkowska E., *Kontrola przedsiębiorcy [w:] Administracyjne procedury kontrolne: wybrane zagadnienia*, red. A. Ziółkowska i A. Gronkiewicz, Uniwersytet Śląski, Katowice 2016.
- Wierzbowski M. (red.), *Konstytucja biznesu. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, LEX.
- Witkowski J., *Wpływ „ustawy covidowej” na przeprowadzanie kontroli płatników składek przez inspektorów kontroli ZUS*, 2022, Legalis.
- Zalewski D., *Ochrona praw podatnika w kontroli podatkowej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, LEX.
- Zdyb M., Lubeńczuk G., Wołoszyn-Cichocka A., *Prawo przedsiębiorców. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2019, komentarz do art. 51, Legalis.
- Zdyb M., Sieradzka M., *Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, LEX.

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz. U. z 2020 r., poz. 344).
- Ustawa z dnia 23 listopada 2012 r. Prawo pocztowe (Dz. U. z 2022 r., poz. 896).
- Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz. U. z 2021 r., poz. 162 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19 (Dz. U. z 2022 r., poz. 2141).

Materiały legislacyjne

- Rządowy projekt ustawy o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom

dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Druk nr 382.

Orzecznictwo

Wyrok TK z dnia 6 czerwca 2006 r., K 23/05 (62/6/A/2006).

Wyrok NSA z dnia 7 października 2014 r., sygn. akt. II FSK 2449/12.

Wyrok WSA w Warszawie z 28 września 2021 r., sygn. akt VII SA/Wa 863/21, LEX nr 3310784.

Wyrok WSA w Warszawie z 25 października 2019 r., V SA/Wa 533/19, LEX nr 3111388.

Wyrok WSA w Olsztynie z 26 listopada 2009 r., I SA/Ol 591/09, LEX nr 558757.

Postanowienie SOKiK w Warszawie z 7 marca 2017 r., XVII Amz 15/17, LEX nr 2334717.

Źródła internetowe

Zasady prowadzenia kontroli zdalnych przez organy Państwowej Inspekcji Pracy, <https://www.pip.gov.pl/pl/o-urzedzie/wyjasnienia-i-wsparcie-pip/Kontrola-pip-covid/121496,zasady-prowadzenia-kontroli-zdalnych-przez-organy-panstwowej-inspekcji-pracy.html> (dostęp: 27.10.2022).

Wykorzystywanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w jednostkach administracji, przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych w 2021 r., <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/wykorzystanie-technologii-informacyjno-komunikacyjnych-w-jednostkach-administracji-publicznej-przedsiębiorstwach-i-gospodarstwach-domowych-w-2021-roku,3,20.html> (dostęp: 28.10.2022).

Spoleczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2015–2019, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-wyniki-badan-statystycznych-z-lat-2015-2019,1,13.html> (dostęp: 28.10.2022).

Spoleczeństwo informacyjne w Polsce w 2021 roku, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/>

spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-w-2021-roku,1,15.html (dostęp: 29.10.2022).

Prospects for remote inspection entrepreneurs in the context of the principle sustainable development

Summary: On the basis of the Entrepreneurs' Law Act, the main place of control is the seat of the entrepreneur or the place of conducting business activity. During the COVID-19 pandemic, the legislator introduced the possibility of conducting inspections via the postal operator or via electronic means of communication. The article discusses the second of these modes in the context of the principle of sustainable development. The analysis of regulations, literature and jurisprudence aims to present the perspectives of distant control.

Key words: distant control, electronic means of communication, entrepreneur, the principle of sustainable development, business activity.

Tytuł rozdziału i streszczenie w języku angielskim w tłumaczeniu własnym Autorki.

Anna Czornik, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Przeznaczenie zysku a płynność finansowa przedsiębiorstw z branży motoryzacyjnej w Polsce

Streszczenie: Branża motoryzacyjna to jeden z najważniejszych działów przemysłu w Polsce. Autorka postanowiła zidentyfikować zależność pomiędzy decyzjami dotyczącymi podziału zysku wybranych przedsiębiorstw z tej branży a osiąganymi przez nie wskaźnikami płynności finansowej w ujęciu statycznym. W opracowaniu przyjęto następującą hipotezę badawczą: Decyzja o wypłacie zysku jest podejmowana głównie w spółkach wykazujących optymalne lub nieznacznie podwyższone poziomy wskaźników płynności finansowej w ujęciu statycznym. Przeprowadzone badanie empiryczne ją potwierdziło.

Słowa kluczowe: branża motoryzacyjna, wskaźniki płynności, płynność finansowa, zysk.

1. Wprowadzenie

Wobec zachodzących w gospodarce dynamicznych zmian szczególnego znaczenia dla przedsiębiorstw nabierają kwestie związane z zarządzaniem płynnością finansową¹. Wynika to z konieczności zapewnienia przedsiębiorstwu przetrwania na rynku w krótkim okresie oraz stworzenia niezbędnych przesłanek do zwiększenia wartości firmy w długim okresie². Płynność finansowa

¹ M. Lipski, W. Rogowski, *Płynność finansowa: wybrane zagadnienia* [w:] J. Grzywacz (red.), *Płynność finansowa przedsiębiorstw w Polsce*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2014, s. 11.

² S. Zabolotnyy, *Utrzymanie płynności finansowej jako fundamentalny cel działalności przedsiębiorstwa*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2013, t. XV, nr 5, s. 363.

to jeden z podstawowych parametrów diagnozujących stan przedsiębiorstwa³. Stanowi ona również przedmiot zainteresowania agencji ratingowych, jak i dostawców⁴.

Wskazuje się, że główną przyczyną upadłości jednostek gospodarczych nie jest generowanie strat, lecz utrata zdolności do regulowania na czas zobowiązań krótkoterminowych⁵. W kontekście tych opinii wysunięto następujący problem badawczy: W jakim stopniu osiągane przez przedsiębiorstwa wskaźniki płynności warunkują decyzję o przeznaczeniu wypracowanego przez spółkę zysku?

Do zbadania zjawiska wybrano jedną z największych branż przemysłowych w Polsce – prężnie rozwijającą się branżę motoryzacyjną. Analizie poddano wybrane przedsiębiorstwa produkujące samochody osobowe, ciężarowe i autobusy.

Za cel niniejszego opracowania przyjęto identyfikację zależności pomiędzy decyzjami dotyczącymi podziału zysku przedsiębiorstw z branży motoryzacyjnej a osiąganymi przez nie wskaźnikami płynności finansowej w ujęciu statycznym. Na tej podstawie postawiono hipotezę w brzmieniu: Decyzja o wypłacie zysku jest podejmowana głównie w spółkach wykazujących optymalne lub nieznacznie podwyższone⁶ poziomy wskaźników płynności statycznej. W celu weryfikacji hipotezy autorka przeprowadziła badanie empiryczne, wykorzystując dane finansowe ośmiu przedsiębiorstw produkujących samochody osobowe, ciężarowe i autobusy.

Przedmiotowa praca składa się z trzech części – dwóch teoretycznych oraz jednej empirycznej. W części pierwszej przybliżono charakterystykę i sytuację branży motoryzacyjnej w Polsce, opierając się na danych z lat 2010–2019, wskazując jej udział w tworzeniu produktu krajowego brutto (PKB). W części drugiej omówiono różne definicje, metody i czynniki klasyfikacji płynności finansowej. Ostatnia część uwzględnia prezentację wyników przeprowadzonych badań empirycznych. Rozdział kończy podsumowanie w formie wniosków z przeprowadzonej analizy.

³ Obok na przykład wskaźników wypłacalności czy rentowności przedsiębiorstwa.

⁴ M. Bourne, P. Bourne, *Zarządzanie wynikami firmy. Podręcznik menedżera*, Helion, Gliwice 2013, s. 239.

⁵ T. Maślanka, *Płynność finansowa determinantą zdolności kontynuacji działalności przedsiębiorstwa*, CeDeWu, Warszawa 2019, s. 9.

⁶ Autorka zdefiniowała przyjęte granice w części empirycznej.

2. Charakterystyka branży motoryzacyjnej w Polsce

Branża motoryzacyjna to jeden z najważniejszych działów przemysłu w Polsce⁷. W 2017 roku generowała ona około 8% PKB i odpowiadała za szacunkowo 13% całkowitego eksportu kraju⁸. Polska wskazywana jest jako jedna z najlepszych lokalizacji inwestycji motoryzacyjnych na świecie. Wśród zalet wymieniana jest wysoko wykwalifikowana siła robocza oraz obecność w kraju większości znaczących firm z sektora⁹. Czynnikiem determinującym konkurencyjność i strukturę polskiego przemysłu jest między innymi jej międzynarodowy charakter produkcji oraz wielkość nakładów inwestycyjnych¹⁰. Polska jest także jednym z największych w regionie Europy Środkowo-Wschodniej producentem samochodów osobowych, dostawczych oraz autobusów¹¹. Wśród czołowych firm, które znajdują się w Polsce, można wymienić fabryki Fiata, Opla, Toyoty czy Volkswagena (będą one przedmiotem dalszej analizy w części empirycznej).

W branży motoryzacyjnej w Polsce można wyróżnić dwa rodzaje przedsiębiorstw. Grupę pierwszą tworzą przedsiębiorstwa zajmujące się produkcją samochodów i podzespołów, natomiast drugą – wytwórcy urządzeń do produkcji np. linii przemysłowych. Pomimo dobrej koniunktury całej branży produkcja samochodów osobowych w Polsce spada¹². W stosunku do roku 2015 w 2018 roku zmalała o 15,5%. W roku kolejnym – 2019, w stosunku do roku 2018, odnotowano dalszy spadek o 3,8%¹³. Od roku 2020 branża zмага się ze

⁷ Polska Agencja Rozwoju Przemysłu, *Identyfikacja instrumentów wsparcia dla rozwoju sektora motoryzacyjnego*, 2020, s. 2.

⁸ Agencja Rozwoju Przemysłu SA, Bank Polski, Ministerstwo Rozwoju, *Ile polskiego genu w polskim przemyśle motoryzacyjnym?* Warszawa 2017, s. 2. Szerzej również w: W. Łagowska, *Kondycja przemysłu motoryzacyjnego i jego wpływ na pozostałe gałęzie gospodarki*, „Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu” 2014, nr 34, s. 90–96.

⁹ Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych S.A., *Przemysł samochodowy w Polsce*, Warszawa 2010, s. 1.

¹⁰ K. Sala, *Zmiany w strukturze przemysłu w Polsce w latach 1990–2014 – uwarunkowania i tendencje*, „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego” 2016, nr 30 (3), s. 117.

¹¹ Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii, *Polityka przemysłowa Polski*, Warszawa 2021, s. 37.

¹² *Przemysł samochodowy generuje coraz większą wartość PKB*, <https://pim.pl/przemysl-samochodowy-generuje-coraz-wieksza-wartosc-pkb/> (dostęp: 17.09.2022).

¹³ Polski Związek Przemysłu Motoryzacyjnego, *Branża motoryzacyjna. Raport 2020/2021*,

skutkami pandemii COVID-19, natomiast aby wykluczyć oddziaływanie tego czynnika, autorka celowo wybrała do analizy lata wcześniejsze – i wpływ koronawirusa SARS-CoV-2 na analizowaną branżę nie został objęty badaniem.

3. Istota płynności finansowej w przedsiębiorstwie

Płynność finansowa nie jest pojęciem jednoznacznym i jest różnie definiowana w zależności od rozpatrywanego aspektu¹⁴. Jedną z podstawowych definicji przedstawia płynność finansową jako zdolność przedsiębiorstwa do terminowego regulowania zobowiązań krótkoterminowych (o okresie spłaty nieprzekraczającym roku)¹⁵. W literaturze przedmiotu można spotkać ujęcie płynności finansowej ze względu na trzy aspekty¹⁶. Pierwszy z nich nawiązuje do majątku przedsiębiorstwa, stąd mówi się o płynności w aspekcie majątkowym. W tej perspektywie płynność definiowana jest jako „zdolność zamiany aktywów na środki pieniężne w jak najkrótszym terminie i bez utraty ich wartości”¹⁷. Można ją zatem rozpatrywać jako łatwość dokonywania transakcji wymiany, przy towarzyszących jej niskich kosztach transakcyjnych¹⁸. Płynność finansowa jest również analizowana w aspekcie majątkowo-kapitałowym. Dotyczy on wzajemnych relacji między majątkiem, który stanowi zabezpieczenie spłaty zobowiązań w terminie, a zobowiązaniami finansującymi ten majątek. Ostatnim wskazywanym ujęciem jest aspekt przepływów pieniężnych. Opiera się on na wpływach i wydatkach gotówkowych, obrazujących procesy finansowe zachodzące w przedsiębiorstwie.

Inne ujęcie klasyfikuje płynność ze względu na czas przeprowadzania jej analizy. W ten sposób wyróżnia się ujęcie statyczne oraz dynamiczne¹⁹. Uję-

<https://www.pzpm.org.pl/Rynek-motoryzacyjny/Roczniki-i-raporty> (dostęp: 25.10.2022).

¹⁴ Ze względu na ograniczony zakres problemowy niniejszej publikacji w tekście przybliżono jedynie wybrane jej klasyfikacje i mierniki.

¹⁵ M. Grabowska, *Zarządzanie płynnością finansową przedsiębiorstw*, CeDeWu, Warszawa 2018, s.14.

¹⁶ T. Cicirko, *Istota płynności finansowej* [w:] *Aktywne zarządzanie płynnością finansową przedsiębiorstwa*, red. K. Kreczmańska-Gigol, Difin, Warszawa 2010, s. 15–20.

¹⁷ D. Wędzki, *Strategie płynności finansowej przedsiębiorstwa: przepływy pieniężne a wartość dla właścicieli*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003, s. 33.

¹⁸ Z. Gołaś, A. Witczyk, *Pojęcie i metody oceny płynności finansowej przedsiębiorstwa*, „Journal of Agribusiness and Rural Development” 2010, nr 1 (15), s. 82.

¹⁹ T. Cicirko, *Istota płynności finansowej...*, *op. cit.*, s. 18–20.

cie statyczne dotyczy dwóch pierwszych, omówionych wcześniej aspektów płynności, tj. aspektu majątkowego i majątkowo-kapitałowego. Oznacza to, że bazują one na stanie posiadanych w danym momencie aktywów i zobowiązań. Dane do obliczeń można pobrać z bilansu lub rachunku zysków i strat. W tej perspektywie nie są uwzględniane oczekiwane wpływy i wydatki czy na przykład moment upłynnienia aktywów. Elementy te charakteryzują z kolei ujęcie dynamiczne, które odnosi się do wybranego przedziału czasowego²⁰. Dane te prezentuje rachunek przepływów pieniężnych.

Każde z przedstawionych podejść charakteryzują inne mierniki. Wśród wskaźników (stopni) płynności statycznej wyróżnia się²¹:

- **Wskaźnik płynności bieżącej (ang. *current ratio*, CR)**, zwany również wskaźnikiem płynności III stopnia – mierzy stopień pokrycia zobowiązań krótkoterminowych aktywami bieżącymi i jest obliczany według wzoru²²:

$$\text{Wskaźnik bieżącej płynności finansowej} = \frac{\text{aktywa obrotowe}}{\text{zobowiązania krótkoterminowe}}$$

Wskaźnik ten informuje, ile razy aktywa obrotowe zabezpieczają spłatę zobowiązań krótkoterminowych²³. W literaturze przedmiotu można znaleźć różne, rekomendowane poziomy tego wskaźnika²⁴. Najczęściej przyjmuje się, że zalecany poziom powinien kształtować się w przedziale 1,5–2²⁵. Zbyt wysoki współczynnik wskazuje natomiast na nieefektywne wykorzystywanie

²⁰ E. Babuška, *Płynność finansowa jako istotne kryterium oceny przedsiębiorstwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2018, nr 2 (974), s. 102.

²¹ M. Lipski, W. Rogowski, *op. cit.*, s. 13–14

²² O. Durrah, S. Jamil, A. Rahman et al., *Exploring the Relationship between Liquidity Ratios and Indicators of Financial Performance: An Analytical Study on Food Industrial Companies Listed in Amman Bursa*, „International Journal of Economics and Financial Issues” 2016, nr 6 (2), s. 436.

²³ A. Niemiec, *Wielkości graniczne statycznych wskaźników płynności finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2014, t. 79 (135), s. 59.

²⁴ Szerzej na ten temat w: T. Cicirko (red.), *Podstawy zarządzania płynnością finansową przedsiębiorstwa*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2010, s. 86.

²⁵ M. Byczkowska, A. Kuciński, *Płynność finansowa przedsiębiorstwa w ujęciu statycznym oraz dynamicznym na przykładzie wybranych przedsiębiorstw przemysłu metalowego notowanych na GPW w Warszawie*, „Przedsiębiorstwo i Finanse” 2017, nr 1 (16), s. 64.

środków²⁶. Wartość poniżej poziomu 0,8 uznawana jest za zagrażającą płynności jednostki gospodarczej²⁷.

- **Wskaźnik płynności szybkiej**²⁸ (ang. *quick ratio*, **QR**), inaczej zwany wskaźnikiem II stopnia, wyrażany jako iloraz aktywów obrotowych pomniejszych o zapasy i zobowiązań krótkoterminowych:

$$\text{Wskaźnik płynności szybkiej} = \frac{\text{aktywa obrotowe} - \text{zapasy}}{\text{zobowiązania krótkoterminowe}}$$

Dostarcza informacji, w jakim stopniu najbardziej płynne aktywa obrotowe jednostki pokrywają zobowiązania krótkoterminowe. Warto zwrócić uwagę na jego konstrukcję. Z uwagi na to, iż nie wszystkie aktywa obrotowe są płynne w tym samym stopniu, z obliczeń wyłącza się zapasy, które charakteryzuje dłuższy okres spieniężenia. Dla tej wielkości również wykazywane są różne modelowe wartości. Powszechnie przyjmuje się, że poziom tego wskaźnika powinien oscylować wokół 1²⁹.

- **Wskaźnik środków pieniężnych** (ang. *cash ratio*)³⁰, inaczej określany jako wskaźnik płynności I stopnia, odpowiada relacji środków pieniężnych do zobowiązań krótkoterminowych:

$$\text{Wskaźnik środków pieniężnych} = \frac{\text{środki pieniężne i ich ekwiwalenty}}{\text{zobowiązania krótkoterminowe}}$$

Ostatni charakteryzowany wskaźnik uwzględnia aktywa, z których wynika największa zdolność do regulowania bieżących zobowiązań. Dostarcza informacji na temat tego, jaką część zobowiązań przedsiębiorstwo może spłacić

²⁶ F.R. Abiola, Y.A. Babalola, *Financial Ratio Analysis of Firms: A Tool for Decision Making*, „International Journal of Management Sciences” 2013, Vol. 1, No. 4, s. 135.

²⁷ M. Lipski, W. Rogowski, *op. cit.*, s. 13.

²⁸ Inna nazwa to wskaźnik płynności przyspieszonej.

²⁹ A. Kusak, *Płynność finansowa. Analiza i sterowanie*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006, s. 45.

³⁰ W innych opracowaniach zwany również wskaźnikiem płynności gotówkowej – zob. Z. Gołaś, A. Witczyk, *Pojęcie i metody oceny płynności finansowej przedsiębiorstwa*, „Journal of Agribusiness and Rural Development” 2010, nr 1 (15) lub płynności najszybszej/natychmiastowej – zob. G. Michalski, *Strategiczne zarządzanie płynnością finansową w przedsiębiorstwie*, CeDeWu, Warszawa 2010.

od razu, korzystając z zasobów pieniężnych, które posiada³¹. W przypadku tego wskaźnika literatura przedmiotu raczej zaleca ustalenie optymalnego jego poziomu indywidualnie przez jednostkę gospodarczą³².

Omówione wskaźniki płynności statycznej nie są idealne. Wśród ich wad wymienia się między innymi brak synchronizacji wpływów i wypływów gotówki z działalnością podstawowej z terminami płatności zobowiązań lub brak uwzględniania możliwości finansowania zewnętrznego, co zastępuje w pewnym stopniu konieczność utrzymywania gotówki³³.

Osoby kierujące przedsiębiorstwem powinny znać i monitorować osiągame przez przedsiębiorstwo wskaźniki płynności. Efektywna ocena sytuacji finansowej prowadzi do zastosowania odpowiedniej strategii zarządzania środkami finansowymi. Przedkłada się to na efektywniejszą politykę finansową i maksymalizację zysku właścicieli³⁴. W tym kontekście wysunięto następujący problem badawczy: W jakim stopniu osiągame przez przedsiębiorstwa wskaźniki płynności warunkują decyzję o przeznaczeniu wypracowanego przez spółkę zysku? Założono, że decyzja o wypłacie zysku jest podejmowana głównie w spółkach wykazujących optymalne lub nieznacznie podwyższone poziomy wskaźników płynności statycznej.

4. Analiza płynności finansowej wybranych przedsiębiorstw produkujących samochody i autobusy w latach 2017–2019 a decyzje dotyczące podziału zysku

W celu zweryfikowania postawionej w pracy hipotezy autorka przeprowadziła badanie empiryczne oparte na analizie zatwierdzonych sprawozdań finansowych i uchwał o podziale zysku lub straty spółki. Jako przedział czasowy badania wybrano trzy kolejne lata obrotowe: 2017–2019³⁵. Próba badawcza obej-

³¹ T. Cicirko (red.), *Podstawy zarządzania...*, *op. cit.*, s. 89.

³² Ze względu na ograniczone ramy badawcze publikacji wskaźniki płynności w ujęciu dynamicznym zostaną pominięte.

³³ T. Cicirko (red.), *Podstawy zarządzania...*, *op. cit.*, s. 90–92.

³⁴ K. Biały, *Rola dynamicznych wskaźników płynności finansowej w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, „Finanse i Prawo Finansowe” 2017, t. 1 (13), s. 8.

³⁵ Analiza celowo kończy się na roku 2019, co pozwoliło na wykluczenie dodatkowego czynnika, jakim jest wpływ pandemii COVID-19 na analizowaną branżę. Spółka Toyota Motor Manufacturing Poland Sp. z o.o. posiada dzień bilansowy na 31 marca, stąd faktycznie uwzględ-

mowała ośmiu przedsiębiorstw branży motoryzacyjnej: czterech producentów samochodów osobowych i czterech producentów samochodów ciężarowych/autobusów³⁶ – tabela 2.

Tabela 2. Charakterystyka przedsiębiorstw z próby badawczej

Lp.	Nazwa przedsiębiorstwa	Rodzaj działalności
1	FCA Poland S.A.	Produkcja samochodów osobowych
2	Opel Manufacturing Poland Sp. z o.o.	Produkcja samochodów osobowych
3	Toyota Motor Manufacturing Poland Sp. z o.o.	Produkcja samochodów osobowych
4	Volkswagen Poznań Sp. z o.o.	Produkcja samochodów osobowych
5	MAN Trucks Sp. z o.o.	Produkcja samochodów ciężarowych i autobusów
6	Solaris Bus & Coach Sp. z o.o.	Produkcja autobusów
7	Volvo Polska Sp. z o.o.	Produkcja autobusów
8	Scania Production Słupsk S.A.	Produkcja autobusów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu: Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych SA, *Przemysł samochodowy w Polsce*, Warszawa 2010.

Dla każdego z wytypowanych przedsiębiorstw w wybranym horyzoncie lat autorka postanowiła obliczyć wskaźnik płynności bieżącej i wskaźnik płynności przyspieszonej³⁷. W celu ujednoczenia wyników wskaźniki zostały obliczone według wzorów podanych w punkcie drugim niniejszego opracowania. Z powodu różnych stanowisk badaczy co do najkorzystniejszych poziomów tych mierników autorka jako optymalne przyjęła szersze poziomy – wskazane poniżej:

- **Wskaźnik płynności bieżącej: 1,0–2,0** – przyjęto zasadę, że aktywa obrotowe powinny co najmniej raz pokrywać zobowiązania krótkoterminowe. Górna wartość (2) jest wartością graniczną najczęściej wskazywaną w literaturze tematu.

niono lata 2018–2020.

³⁶ Przedsiębiorstwa zostały wybrane na podstawie raportu: Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych S.A., *Przemysł samochodowy w Polsce...*, *op. cit.*

³⁷ Wskaźnik natychmiastowej płynności został celowo pominięty ze względu na zróżnicowanie jego optymalnego poziomu.

- **Wskaźnik płynności przyspieszonej: 0,9–1,5** – przedział wyznaczono na podstawie wartości wskazywanych najczęściej w literaturze³⁸. Każdy otrzymany wynik został sklasyfikowany zgodnie z tabelą 3.

Tabela 3. Przedziały płynności finansowej przyjęte do badania

Komentarz	Poziom wskaźnika
Niewielki problem z płynnością	Wartości wskaźnika są niższe od założonych maksymalnie o 0,5
Duży problem z płynnością	Wartości wskaźnika są niższe od założonych powyżej 0,5
Optymalna płynność	Wartości są zgodne z założonymi do badania
Niewielka nadpłynność	Wartości wskaźnika są wyższe od założonych maksymalnie o 0,5
Duża nadpłynność	Wartości wskaźnika są wyższe od założonych powyżej 0,5

Źródło: Opracowanie własne.

Uzyskane w ten sposób wyniki zawarto w tabeli 4.

W badanym okresie analizowane przedsiębiorstwa w 88% przypadków osiągnęły zysk z prowadzonej działalności gospodarczej. W trzech przypadkach spółki rok zakończyły stratą, dlatego nie zostały one uwzględnione w dalszym badaniu³⁹. Wśród spółek z dodatnim wynikiem finansowym osiem razy podjęto decyzję o wypłacie dywidendy⁴⁰, co stanowi 38% badanych jednostek. U spółek dokonujących wypłat w 75% oba analizowane wskaźniki płynności zachowywały optymalny lub nieznacznie podwyższony poziom. Pozostałe 25% jednostek, pomimo podjęcia decyzji o wypłacie zysku, wykazywało zachwiane wskaźniki – niewielki problem z płynnością bieżącą oraz duży problem z płynnością przyspieszoną. W pozostałych trzynastu przypadkach osiągnięcia zysku, kiedy przedsiębiorstwa decydowały się na przeznaczenie wypracowanego zysku na kapitał zapasowy bądź rezerwowy, czy też pokrycie strat z lat wcześniejszych, osiągnęły wskaźniki również były poprawne (54% populacji), z czego w 15% optymalne, a w 39% wskazywały już na nadpłynność zasobów.

³⁸ Szerzej w: T. Cicirko (red.), *Podstawy zarządzania...*, op. cit., s. 89.

³⁹ Mianownik ograniczono do 21 pozycji.

⁴⁰ W całości lub częściowo. Dla uproszczenia decyzje spółki Scania Production Słupsk zaklasyfikowano jednorazowo jako wypłatę dywidendy.

Tabela 4. Wybrane wskaźniki płynności statycznej analizowanych spółek i ich decyzje na temat wyniku finansowego

Lp.	Nazwa spółki	Rok	Wskaźnik płynności bieżącej	Komentarz do wskaźnika	Wskaźnik płynności przyspieszonej	Komentarz do wskaźnika	Wynik spółki	Decyzja o wyniku
1	FCA Poland S.A.	2017	1,8	OP	1,7	NN	Zysk	Wyplata dywidendy
		2018	1,9	OP	1,8	NN	Zysk	Wyplata dywidendy
		2019	2,0	OP	1,8	NN	Zysk	Wyplata dywidendy
2	Opel Manufacturing Poland Sp. z o.o.	2017	1,2	OP	1,0	OP	Zysk	Pokrycie strat z lat ubieglych
		2018	1,7	OP	1,5	OP	Zysk	Pokrycie strat z lat ubieglych / Pozostawienie w spolce
		2019	2,0	OP	1,7	NN	Zysk	Pozostawienie w spolce
3	Toyota Motor Manufacturing Poland Sp. z o.o.	2017 ^{a)}	4,2	DN	3,2	DN	Strata	N/A
		2018 ^{b)}	1,3	OP	0,8	NP	Zysk	Pokrycie strat z lat ubieglych / Kapital zapasowy spolki
		2019 ^{c)}	0,7	NP	0,4	DP	Strata	N/A
4	Volkswagen Poznan Sp. z o.o.	2017	0,7	NP	0,3	DP	Zysk	Wyplata dywidendy
		2018	0,7	NP	0,3	DP	Zysk	Kapital zapasowy
		2019	0,7	NP	0,3	DP	Zysk	Wyplata dywidendy
5	MAN Trucks Sp. z o.o.	2017	3,1	DN	3,0	DN	Zysk	Pozostale kapitaly rezerwowe
		2018	3,4	DN	3,2	DN	Zysk	Pozostale kapitaly rezerwowe
		2019	4,2	DN	3,9	DN	Zysk	Pozostale kapitaly rezerwowe
6	Solaris Bus & Coach Sp. z o.o.	2017	2,1	NN	1,2	OP	Zysk	Kapital rezerwowy
		2018	2,2	NN	1,1	OP	Strata	N/A
		2019*	1,3	OP	0,8	NP	Zysk	Kapital rezerwowy

Lp.	Nazwa spółki	Rok	Wskaźnik płynności bieżącej	Komentarz do wskaźnika	Wskaźnik płynności przyspieszonej	Komentarz do wskaźnika	Wynik spółki	Decyzja o wyniku
7	Volvo Polska Sp. z o.o.	2017	0,9	NP	0,6	NP	Zysk	Kapitał zapasowy
		2018	0,8	NP	0,4	DP	Zysk	Kapitał zapasowy
		2019	1,0	OP	0,5	NP	Zysk	Kapitał zapasowy
8	Scania Production Słupsk S.A.	2017	1,0	OP	0,9	OP	Zysk	Kapitał zapasowy / Wypłata dywidendy / Kapitał rezerwowany
		2018	1,1	OP	1,0	OP	Zysk	Kapitał zapasowy / Wypłata dywidendy / Kapitał rezerwowany
		2019	1,0	OP	0,9	OP	Zysk	Kapitał zapasowy / Wypłata dywidendy / Kapitał rezerwowany

Legenda: DN – duża nadpłynność, DP – duży problem z płynnością, NP – niewielki problem z płynnością, NN – niewielka nadpłynność, OP – optymalna płynność; ^{a)} data bilansowa spółki 31 marca 2018 r., ^{b)} data bilansowa spółki 31 marca 2019 r.; ^{c)} data bilansowa spółki 31 marca 2020 r.; * spółka dokonywała przekształcenia danych finansowych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zatwierdzonych sprawozdań finansowych i uchwał wybranych do analizy przedsiębiorstw.

23% przedsiębiorstw podejmujących taką decyzję wykazywało niewielkie problemy ze wskaźnikiem płynności bieżącej i przeważnie duże ze wskaźnikiem płynności przyspieszonej. Pozostałe 23% charakteryzował optymalny poziom pierwszego wskaźnika i niewielki problem przy wartościach płynności przyspieszonej. Spółki, które rok zakończyły stratą, tylko w 33% wykazywały obniżone poziomy wskaźników sugerujące problem z pokryciem zobowiązań. W pozostałych przypadkach odchyłały się one w kierunku nadpłynności. Porównując dane otrzymane dla dwóch analizowanych wskaźników, można zauważyć, że wskaźnik płynności bieżącej częściej osiągał optymalny poziom (48%) niż wskaźnik płynności przyspieszonej (19%). W trzech przypadkach wskaźnik płynności bieżącej pozostawał optymalny i dopiero podczas analizy wskaźnika płynności przyspieszonej zaobserwowano nieznaczny problem z płynnością. Kolejnym spostrzeżeniem z badania jest fakt, że w 80% przypadków, kiedy wskaźnik płynności bieżącej sygnalizował niewielki problem z płynnością, drugi wskaźnik osiągał już dużą, niekorzystną różnicę powyżej 0,5, która może wskazywać na znaczne zamrożenie środków w zapasach. Porównując przedsiębiorstwa z próby według rodzaju produkowanych samochodów, lepsze poziomy wskaźnika płynności bieżącej osiągnęli producenci samochodów osobowych (w 70% wskaźnik zachowywał optymalny poziom) niż producenci samochodów ciężarowych i autobusów (optymalny poziom pierwszego wskaźnika w 50% przypadków). Mniejsze różnice pojawiły się podczas analizy wskaźnika płynności przyspieszonej (optymalny poziom w stosunku 20% do 40%). Patrząc całościowo, z 21 analizowanych przypadków tylko 24% spółek generujących zysk osiągnęło obydwa wskaźniki na optymalnym, założonym poziomie.

5. Podsumowanie

Celem opracowania była identyfikacja zależności pomiędzy decyzjami dotyczącymi podziału zysku przedsiębiorstw z branży motoryzacyjnej a osiąganymi przez nie wskaźnikami płynności statycznej. Wnioski wynikające z przeprowadzonego badania empirycznego są następujące:

- 1) Potwierdzono postawioną w pracy hipotezę – decyzja o wypłacie zysku jest podejmowana głównie w spółkach wykazujących optymalne lub

nieznacznie podwyższone poziomy wskaźników płynności statycznej. Taka sytuacja miała miejsce w 75% analizowanych przypadków.

- 2) Otrzymany wynik pozostaje w zgodzie z wynikami badań dostępnymi w literaturze przedmiotu. Należy jednak pamiętać, że wskaźniki płynności finansowej nie są miernikiem doskonałym⁴¹, ani też nie stanowią jedynej wytycznej do podjęcia decyzji o przeznaczeniu zysku spółki⁴².
- 3) Analizując pozostałe decyzje przedsiębiorstw dotyczące podziału zysku, można zauważyć, że w przypadku pozostawienia wyniku w spółce towarzyszą temu już widoczne wahania wskaźników płynności statycznej, częściej w kierunku nadpłynności mogącej oznaczać przykładowo utrzymywanie wysokiego poziomu należności.
- 4) Pewnym zaskoczeniem są poziomy wskaźników prezentowane w sytuacji osiągnięcia straty – również w większości odchylają się one w kierunku nadpłynności zamiast sugerować spadek i idące za tym trudności w spłacie zobowiązań, jednak jest to również powiązane z wybraną do analizy branżą.
- 5) Poddane badaniu przedsiębiorstwa produkujące samochody na przestrzeni lat utrzymywały bardzo podobne poziomy analizowanych wskaźników. Może to świadczyć o przyjętym wewnątrz organizacji podejściu do płynności finansowej.

Ograniczeniem przeprowadzonego badania jest brak znajomości jednostki i uwarunkowań jej działalności. W literaturze tematu wielokrotnie podkreślana jest rola specyfiki przedsiębiorstwa podczas określania poziomów optymalnych wskaźników płynności. Zatem wskaźniki, które w niniejszym badaniu osiągnęły wartości niekorzystne, po otrzymaniu dodatkowych wyjaśnień przedsiębiorstwa mogłyby całkowicie zmienić swoją wartość informacyjną. Biorąc pod uwagę powyższe, nie można zatem w sposób jednoznaczny potwierdzić otrzymanych zależności. Nie podlega jednak dyskusji, że wskaźniki płynności pozostają ważnym miernikiem kondycji przedsiębiorstwa i ich śledzenie oraz zarządzanie nimi powinno odbywać się zawsze w sposób ciągły.

⁴¹ Wady wskaźników zostały opisane w punkcie drugim niniejszego opracowania.

⁴² Wpływ na to ma chociażby ogólna sytuacja finansowa spółki, jej wielkość, otoczenie, możliwości inwestycyjne czy ryzyko ekonomiczno-finansowe. Szerzej w: M. Kowerski, *Ekonomiczne uwarunkowania decyzji o wypłatach dywidend przez spółki publiczne*, Wydawnictwo Konsorcjum Akademickie, Kraków–Rzeszów–Zamość 2011, s. 9–10. Zjawisko to jest na tyle złożone, że polityka dywidend stanowi odrębne, szerokie zagadnienie w literaturze przedmiotu.

6. Bibliografia

Literatura

- Abiola F.R., Babalola Y.A., *Financial Ratio Analysis of Firms: A Tool for Decision Making*, „International Journal of Management Sciences” 2013, Vol. 1, No. 4.
- Agencja Rozwoju Przemysłu S.A., Bank Polski, Ministerstwo Rozwoju, *Ile polskiego genu w polskim przemyśle motoryzacyjnym?* Warszawa 2017.
- Babuśka E., *Płynność finansowa jako istotne kryterium oceny przedsiębiorstwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2018, nr 2 (974).
- Białas K., *Rola dynamicznych wskaźników płynności finansowej w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, „Finanse i Prawo Finansowe” 2017, t. 1 (13).
- Bourne M., Bourne P., *Zarządzanie wynikami firmy. Podręcznik menedżera*, Helion, Gliwice 2013.
- Byczkowska M., Kuciński A., *Płynność finansowa przedsiębiorstwa w ujęciu statycznym oraz dynamicznym na przykładzie wybranych przedsiębiorstw przemysłu metalowego notowanych na GPW w Warszawie*, „Przedsiębiorstwo i Finanse” 2017, nr 1 (16).
- Cicirko T., *Istota płynności finansowej* [w:] *Aktywne zarządzanie płynnością finansową przedsiębiorstwa*, red. K. Kreczmańska-Gigol, Difin, Warszawa 2010.
- Cicirko T. (red.), *Podstawy zarządzania płynnością finansową przedsiębiorstwa*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2010.
- Durrah O., Jamil S., Rahman A. et al., *Exploring the Relationship between Liquidity Ratios and Indicators of Financial Performance: An Analytical Study on Food Industrial Companies Listed in Amman Bursa*, „International Journal of Economics and Financial Issues” 2016, nr 6 (2).
- Gołaś Z., Witczyk A., *Pojęcie i metody oceny płynności finansowej przedsiębiorstwa*, „Journal of Agribusiness and Rural Development” 2010, nr 1 (15).
- Grabowska M., *Zarządzanie płynnością finansową przedsiębiorstw*, CeDeWu, Warszawa 2018.

- Kowerski M., *Ekonomiczne uwarunkowania decyzji o wypłatach dywidend przez spółki publiczne*, Wydawnictwo Konsorcjum Akademickie, Kraków–Rzeszów–Zamość 2011.
- Kusak A., *Płynność finansowa. Analiza i sterowanie*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.
- Lipski M., Rogowski W., *Płynność finansowa: wybrane zagadnienia* [w:] J. Grzywacz (red.), *Płynność finansowa przedsiębiorstw w Polsce*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2014.
- Łagowska W., *Kondycja przemysłu motoryzacyjnego i jego wpływ na pozostałe gałęzie gospodarki*, „Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu” 2014, nr 34.
- Maślanka T., *Płynność finansowa determinantą zdolności kontynuacji działalności przedsiębiorstwa*, CeDeWu, Warszawa 2019.
- Michalski G., *Strategiczne zarządzanie płynnością finansową w przedsiębiorstwie*, CeDeWu, Warszawa 2010.
- Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii, *Polityka przemysłowa Polski*, Warszawa 2021.
- Niemiec A., *Wielkości graniczne statycznych wskaźników płynności finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2014, t. 79 (135).
- Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych S.A., *Przemysł samochodowy w Polsce*, Warszawa 2010.
- Polska Agencja Rozwoju Przemysłu, *Identyfikacja instrumentów wsparcia dla rozwoju sektora motoryzacyjnego*, 2020.
- Sala K., *Zmiany w strukturze przemysłu w Polsce w latach 1990–2014 – uwarunkowania i tendencje*, „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego” 2016, nr 30 (3).
- Wędzki D., *Strategie płynności finansowej przedsiębiorstwa: przepływy pieniężne a wartość dla właścicieli*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003.
- Zabolotny S., *Utrzymanie płynności finansowej jako fundamentalny cel działalności przedsiębiorstwa*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2013, t. XV, nr 5.

Źródła internetowe

- Polski Związek Przemysłu Motoryzacyjnego, *Branża motoryzacyjna. Raport 2020/2021*, <https://www.pzpm.org.pl/Rynek-motoryzacyjny/Roczniki-i-raporty> (dostęp: 25.10.2022).

Przemysł samochodowy generuje coraz większą wartość PKB, <https://pim.pl/przemysl-samochodowy-generuje-coraz-wieksza-wartosc-pkb/> (dostęp: 17.09.2022).

Profit allocation and financial liquidity of automotive industry companies in Poland

Summary: The automotive industry is one of the most important industries in Poland. The author decided to identify the relationship between the decisions concerning the distribution of profit of selected companies in this industry and the static liquidity ratios achieved by them. The article adopts the hypothesis that the decision on the payment of profit is made mainly in companies showing optimal or slightly elevated levels of these ratios. The conducted empirical study confirmed it.

Keywords: automotive industry, liquidity ratios, financial liquidity, profit.

Tytuł rozdziału i streszczenie w języku angielskim w tłumaczeniu własnym Autorki.

Karolina Jaroch, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Wpływ pandemii COVID-19 na rentowność przedsiębiorstwa LPP S.A.

Streszczenie: W pracy dokonano próby powiązania wyników rentowności przedsiębiorstwa LPP S.A. z pandemią COVID-19. W badaniu wykorzystano dane pochodzące ze sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa LPP S.A. za okres I kw. 2019–III kw. 2020 r. Badanie przeprowadzono z wykorzystaniem analizy piramidalnej Du Ponta, metody kolejnych podstawień oraz analizy wstępnej sprawozdań finansowych. Poprzedzono je analizą sytuacji w sektorze odzieżowym w Polsce w okresie I kw. 2020–I kw. 2021 r. Na podstawie danych GUS-u (Głównego Urzędu Statystycznego) wykazano związek między interwencjonizmem państwowym („lockdown”) i sytuacją gospodarczą przedsiębiorstw działających w sektorze odzieżowym, wskazując, że podstawowym kanałem negatywnych skutków pandemii COVID-19 było załamanie popytu konsumpcyjnego w handlu detalicznym. Wniosek ten potwierdziła analiza rentowności przedsiębiorstwa LPP S.A. Stwierdzono, że spadek przychodów ze sprzedaży w relacji do poziomu kosztów sklepów i dystrybucji – wywołany negatywnym szokiem popytowym najpierw na rynkach zagranicznych, a następnie na rynku krajowym – spowodował negatywną reakcję wskaźników rentowności. Ich wzrost, odnotowany w kolejnych kwartałach, wynikał z szybkiego dostosowania spółki w zakresie organizacji sprzedaży i dystrybucji do nowych warunków działalności uwarunkowanych pandemią COVID-19 oraz restrykcjami administracyjno-prawnymi.

Słowa kluczowe: rentowność przedsiębiorstwa, analiza przyczynowa, pandemia COVID-19, model Du Ponta.

1. Wprowadzenie

Wpływ pandemii COVID-19 na funkcjonowanie gospodarek jest analizowany w kontekście m.in. szoków popytowo-podażowych. Wśród kanałów transmisji negatywnego oddziaływania pandemii COVID-19 na sytuację gospodarczą

sektorów/branż i pojedynczych podmiotów gospodarczych badacze wskazują przede wszystkim na¹:

- załamanie popytu krajowego i na rynkach międzynarodowych będące skutkiem interwencjonizmu państwowego mającego na celu zapobieganie rozprzestrzenianiu się wirusa (lockdown),
- zakłócenia łańcuchów dostaw, szczególnie istotne w przypadku powiązań międzynarodowych związanych z importem surowców, materiałów, towarów itp.,
- przestoje operacyjne będące efektem regulacji prawno-administracyjnych bądź braku zasobów siły roboczej (absencje pracowników wynikające z problemów zdrowotnych, ograniczeń w mobilności, urlopów opiekuńczych itp.),
- niekorzystne trendy cenowe związane z zakłóceniami popytu lub w łańcuchu dostaw,
- pogorszenie się sytuacji finansowej odbiorców i powstawanie zatorów płatniczych.

Wymienione skutki pandemii COVID-19 w sposób bezpośredni i pośredni (poprzez powiązania międzybranżowe i międzynarodowe) wpływają na wyniki działalności przedsiębiorstw. Negatywne zmiany w podstawowych pozycjach rachunku zysków i strat (przychodach, kosztach), a także w bilansie (przede wszystkim aktywach obrotowych i zobowiązaniach) znajdują wyraz w kształtowaniu się wskaźników rentowności.

Wyniki badań wskazują, że niekorzystne skutki pandemii COVID-19 dotyczą niemal wszystkie branże i działające w nich przedsiębiorstwa, przy czym ich skala nie jest jednakowa i zależy od²:

- branży, w której funkcjonuje przedsiębiorstwo, tj. od skali administracyjnych restrykcji, które bezpośrednio albo pośrednio destabilizują działalność funkcjonujących w niej przedsiębiorstw,

¹ Raport Banku Pekao: *Gospodarka w czasach pandemii. Spojrzenie sektorowe na bazie pierwszych doświadczeń globalnych*, kwiecień 2020, s. 5, https://www.pekao.com.pl/dam/jcr:fb42098b-6f8f-4bbd-b98b-98e6dad3eb3a/Raport%20Banku%20Pekao_Gospodarka%20w%20czasach%20pandemii.pdf (dostęp: 2.02.2021); Ł. Marć, B. Skowron, *Pomiar pulsu przedsiębiorstw*, Badanie COVID-19 Business Pulse Survey (COV-BPS) – Polska, s. 2, https://en.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/08-COV-BPS-Survey_Poland_results_FINAL_PL_plus_author_info.pdf (dostęp: 2.02.2021).

² *Gospodarka w czasach pandemii...*, op. cit., s. 5.

- stopnia powiązania działalności gospodarczej przedsiębiorstwa z rynkami zagranicznymi (w sferze zaopatrzenia, produkcji, sprzedaży) oraz możliwości szybkiego dostosowywania się do zmieniających się warunków zewnętrznych.

Wyjaśnia to, dlaczego w przypadku jednych przedsiębiorstw efektem pandemii COVID-19 są głęboki kryzys, załamanie kondycji finansowej i ryzyko bankructwa, podczas gdy niektóre branże i funkcjonujące w ich ramach przedsiębiorstwa cechuje relatywnie duża odporność na negatywne szoki popytowo-podażowe³. Dlatego w badaniu wpływu pandemii COVID-19 na sytuację gospodarczą ważne jest także prowadzenie analiz nie tylko na poziomie branż, ale również pojedynczych przedsiębiorstw.

W opracowaniu przedstawiono rezultaty analizy sytuacji finansowej polskiego przedsiębiorstwa LPP S.A. w okresie pandemii COVID-19. Celem niniejszej pracy jest ukazanie wpływu pandemii COVID-19 na rentowność wybranej jednostki z sektora odzieżowego. Cel osiągnięto poprzez przeprowadzenie badań, które wyłoniły czynniki oddziałujące w największym stopniu na rentowność przedsiębiorstwa mierzoną wskaźnikami **ROE** (wskaźnik rentowności kapitału własnego), **ROA** (wskaźnik rentowności aktywów) i **ROS** (wskaźnik rentowności sprzedaży).

Wybór podmiotu badań wynikał z dwóch przesłanek. Po pierwsze, przedsiębiorstwo LPP S.A. należy do sektora odzieżowego. Zajmuje się projektowaniem, produkcją i sprzedażą odzieży, jest właścicielem takich marek, jak Reserved, Cropp, House, Mohito i Sinsay. Sektor odzieżowy, obok branży lotniczej, gastronomicznej i turystycznej, jest wskazywany jako obszar gospodarki najbardziej dotknięty skutkami pandemii COVID-19⁴. Po drugie, działalność spółki jest silnie powiązana z rynkami międzynarodowymi. W ramach własnej sieci dystrybucji LPP S.A. (ponad 1700 salonów) obsługuje nie tylko rynek krajowy, ale także rynki krajów Unii Europejskiej, Europy Wschodniej, bałkańskich i Bliskiego Wschodu. Towary oferowane przez LPP S.A. produkowane są w zakładach zlokalizowanych w Szanghaju, Dhace oraz w krajach europejskich – m.in. w Polsce, Portugalii, Rumunii, Bułgarii, Turcji i we Włoszech⁵.

W badaniu wpływu pandemii COVID-19 na rentowność przedsiębiorstwa LPP S.A. wykorzystano dane pochodzące ze sprawozdań finansowych

³ *Ibidem*, s. 6.

⁴ *Ibidem*, s. 6.

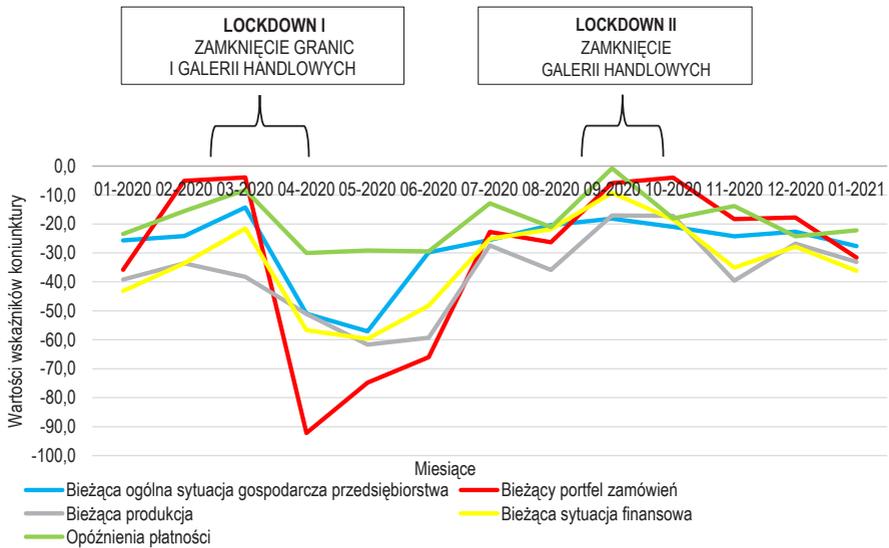
⁵ *O nas*, oficjalna strona LPP S.A., <https://www.lppsa.com/o-nas> (dostęp: 3.02.2021).

spółki z okresu I kw. 2019–III kw. 2020 r. W badaniu wykorzystano model Du Ponta, metodę kolejnych podstawień oraz analizę wstępną sprawozdań finansowych. Badanie rentowności przedsiębiorstwa LPP S.A. poprzedzono charakterystyką sytuacji gospodarczej w sektorze odzieżowym w Polsce w okresie styczeń 2020–styczeń 2021 r.

2. Sytuacja przedsiębiorstw w sektorze odzieżowym w Polsce w okresie pandemii COVID-19

Analizując wpływ pandemii COVID-19 na sytuację przedsiębiorstw działających w sektorze odzieżowym w Polsce, należy wyróżnić dwa podokresy: tzw. lockdown I (trwający od marca 2020 do maja 2020 r.) i lockdown II (obejmujący koniec października i listopad 2020 r.). Charakterystyczny dla tych okresów interwencjonizm państwowy, polegający na wprowadzaniu bezprecedensowych środków zapobiegawczych w celu spowolnienia rozprzestrzeniania się wirusa, takich jak np. zamknięcie galerii handlowych, zamknięcie granic, wprowadzenie kwarantanny, ograniczenie liczby osób przebywających w sklepach, nie tylko zakłócił funkcjonowanie przedsiębiorstw zajmujących się handlem detalicznym, ale także wzmocnił negatywne szoki podażyowo-popytowe odczuwane w branżach powiązanych, w tym w branży – produkcja odzieży. Skalę tych zakłóceń odzwierciedlają między innymi rezultaty badania GUS-u przeprowadzonego metodą testu koniunktury (wykres 1)⁶.

⁶ Test koniunktury jest badaniem ankietowym prowadzonym wśród przedsiębiorców, którzy oceniają sytuację swoich przedsiębiorstw w różnych obszarach działalności gospodarczej, takich jak produkcja, zapasy, zamówienia, sytuacja finansowa itp. Prosty wskaźnik koniunktury jest wyliczany jako różnica między procentowym udziałem odpowiedzi pozytywnych oraz procentowym udziałem odpowiedzi negatywnych. Dodatnia wartość wskaźnika oznacza sytuację pozytywną z punktu widzenia przedsiębiorców, zaś ujemna –negatywną, z kolei wzrost (spadek) wskaźnika jest sygnałem poprawy (pogorszenia) koniunktury. *Zeszyt metodologiczny. Badanie koniunktury gospodarczej*, GUS, Warszawa 2018, s. 17–18.

Wykres 1. Wartości wskaźników koniunktury w dziale polskiego przetwórstwa przemysłowego: produkcja odzieży w okresie styczeń 2020–styczeń 2021 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS-u: *Koniunktura w przetwórstwie przemysłowym, budownictwie, handlu i usługach 2000–2021 (styczeń 2021)*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/koniunktura/koniunktura/koniunktura-w-przetworstwie-przemyslowym-budownictwie-handlu-i-uslugach-2000-2021-styczen-2021,4,45.html> (dostęp: 2.02.2021).

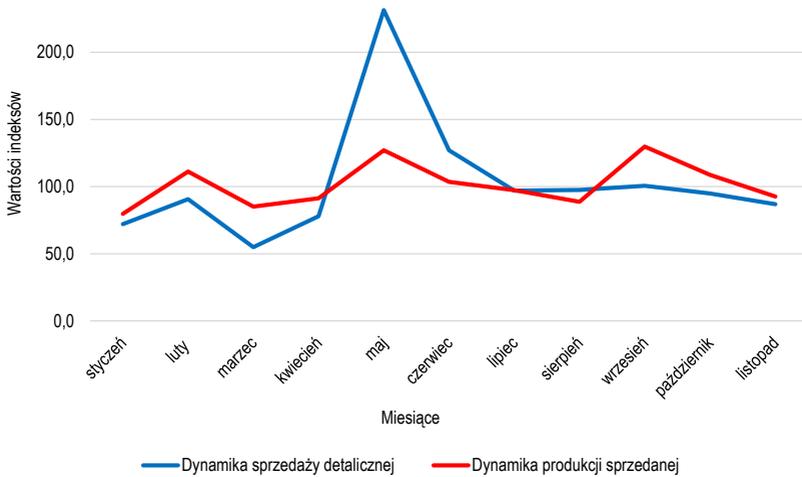
Odnotowane w kwietniu 2020 r. spadki wartości wskaźników koniunktury w analizowanej branży jednoznacznie świadczą o istotnym pogorszeniu się sytuacji przedsiębiorstw, przede wszystkim w odniesieniu do bieżącego portfela zamówień. Wartość wskaźnika bieżącego portfela zamówień na poziomie -90 oznacza, że ponad 90% przedsiębiorców oceniło sytuację w tym zakresie jako złą. Załamanie popytu konsumpcyjnego w sektorze handlu detalicznego i w następstwie spadek zamówień w sektorze produkcyjnym przełożyły się na spadek produkcji (pogorszenie wskaźnika produkcji) oraz pogorszenie ocen ogólnej oraz finansowej sytuacji przedsiębiorstw. W okresie tzw. I lockdownu w najmniejszym stopniu zmniejszyła się wartość wskaźnika opóźnień płatności, co sugeruje, że problemy wynikające z opóźnień w regulowaniu należności przez odbiorców nie były dla przedsiębiorstw w analizowanej branży

najważniejszym czynnikiem wpływającym na ich kondycję finansową. Należy jednak zaznaczyć, że dalszy spadek wartości wskaźnika opóźnień płatności w maju 2020 r., tj. do -30 , i utrzymująca się w kolejnych dwóch miesiącach jego niska wartość – wskazują na odroczenie w czasie zatorów płatniczych spowodowanych trudną sytuacją przedsiębiorstw w sektorze handlu detalicznego.

Stopniowe uwalnianie gospodarki i towarzyszący mu w kolejnych miesiącach interwencjonizm państwowy w postaci tzw. tarcz antykryzysowych wpłynęły na poprawę sytuacji przedsiębiorstw. Wyrazem tego był obserwowany do września 2020 r., a w przypadku portfela zamówień i bieżącej produkcji – do października 2020 r., wzrost wartości wskaźników koniunktury. Wprowadzenie kolejnego lockdownu (przełom października i listopada 2020 r.) ponownie wpłynęło na pogorszenie sytuacji przedsiębiorstw w branży – produkcja odzieży, aczkolwiek spadki wartości wskaźników koniunktury nie były tak silne, jak te zaobserwowane w kwietniu 2020 r. – tj. podczas trwania pierwszego lockdownu. Restrykcje wdrożone w ramach II lockdownu były mniej rygorystyczne, a co ważniejsze – przedsiębiorstwa podjęły działania dostosowawcze do nowej sytuacji, takie jak wprowadzenie/rozwój sprzedaży internetowej, zmiany organizacji procesów produkcyjnych i dystrybucji czy pracę zdalną. Na przykład z badań GUS-u wynika, że udział sprzedaży przez Internet w sprzedaży detalicznej w sektorze odzieżowym w kwietniu 2020 r. wyniósł aż 61,3%, co oznacza wzrost w stosunku do miesiąca poprzedniego o ponad 25 p.p.⁷. Analogiczną tendencję zaobserwowano w listopadzie 2020 r., przy czym udział sprzedaży przez Internet osiągnął wtedy poziom 35,4% – przy zdecydowanie wyższej dynamice w porównaniu z okresem poprzednim (wzrost o niemal 56%).

Związek między pandemią COVID-19, restrykcjami rządowymi i sytuacją przedsiębiorstw sektora odzieżowego potwierdzają także dane pochodzące z badań ilościowych GUS-u, dotyczące choćby kształtowania się indeksu dynamiki sprzedaży detalicznej w sektorze tekstylia, odzież, obuwiu oraz indeksu dynamiki produkcji sprzedanej w dziale wytwarzania – produkcja odzieży (wykres 2).

⁷ GUS, *Dynamika sprzedaży detalicznej w grudniu 2020 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/handel/dynamika-sprzedazy-detalicznej-w-grudniu-2020-roku,14,72.html> (dostęp: 2.02.2021).

Wykres 2. Indeksy dynamiki sprzedaży detalicznej (tekstylii, odzież, obuwie) i produkcji sprzedanej w branży produkcja odzieży w okresie styczeń–wrzesień 2020 r. (miesiąc poprzedni = 100, ceny stałe)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: GUS, „Biuletyn Statystyczny” 2020, nr 11, Warszawa, grudzień 2020, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/informacje-o-sytuacji-spoleczno-gospodarczej/biuletyn-statystyczny-nr-112020,4,106.html>; GUS, *Dynamika sprzedaży detalicznej w grudniu 2020 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/handel/dynamika-sprzedazy-detalicznej-w-grudniu-2020-roku,14,72.html> (dostęp: 2.02.2021).

Chociaż już w pierwszych dwóch miesiącach 2020 r. sprzedaż detaliczna tekstyliów, odzieży i obuwia wykazywała tendencję malejącą, to w marcu, w porównaniu z miesiącem poprzednim, jej wartość zmniejszyła się o ponad 45%. Skutkiem I lockdownu był nie tylko spadek sprzedaży detalicznej, ale także przesunięcie w czasie popytu konsumpcyjnego na kolejne miesiące po uwolnieniu gospodarki (otwarcie galerii handlowych). Wzrost sprzedaży detalicznej w maju 2020 r. o ponad 130% był efektem skumulowania bieżących i niezrealizowanych planów zakupowych. Podobne tendencje w zakresie kształtowania indeksów dynamiki odnotowano dla produkcji sprzedanej branży produkcja odzieży. Ta obserwacja pośrednio wskazuje na związek między sprzedażą detaliczną a produkcją sprzedaną przedsiębiorstw funkcjonujących w branży produkcja odzieży.

Skutki COVID-19, wynikające zarówno z załamania popytu, ale także z innych czynników o charakterze podażowym (np. zakłócenia w łańcuchach

dostaw, wzrost cen surowców), negatywnie wpłynęły na kształtowanie się podstawowych kategorii ekonomicznych przedsiębiorstw w branży odzieżowej, takich jak: przychody ze sprzedaży i koszty uzyskania przychodów, wyniki finansowe i w końcu na rentowność działalności gospodarczej. Na przykład w pierwszym kwartale 2020 r. przedsiębiorstwa branży odzieżowej odnotowały spadek przychodów ze sprzedaży o 8,2%, a w drugim kwartale o ponad 15% (w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego)⁸. Z kolei wskaźnik rentowności przychodów ze sprzedaży w pierwszym kwartale 2020 r. – w zestawieniu z analogicznym okresem roku poprzedniego – zmniejszył się o 7,1 p.p., a w I półroczu o 2,8 p.p. Podobne spadki odnotowano dla wskaźnika rentowności obrotu netto⁹, tj. o 6,0 p.p. i 1,0 p.p.

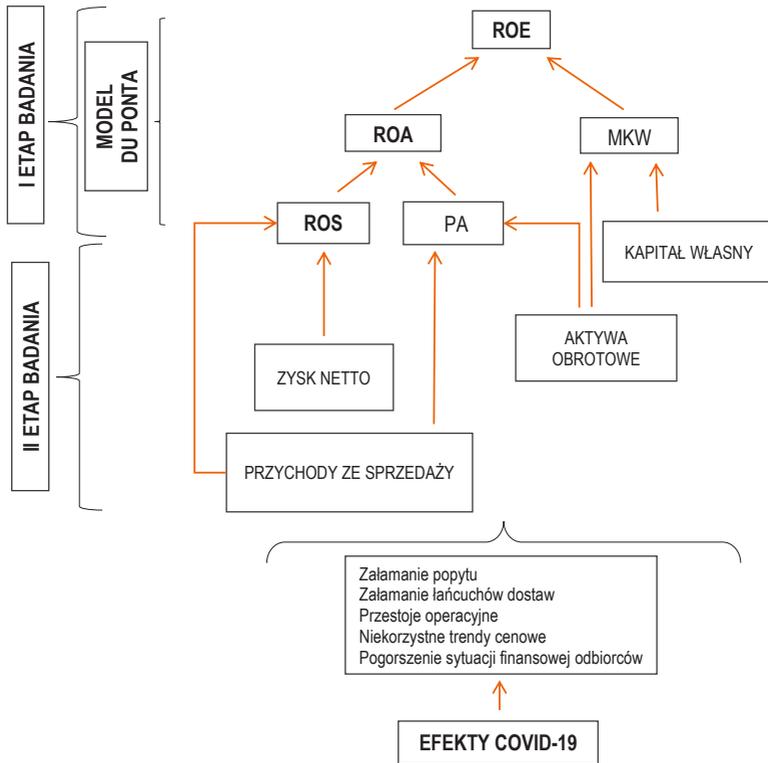
Przytoczone dane odzwierciedlają w sposób ogólny sytuację w sektorze odzieżowym w okresie kryzysu COVID-19, potwierdzając jego negatywne skutki dla działalności gospodarczej przedsiębiorstw. Nie uwzględniają one jednak specyfiki poszczególnych podmiotów, która może mieć istotne znaczenie dla identyfikacji głównych kanałów transmisji negatywnych skutków pandemii oraz ich wpływu na wyniki ekonomiczne i rentowność firm.

3. Koncepcja badania wpływu pandemii COVID-19 na rentowność przedsiębiorstwa LPP S.A.

Próbę analizy wpływu pandemii COVID-19 na rentowność przedsiębiorstwa LPP S.A. przeprowadzono według schematu analitycznego, w którym uwzględniono podstawowe kategorie objaśniane oraz czynniki determinujące ich zmiany (rysunek 1).

⁸ Obliczenia własne na podstawie danych: GUS, „Biuletyn Statystyczny” 2020, nr 11, Warszawa, grudzień 2020, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/informacje-o-sytuacji-spolesczno-gospodarczej/biuletyn-statystyczny-nr-112020,4,106.html> (dostęp: 2.02.2021).

⁹ Wskaźnik rentowności obrotu netto to relacja wyniku finansowego netto do przychodów z całokształtu działalności; *Rocznik Statystyczny Przemysłu*, GUS, Warszawa 2020, s. 134.

Rysunek 1. Schemat analityczny wpływu pandemii COVID-19 na rentowność jednostki

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: L. Bednarski, *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne S.A., Warszawa 2007, s. 122.

Jako zmienne objaśniane zastosowano podstawowe wskaźniki rentowności: wskaźnik rentowności netto przychodów ze sprzedaży (ROS), wskaźnik rentowności netto aktywów ogółem (ROA) i wskaźnik rentowności kapitału własnego (ROE). Wskaźniki te zgodnie z modelem Du Ponta wiążą jednokierunkowy system zależności, mianowicie: zmiany ROS wpływają na zmiany ROA, te zaś na zmiany ROE. Jednocześnie zmiany wartości ROA są uwarunkowane zmianami wskaźnika produktywności aktywów ogółem (PA), a zmiany ROE, bezpośrednio, zmianami mnożnika kapitału własnego (MKW). Sposób obliczania wartości wskaźników oraz ich interpretację przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Zestawienie wskaźników w modelu Du Ponta

Symbol	Wzór	Interpretacja
ROE	$\frac{\text{Zysk netto}}{(\text{średni stan}) \text{ Kapitał własny}} \times 100$	Wartość wskaźnika wyraża, ile zysku netto przypada na 100 zł kapitału własnego. Wzrost wartości ROE oznacza lepsze wykorzystywanie kapitałów zaangażowanych w działalność gospodarczą.
ROA	$\frac{\text{Zysk netto}}{(\text{średni stan}) \text{ Aktywa ogółem}} \times 100$	Wartość wskaźnika odzwierciedla kwotę zysku netto przypadającą na 100 zł aktywów ogółem. Wzrost wartości ROA oznacza poprawę efektywności gospodarowania majątkiem (aktywami) przedsiębiorstwa.
ROS	$\frac{\text{Zysk netto}}{\text{Przychody ze sprzedaży}} \times 100$	Wartość wskaźnika wyraża, ile zysku netto przypada na 100 zł przychodów netto ze sprzedaży. Wzrost wartości wskaźnika oznacza, że osiągnięcie danej kwoty zysku netto wymaga zrealizowania niższej wartości sprzedaży.
PA	$\frac{\text{Przychody ze sprzedaży}}{(\text{średni stan}) \text{ Aktywa ogółem}}$	Wartość wskaźnika informuje o wartości przychodów ze sprzedaży przypadającej na 1 zł aktywów ogółem. Im wyższa wartość wskaźnika, tym większa zdolność majątku przedsiębiorstwa do generowania przychodów ze sprzedaży.
MKW	$\frac{(\text{średni stan}) \text{ Aktywa ogółem}}{(\text{średni stan}) \text{ Kapitał własny}}$	Wartość wskaźnika wyraża, ile aktywów ogółem przypada na 1 zł kapitału własnego. Wzrost wartości wskaźnika oznacza zwiększenie udziału kapitałów obcych (zobowiązań) w finansowaniu majątku przedsiębiorstwa.

Źródło¹⁰: Opracowanie własne na podstawie: B. Pomykańska, P. Pomykański, *Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Wskaźniki i decyzje w zarządzaniu*, wydanie II, PWN, Warszawa 2020, s. 54, 73; B. Kotowska, A. Uziębło, O. Wyszkowska-Kaniewska, *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, wydanie IV, CeDeWu, Warszawa 2017, s. 136.

¹⁰ Więcej nt. wskaźników rentowności patrz: E. Nowak, *Analiza sprawozdań finansowych*, wydanie II, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008, s. 178–189; M. Sierpińska, T. Jachna, *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 199–203; W. Gabrusewicz, *Metody analizy finansowej przedsiębiorstwa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2019, s. 238–257; T. Dudycz, *Analiza finansowa*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 1999, s. 125–129; A. Damodaran, *Finanse korporacyjne. Teoria i praktyka*, Wydanie II, Wydawnictwo HELION, Gliwice 2017, 176–177.

Wartości wskaźników w modelu Du Ponta w sposób bezpośredni zależą od pozycji ujętych w rachunku zysków i strat (przychodów netto ze sprzedaży, zysku netto) oraz w bilansie przedsiębiorstwa (aktywów ogółem, kapitału własnego).

Badanie wpływu COVID-19 na rentowność przedsiębiorstwa LPP S.A. przeprowadzono w dwóch etapach. Celem etapu pierwszego było zidentyfikowanie obszarów działalności spółki, które w największym stopniu oddziaływały w okresie pandemii COVID-19 na rentowność kapitału własnego. Na tym etapie przeprowadzono analizę przyczynową z wykorzystaniem metody kolejnych podstawień¹¹ dla trzech funkcji:

$$(1) \text{ ROE} = \text{MKW} \times \text{ROA},$$

$$(2) \text{ ROA} = \text{PA} \times \text{ROS},$$

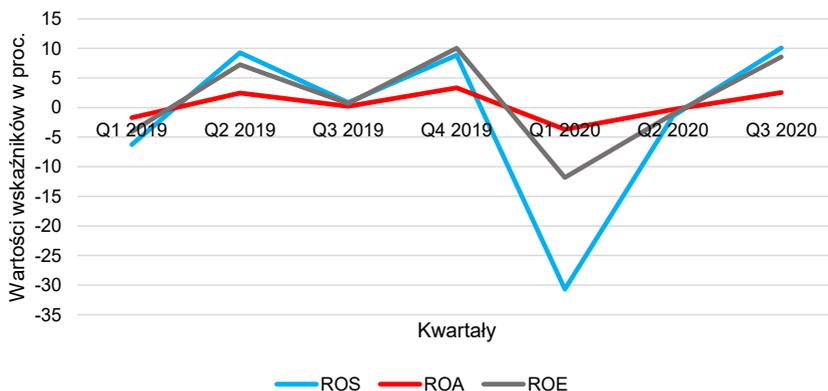
$$(3) \text{ ROE} = \text{PA} \times \text{MKW} \times \text{ROS}.$$

Wartości wskaźników rentowności tworzące model Du Ponta obliczono na podstawie sprawozdań finansowych grupy LPP S.A. za okres **I kw. 2019–III kw. 2020 r.** Analiza wartości wskaźników rentowności w tym okresie wskazuje, że najpoważniejsze skutki pandemii COVID-19 dla działalności LPP S.A. ujawniły się w I kw. 2020 r. (wykres 3).

O ile ujemne wartości wskaźników ROS, ROA i ROE odnotowane w I kw. 2020 r. mogą wynikać z sezonowości cechującej działalność przedsiębiorstwa LPP S.A., o tyle ich spadki w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego – ROS o 24,44 p.p., ROA o 1,99 p.p. i ROE o 7,76 p.p., świadczą o poważnym zakłóceniu w dotychczasowym funkcjonowaniu badanego przedsiębiorstwa. Dlatego analizę przyczynową zmian wskaźnika ROE wykonano dla okresu IV kw. 2019–I kw. 2020 r.

W drugim etapie badania przeprowadzono wstępną analizę sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa LPP S.A., koncentrując się na obszarach, które w poprzednim etapie badawczym wytypowano jako najistotniejsze dla zmian rentowności kapitału własnego.

¹¹ Metoda kolejnych podstawień należy do metod analizy przyczynowej. Jest to metoda deterministyczna, to znaczy wymaga przyjęcia *ex ante* zestawu czynników wpływających na zmianę kategorii wyjaśnianej oraz postać funkcyjną związku między nimi. Szerzej na temat tej metody zob. L. Bednarski, *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne S.A., Warszawa 2007, s. 26–31.

Wykres 3. Wartości wskaźników rentowności grupy LPP S.A. w okresie I kw. 2019–III kw. 2020 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych LPP S.A. z okresu I kw. 2019–III kw. 2020 r., <https://www.lpp.com/relacje-inwestorskie/raporty/raporty-okresowe> (dostęp: 31.01.2021).

Wnioskowanie oparto na metodzie dedukcji, a w interpretacji wyników uwzględniono wskazane w pierwszym punkcie opracowania uwarunkowania działalności przedsiębiorstw w sektorze odzieżowym w okresie COVID-19 (lockdown) oraz specyficzne cechy działalności przedsiębiorstwa LPP S.A. wynikające z jej umiędzynarodowienia zarówno w sferze produkcji, jak i dystrybucji.

4. Wyniki analizy empirycznej

Rezultaty analizy przyczynowej zmian wskaźnika ROE, przeprowadzonej metodą kolejnych podstawień (I etap badawczy), przedstawiono w tabeli 2.

Z porównania odchyłeń cząstkowych obliczonych dla zmian rentowności kapitału własnego wynika, że największy wpływ na spadek wartości wskaźnika ROE miały:

- obniżenie rentowności aktywów ogółem [funkcja dwuczynnikowa (1)]¹²;

¹² Spadek ROA o 7,03 p.p., przy założeniu, że MKW wynosił 3,21, przełożył się na spadek ROE o 22,52 p.p.

- obniżenie rentowności przychodów ze sprzedaży oraz w mniejszym stopniu produktywności aktywów ogółem [funkcja trzyczynnikowa (3)]¹³.

Tabela 2. Wyniki analizy przyczynowej zmian ROE i ROA w okresie IV kw. 2019–I kw. 2020 r.

Wskaźnik	IV kw. 2019	I kw. 2020	Odchylenie bezwzględne	Zmienna objaśniana		
				ROE		ROA
				(1)	(3)	(2)
				Odchylenia cząstkowe		
ROE [proc.]	10,04	-11,82	-21,86	-	-	-
ROA [proc.]	3,34	-3,69	-7,03	-22,52	-	-
ROS [proc.]	8,85	-30,71	-39,56	-	-15,23	-4,75
MKW	3,01	3,21	0,20	0,66	0,21	-
PA	0,38	0,12	-0,26	-	-6,84	-2,28
Suma odchyłeń cząstkowych				-21,86	-21,86	-7,03

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych LPP S.A.

W przypadku obu funkcji odchylenia cząstkowe obliczone dla mnożnika kapitału własnego (0,66 i 0,21) wskazują, że wpływ zmian wartości MKW na rentowność kapitałów własnych przedsiębiorstwa LPP S.A. można uznać za marginalny. Jednocześnie z analizy zmian rentowności aktywów ogółem [funkcja dwuczynnikowa (2)] wynika, że największy wpływ na odchylenie ogólne miało obniżenie rentowności przychodów ze sprzedaży, aczkolwiek nie można pominąć wpływu zmian PA na spadek ROA¹⁴.

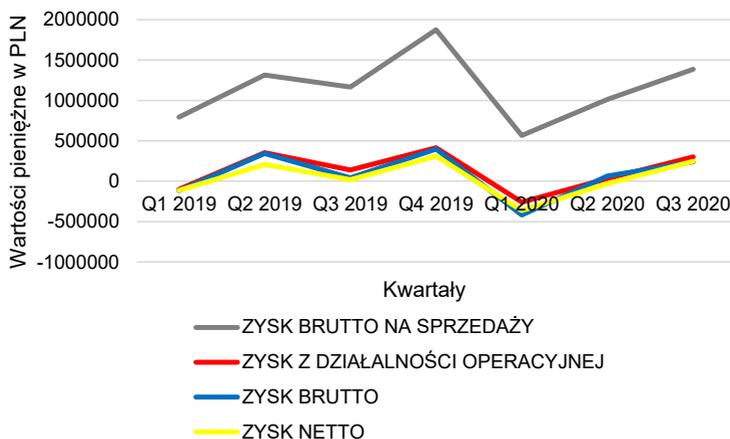
Biorąc pod uwagę system powiązań wskaźników w modelu Du Pont'a, pierwotnych przyczyn odnotowanego w I kw. 2020 r. spadku rentowności kapitałów własnych przedsiębiorstwa LPP S.A. należałoby poszukiwać głównie w czynnikach, które spowodowały obniżenie rentowności przychodów ze

¹³ Spadek ROS o 39,56 p.p., przy założeniu, że PA i MKW wynosiły odpowiednio 0,12 i 3,21 jednostek, spowodował obniżenie rentowności kapitału własnego o 15,23 p.p. Z kolei spadek PA o 0,26 jednostek, uwzględniając, że ROS i MKW pozostały bez zmian, przyczynił się do obniżenia wartości ROE o 6,84 p.p.

¹⁴ Spadek PA o 0,12, przy założeniu że rentowność przychodów ze sprzedaży pozostała na poziomie 8,85%, spowodował obniżenie rentowności kapitału własnego o 2,28 p.p. Z kolei skutkiem obniżenia ROS o 39,56 p.p., uwzględniając zmianę PA, był spadek ROA o 4,75 p.p.

sprzedaży i produktywności aktywów ogółem. Dlatego w II etapie badania analizie poddano kształtowanie się zysku netto i jego głównych składowych oraz przychodów ze sprzedaży, jak też aktywów ogółem.

W pierwszych dwóch kwartałach 2020 r. grupa LPP S.A. odnotowała ujemne wartości zysku netto¹⁵ i pozostałych kategorii wyniku finansowego (wykres 4). Wyjątkiem był wynik na sprzedaży brutto, którego wartość w całym okresie analizy była dodatnia, aczkolwiek w I kw. 2020 r. jego wartość w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego spadła o 28,4%, a w stosunku do IV kw. 2019 r. aż o 69,7%.

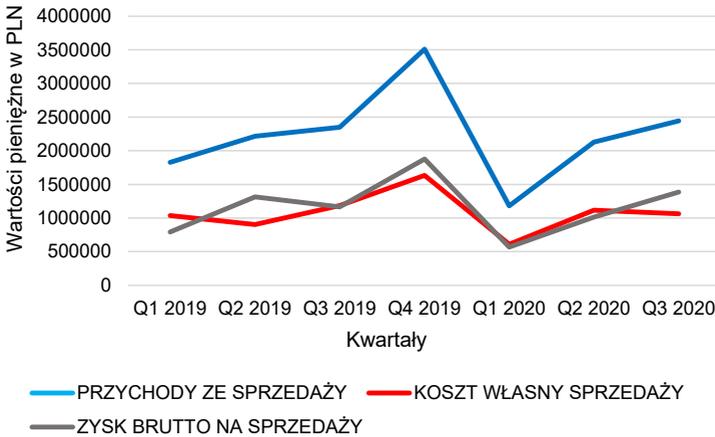
Wykres 4. Wyniki finansowe przedsiębiorstwa LPP S.A. w okresie I kw. 2019–III kw. 2020 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa LPP S.A. za okres I kw. 2019–III kw. 2020 r., <https://www.lpp.com/relacje-inwestorskie/raporty/raporty-okresowe> (dostęp: 31.01.2021).

Porównanie kształtowania się różnych kategorii zysków przedsiębiorstwa LPP S.A. w okresie COVID-19 wskazuje, że kluczowa w rozpoznaniu przyczyn spadku zysku netto i rentowności działalności gospodarczej spółki jest analiza kategorii wpływających na zysk brutto i zysk netto na sprzedaży,

¹⁵ W I i II kw. 2020 r. wynik finansowy netto grupy LPP S.A. wyniósł odpowiednio –361 990 tys. zł i –30 639 tys. zł. W I kw. 2020 r. wynik finansowy netto zmniejszył się o 247 401 tys. zł w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego i o 672 510 tys. zł w stosunku do IV kw. 2019 r.

tj. przychodów netto ze sprzedaży, kosztów własnych sprzedanych produktów oraz kosztów sklepów i dystrybucji (wykres 5).

Wykres 5. Wybrane kategorie pochodzące z rachunku zysków i strat przedsiębiorstwa LPP S.A. za okres I kw. 2019–III kw. 2020 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa LPP S.A. za okres I kw. 2019–III kw. 2020 r., <https://www.lpp.com/relacje-inwestorskie/raporty/raporty-okresowe> (dostęp: 31.01.2021).

Odnotowany przez grupę LPP S.A. w I kwartale 2020 r. w stosunku do IV kw. 2019 r. spadek przychodów netto ze sprzedaży o około 66,4% i towarzysząca temu niższa dynamika spadku kosztów własnych sprzedanych produktów (spadek o 62,6%), a przede wszystkim kosztów sklepów i dystrybucji (spadek o 41,2%), wpłynęły na pogorszenie wyników finansowych brutto i netto na sprzedaży – a tym samym na wynik finansowy netto¹⁶. Warto zwrócić uwagę, że w tym okresie koszty związane z utrzymaniem własnej sieci sprzedaży i dystrybucji przewyższyły koszty własne sprzedanych produktów. Wynik ten, biorąc pod uwagę relatywnie wysoki udział tej kategorii kosztów w kosztach ogółem, wskazuje, że zmiany wskaźnika poziomu kosztów wyrażającego relację między kosztami sklepów i dystrybucji a przychodami netto ze sprzedaży produktów były najważniejszym czynnikiem wpływającym na wyniki

¹⁶ W przypadku pozostałych przychodów i kosztów operacyjnych, a także przychodów i kosztów finansowych, w badanym okresie firma LPP S.A. nie odnotowała większych zmian. Jedynie w I kw. 2020 r. wykazano niewielki wzrost kosztów finansowych.

finansowe grupy LPP S.A. w początkowym okresie pandemii COVID-19 (wykres 6).

Wykres 6. Wskaźniki poziomu kosztów [w proc.] w przedsiębiorstwie LPP S.A. w okresie I kw. 2019–III kw. 2020 r.

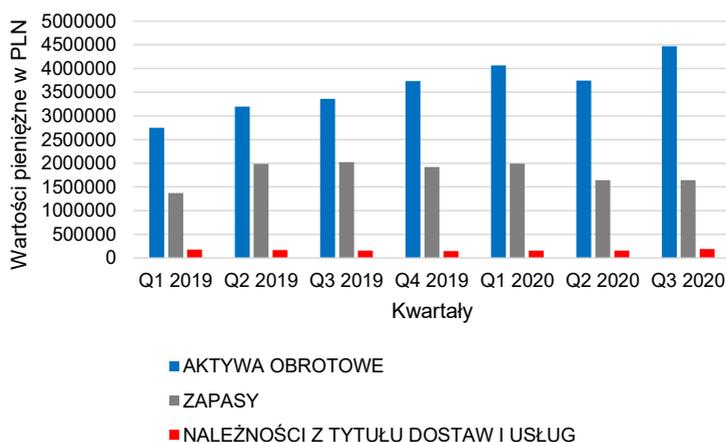
Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa LPP S.A. z okresu I kw. 2019–III kw. 2020 r., <https://www.lpp.com/relacje-inwestorskie/raporty/raporty-okresowe> (dostęp: 31.01.2021).

Obserwowane w kolejnych dwóch kwartałach 2020 r. pozytywne zmiany w zakresie kształtowania się wskaźników poziomu kosztów wpłynęły na poprawę sytuacji finansowej przedsiębiorstwa widoczną zarówno w wartościach poszczególnych kategorii zysków, jak i wskaźników rentowności ROE, ROA i ROS (wykresy 3 i 4).

W odniesieniu do podstawowych składników bilansu grupy LPP S.A., przedstawionych na wykresie 7, zaobserwowano w badanym okresie utrzymującą się, z wyjątkiem II kw. 2020 r., wzrostową tendencję poziomu aktywów obrotowych. Wydaje się, że zmiany te, pomijając wskazany II kw. 2020 r., były jedynie wzmacniane sytuacją COVID-19. Trudno zatem stwierdzić, na ile negatywne skutki pandemii znalazły wyraz w kształtowaniu się aktywów ogółem – a tym samym wartości wskaźników PA i ROA.

W interpretacji rezultatów analizy rentowności firmy LPP S.A. w okresie I kw.–III kw. 2020 r. należy zwrócić uwagę, że negatywne skutki pandemii COVID-19 w działalności badanej spółki ujawniły się, analogicznie jak w przypadku całego sektora odzieżowego w Polsce, w I kw. 2020 r. W kolejnych kwartałach zaobserwowano analogiczne zmiany. Warto również zwrócić uwagę na skalę zakłóceń wynikających z wprowadzenia restrykcji w ramach lockdownu I. Spadek przychodów ze sprzedaży odnotowany w grupie

LPP S.A. w I kw. 2020 r., w porównaniu z poprzednim kwartałem, wyniósł 66,4%, zaś na poziomie całej branży odzieżowej w Polsce – 26,9%. Jednocześnie w II kw. 2020 r. w całej branży odzieżowej odczuwany był dalszy spadek przychodów ze sprzedaży (o 3,8% w porównaniu z poprzednim kwartałem), natomiast w badanej spółce przychody ze sprzedaży zwiększyły się o 80,6%.

Wykres 7. Wybrane pozycje bilansu przedsiębiorstwa LPP S.A. w okresie I kw. 2019–III kw. 2020 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy LPP S.A. za okres I kw. 2019–III kw. 2020 r., <https://www.lpp.com/relacje-inwestorskie/raporty/raporty-okresowe> (dostęp: 31.01.2021).

Przyczyn takich rozbieżności w okresach ujawniania się negatywnych konsekwencji pandemii COVID-19 w wynikach grupy LPP S.A. należy upatrywać w umiędzynarodowieniu działalności badanego przedsiębiorstwa. Fakt powiązań gospodarczych spółki z rynkami zagranicznymi spowodował, że restrykcje wprowadzane przez inne kraje już na początku roku 2020, a nawet w IV kw. 2019 r. wpłynęły na wyniki finansowe i rentowność działalności LPP S.A. w I kw. 2020 r. Wydaje się, że ograniczenia wprowadzone przez polski rząd w ramach I lockdownu były jedynie czynnikiem wzmacniającym negatywne skutki pandemii COVID-19, które spółka już odczuwała na rynkach zagranicznych, przede wszystkim załamanie popytu konsumpcyjnego. Jednocześnie potencjał przedsiębiorstwa umożliwiający szybkie dostosowanie się do nowych warunków pozwolił na odbudowanie wyników finansowych

i poprawę rentowności działalności gospodarczej mimo nadal trudnej sytuacji istniejącej w jego otoczeniu.

5. Podsumowanie

W pracy przedstawiono wyniki analizy wpływu pandemii COVID-19 na rentowność przedsiębiorstwa LPP S.A. W badaniu wykorzystano dane pochodzące ze sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa LPP S.A. za okres I kw. 2019–III kw. 2020 r. Z uwagi na brak pełnych danych na moment realizacji badań analizą zostały objęte niepełne dwa lata. Badania przeprowadzono, wykorzystując analizę piramidalną Du Ponta, metodę kolejnych podstawień oraz analizę wstępną sprawozdań finansowych. Warto zaznaczyć, że wyniki uzyskane w efekcie zastosowania metody kolejnych podstawień zależą od kolejności podstawiania czynników, dlatego interpretacja rezultatów powinna być ostrożna. Ponadto analizę wstępną wykonano dla niepełnych dwóch okresów, dlatego w celu uzyskania pogłębionych wyników zaleca się kontynuację rozpoczętych badań, a w szczególności rozważenie przeprowadzenia badań za pełne dwa okresy.

Wartości wskaźników analizy rentowności tworzące model Du Ponta zostały obliczone na podstawie sprawozdań finansowych grupy LPP S.A. za okres I kw. 2019–III kw. 2020 r. Badanie poprzedzono analizą sytuacji w sektorze odzieżowym w Polsce w okresie I kw. 2020–I kw. 2021 r. Na podstawie danych GUS-u oraz wyników zrealizowanej analizy:

- 1) Wykazano związek między interwencjonizmem państwowym (lock-down) i sytuacją rynkową przedsiębiorstw działających w sektorze odzieżowym, wskazując, że podstawowym kanałem negatywnych skutków pandemii COVID-19 było załamanie popytu konsumpcyjnego w handlu detalicznym (wniosek ten potwierdziła analiza rentowności przedsiębiorstwa LPP S.A.).
- 2) Stwierdzono, że podstawową przyczyną obniżenia wyników finansowych i rentowności działalności gospodarczej spółki w I kw. 2020 r. był spadek przychodów ze sprzedaży w relacji do poziomu kosztów sklepów i dystrybucji spowodowany negatywnym szokiem popytowym – najpierw na rynkach zagranicznych, a następnie na rynku krajowym.

- 3) Dowiedziono, iż odnotowany w kolejnych kwartałach wzrost wartości wskaźników ROS, ROA i ROE wynikał z szybkiego dostosowania się spółki w zakresie organizacji sprzedaży i dystrybucji do nowych okoliczności działalności uwarunkowanych pandemią COVID-19 i restrykcjami administracyjno-prawnymi.

6. Bibliografia

Literatura

- Bednarski L., *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne S.A., Warszawa 2007.
- Pomykalska B., Pomykalski P., *Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Wskaźniki i decyzje w zarządzaniu*, wydanie II, PWN, Warszawa 2020.
- Kotowska B., Uziębło A., Wyszowska-Kaniewska O., *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, wydanie IV, CeDeWu, Warszawa 2017.
- Nowak E., *Analiza sprawozdań finansowych*, wydanie II, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008.
- Sierpińska T., Jachna M., *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Gabrusewicz W., *Metody analizy finansowej przedsiębiorstwa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2019.
- Dudycz T., *Analiza finansowa*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 1999.
- Damodaran A., *Finanse korporacyjne. Teoria i praktyka*, wydanie II, Wydawnictwo HELION, Gliwice 2017.

Źródła internetowe

- Raport Banku PKO: Gospodarka w czasach pandemii. Spojrzenie sektorowe na bazie pierwszych doświadczeń globalnych*, <https://www.pekao.com.pl/o-banku/aktualnosci/084c4abc-018b-4af4-bb32-ee1c44236326/raport-banku-pekao-gospodarka-w-czasach-pandemii-spojrzeenie-sektorowe-na-bazie-pierwszych-doswiadczen-globalnych.html> (dostęp: 2.02.2021).
- Pomiar pulsu przedsiębiorstw – druga edycja. Badanie COVID-19 Business Pulse Survey (COV-BPS) – Polska*, <https://www.parp.gov.pl/storage/>

publications/pdf/08-COV-BPS-Survey_Poland_results_FINAL_PL_plus_author_info.pdf (dostęp: 2.02.2021).

LPP S.A., *Raporty okresowe*, <https://www.lppsa.com/relacje-inwestorskie/raporty/raporty-okresowe> (dostęp: 31.01.2021).

LPP S.A., *O nas*, <https://www.lppsa.com/o-nas> (dostęp: 3.02.2021).

Koniunktura w przetwórstwie przemysłowym, budownictwie, handlu i usługach 2000–2021 (styczeń 2021), <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/koniunktura/koniunktura/koniunktura-w-przetworstwie-przemyslowym-budownictwie-handlu-i-uslugach-2000-2021-styczen-2021,4,45.html> (dostęp: 2.02.2021).

GUS, „Biuletyn Statystyczny” 2020, nr 5, Warszawa, czerwiec 2020 <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/informacje-o-sytuacji-spoleczno-gospodarczej/biuletyn-statystyczny-nr-52020,4,100.html> (dostęp: 2.02.2021).

GUS, „Biuletyn Statystyczny” 2020, nr 11, Warszawa, grudzień 2020 <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/informacje-o-sytuacji-spoleczno-gospodarczej/biuletyn-statystyczny-nr-112020,4,106.html> (dostęp: 2.02.2021).

GUS, *Dynamika sprzedaży detalicznej w grudniu 2020 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/handel/dynamika-sprzedazy-detalicznej-w-grudniu-2020-roku,14,72.html> (dostęp: 2.02.2021).

The impact of the COVID-19 pandemic on profitability LPP S.A. enterprise

Summary: The paper presents an attempt to link the profitability results of LPP S.A. with the COVID-19 pandemic. The study used data from the financial statements of LPP S.A. for the period Q1 2019–Q3 2020. The study was conducted using the DuPont analysis, the method of successive substitution and the preliminary analysis of financial statement. The study was preceded by the analysis of the situation in the clothing sector in Poland between Q1 2020 and Q1 2021. Based on the data of the Central Statistical Office (GUS), the relationship between the state interventionism (lockdown) and the economic situation of enterprises operating in this sector was demonstrated, indicating that the main factor of negative effects of the pandemic COVID-19 was a collapse in consumer demand in retail. This conclusion was confirmed by the profitability analysis of LPP S.A. It was indicated that the decrease in sales revenues in relation to the level of costs of stores and distribution, caused by

a negative demand shock, first in foreign markets, and then in the domestic market, caused a negative reaction of profitability indicators. Their growth in the following quarters resulted from the company's rapid adjustment in terms of sales and distribution organization to the new operating conditions conditioned by the COVID-19 pandemic and administrative and legal restrictions.

Keywords: profitability of the enterprise, causal analysis, COVID-19 pandemic, Du Pont model.

Tytuł rozdziału i streszczenie w języku angielskim w tłumaczeniu własnym Autorki.

Paweł Błoński, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4764-6995>

Ocena polskiego sektora biomedycznego w okresie pandemii COVID-19 na przykładzie firmy Mercator Medical

Streszczenie: Kryzys spowodowany pandemią COVID-19 wpłynął negatywnie na większość przedsiębiorstw, jednak można również wskazać przykłady takich firm i sektorów, które zyskały na zaistniałej sytuacji. Producenci i dystrybutorzy materiałów medycznych jednorazowego użytku są grupą, która znacząco zwiększyła obroty, a jednocześnie wspierała walkę z koronawirusem SARS-CoV-2. Spółka Mercator Medical, jako przykład takiej spółki, istotnie zwiększyła przychody, zyski oraz znacznie powiększyła kapitalizację giełdową. Celem opracowania jest przedstawienie sytuacji finansowej oraz giełdowej Grupy Kapitałowej Mercator Medical S.A. w 2020 roku. W pracy zaprezentowano i porównano wyniki finansowe spółki z ostatnich lat. Obliczono zmiany procentowe cen akcji w odniesieniu do początku roku, następnie przedstawiono je w kontekście benchmarku oraz podobnych spółek. Porównano również ww. zmiany na tle wszystkich spółek notowanych na Rynku Głównym Giełdy Papierów Wartościowych (GPW) w Warszawie.

Słowa kluczowe: koronawirus, pandemia COVID-19, biotechnologia, Mercator Medical.

1. Wprowadzenie

Rok 2020 okazał się bardzo trudny dla gospodarki. Kryzys gospodarczy spowodowany pandemią koronawirusa SARS-CoV-2 jest pierwszym tego typu zdarzeniem w historii gospodarczej świata. Po raz pierwszy również giełdy zareagowały silnymi spadkami cen akcji w związku z rozprzestrzenianiem się

pandemii na świecie¹. Według wyliczeń Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW) gospodarka świata straciła tylko w 2020 roku siedem bilionów dolarów. Natomiast, zdaniem głównej ekonomistki MFW – Gity Gopinath, do 2025 roku wielkość strat dla gospodarki światowej wynikających z pandemii koronawirusa może sięgnąć nawet 28 bilionów dolarów².

Wiele przedsiębiorstw, pomimo pomocy finansowej ze strony rządu i sukcesywnego zwiększania zadłużenia, ma problemy z utrzymaniem płynności finansowej, dotyczy to szczególnie mikroprzedsiębiorstw i małych firm. Spółki publiczne znajdują się w lepszej sytuacji w związku z łatwym dostępem do finansowania, jednak wiele z nich doświadcza również problemów związanych z działalnością operacyjną czy inwestycyjną. Do branż gospodarki, które najbardziej dotknęła sytuacja pandemiczna oraz tzw. lockdowny, można zaliczyć między innymi turystykę, hotelarstwo, a także branżę rozrywkową³.

Zmiana funkcjonowania gospodarki w czasie trwania pandemii COVID-19 jednak nie na wszystkie branże wpłynęła negatywnie – można znaleźć takie, które znacząco zyskały na zaistniałej sytuacji, a ich produkty sprzedawały się z rosnącą dynamiką. Przeniesienie pracy z biura do domu spowodowało widoczny wzrost zysków producentów i importerów sprzętu komputerowego. Jeszcze w większym stopniu zyskały firmy produkujące oprogramowanie i rozwiązania IT. Większa ilość czasu wolnego spędzanego głównie w budynkach przełożyła się na wzmożone zapotrzebowanie na rozrywkę mobilną i producenci gier osiągnęli bardzo wysokie zyski. Handel odbywał się głównie w sieci Internet, zwiększając obroty branży e-commerce oraz firm kurierskich⁴.

W bardzo dużym stopniu zyskały także przedsiębiorstwa bezpośrednio lub pośrednio zaangażowane w walkę z koronawirusem oraz spółki, które produkowały i dystrybuowały środki chroniące przed zakażeniem. Ogromne zapotrzebowanie na maseczki i rękawiczki ochronne oraz odzież jednorazowego użytku przełożyło się na wzrost cen tych produktów oraz znaczne zwiększenie

¹ S.R. Baker, N. Bloom, S.J. Davis, K.J. Kost, M.C. Sammon, T. Viratyosin, *The Unprecedented Stock Market Impact of COVID-19*, NBER Working Paper No. 26945, Cambridge 2020.

² G. Gopinath, *A Long, Uneven and Uncertain Ascent*, <https://blogs.imf.org/2020/10/13/a-long-uneven-and-uncertain-ascent/> (dostęp: 2.02.2022).

³ Polski Przemysł, *COVID-19: które branże ucierpiały najbardziej i co konkretnie wpływa na złą sytuację firm jednoosobowych*, <https://polskiprzemysl.com.pl/raporty/firmy-podczas-pandemii-covid19/> (dostęp: 2.02.2022).

⁴ DW, *Koronakryzys w gospodarce. Kto stracił, kto zyska*, <https://www.dw.com/pl/koronakryzys-w-gospodarce-kto-stracil-kto-zyska/a-53744569> (dostęp: 2.02.2022).

sprzedaży spółek tego sektora⁵. Jedną z firm produkujących materiały medyczne jednorazowego użytku jest spółka Mercator Medical.

2. Sektor biotechnologiczny w Polsce

Sektor biotechnologiczny w Polsce uważany jest za jeden z najnowocześniejszych i najszybciej rozwijających się w Europie. W ostatnich latach pojawił się widoczny trend przenoszenia ośrodków naukowo-badawczych firm farmaceutycznych i biotechnologicznych do Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Polski. Podkreśla się rozległy potencjał naukowo-badawczy naszego kraju, wskazując na dużą liczbę absolwentów i studentów kierunków biomedycznych i technologicznych, którzy zdobyte doświadczenie poszerzają w zagranicznych jednostkach naukowych, głównie w Europie Zachodniej oraz Stanach Zjednoczonych. Ponadto m.in. specjalne strefy ekonomiczne, korzystające ze zwolnień podatkowych, sprawiają, że Polska staje się atrakcyjnym miejscem dla zagranicznych inwestorów⁶.

Jednak sektor biotechnologiczny wymaga dużych nakładów finansowych, a efekty inwestycji można zaobserwować dopiero po kilku latach, co wynika z czasu trwania prowadzonych badań naukowych. Dodatkowo należy uwzględnić okres potrzebny na komercjalizację wynalazków – tym samym wprowadzenie ich na rynek dodatkowo wydłuża okres zwrotu z inwestycji⁷.

W 2020 roku w Polsce działalność w sektorze biotechnologii prowadziło 177 przedsiębiorstw – o 2,2% mniej niż rok wcześniej. W przedsiębiorstwach tych pracowało 3911 osób. Działalność badawczą i rozwojową prowadziło 227 podmiotów, czyli o 1,3% mniej niż w roku 2019. Z kolei nakłady finansowe poniesione na działalność badawczą i rozwojową w dziedzinie biotechnologii wyniosły 1 090,1 mln zł, co oznacza wzrost w skali roku o 11,6%. Biorąc pod uwagę wielkość przedsiębiorstwa, w 2020 roku przeważały firmy małe (do 49 pracowników), które stanowiły 53,1% wszystkich przedsiębiorstw

⁵ Money.pl, *Spółki biomedyczne zyskują na fali koronawirusa. Ale zarobią nieliczni*, <https://www.money.pl/giela/spolki-biomedyczne-zyskuja-na-fali-koronawirusa-ale-zarobia-nieliczni-6506958244264065a.html> (dostęp: 2.02.2022).

⁶ A. Bogdali, *Charakterystyka rynku biotechnologicznego w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Ścisłe” 2013, nr 6 (1/2013), s. 221–226.

⁷ A. Baranowska-Skimina, *Biotechnologia w Polsce w 2012 r.*, 8.04.2014 r., <https://www.egospodarka.pl/103816,Biotechnologia-w-Polsce-w-2012-r,1,39,1.html> (dostęp: 2.02.2022).

biotechnologicznych. Udział przedsiębiorstw średnich (50–249 pracowników) wyniósł 28,3%, a dużych (od 250 pracowników) 18,6%⁸.

3. Mercator Medical S.A.

Grupa kapitałowa Mercator Medical S.A. jest producentem rękawic medycznych i dystrybutorem materiałów medycznych jednorazowego użytku, takich jak: maseczki, czepki, fartuchy medyczne, ochraniacze na obuwie, ubrania chirurgiczne itp. W swojej ofercie posiada około 120 produktów własnych oraz produkty renomowanych marek międzynarodowych. Przedsiębiorstwo dystrybuje je na wszystkie kontynenty, zwłaszcza do Ameryki Północnej, a także do krajów, gdzie popyt na materiały jednorazowej ochrony rośnie wraz ze wzrostem dbałości o bezpieczeństwo i higienę pracy (Ameryka Południowa, Azja, kraje Bliskiego Wschodu). Spółka sprzedaje swoje produkty łącznie w blisko 70 krajach. W skali globalnej klientami Mercator Medical są jednostki służby zdrowia, zakłady przemysłowe, sieci handlowe i hurtownie farmaceutyczne⁹.

Grupa Mercator Medical składa się z podmiotu dominującego Mercator Medical S.A. i podmiotów zależnych. Spółka-matka koordynuje i nadzoruje działania poszczególnych spółek zależnych, będąc ośrodkiem, w którym podejmowane są decyzje dotyczące tworzenia i realizacji strategii rozwoju firmy. Najważniejszymi podmiotami zależnymi Mercator Medical S.A. (dalej również jako Grupa) są:

- „Mercator Medical (Thailand) Ltd. z siedzibą w Tajlandii – spółka koncentruje swoją działalność na produkcji i sprzedaży rękawic lateksowych;
- Mercator Medical TOB z siedzibą w Ukrainie – spółka koncentruje swoją działalność na dystrybucji rękawic medycznych;
- Mercator Medical s.r.l. z siedzibą w Rumunii – spółka koncentruje swoją działalność na dystrybucji rękawic medycznych, opatrunków oraz produktów z włókniny;
- Mercator Medical OOO z siedzibą w Rosji – spółka koncentruje swoją działalność na dystrybucji rękawic medycznych;

⁸ K. Kucia, *Rynek biotechnologii*, MarketHub, <https://markethub.pl/rynek-biotechnologiczny-w-polsce> (dostęp: 2.02.2022).

⁹ *Grupa Mercator Medical*, <https://pl.mercatormedical.eu/grupa/> (dostęp: 2.02.2022).

- Mercator Medical s.r.o. z siedzibą w Czechach – spółka koncentruje swoją działalność na dystrybucji rękawic medycznych, opatrunków oraz produktów z włókniny;
- Mercator Medical KFT. z siedzibą na Węgrzech – spółka koncentruje swoją działalność na dystrybucji rękawic medycznych, opatrunków oraz produktów z włókniny;
- Mercator Medical GmbH z siedzibą w Niemczech – spółka koncentruje swoją działalność na dystrybucji rękawic medycznych, opatrunków oraz produktów z włókniny”¹⁰.

„Europejska część Grupy skupia się na promocji i sprzedaży jednorazowych wyrobów medycznych – głównie rękawic, opatrunków, odzieży jednorazowego użytku i obłożeń pola operacyjnego. Ma zorganizowaną dystrybucję w Czechach i Słowacji oraz partnerów handlowych w Wielkiej Brytanii, Rosji, Bułgarii, Serbii, Gruzji, Białorusi, na Litwie, we Włoszech i w innych krajach Europy”¹¹.

Z kolei „część azjatycka spółki koncentruje się na produkcji i sprzedaży kontenerowej rękawic diagnostycznych, przeznaczonych dla stomatologów, weterynarzy i innych pracowników służby zdrowia, jak również rękawic technicznych przeznaczonych do ochrony rąk pracowników przemysłu spożywczego, motoryzacyjnego i ciężkiego. Mercator Medical (Thailand) Ltd. pozyskuje kontrahentów z całego świata”¹².

3.1. Wyniki spółki

Grupa kapitałowa Mercator Medical na przestrzeni ostatnich lat rozwijała się w stabilnym tempie – ok. 20% rocznie. W latach 2012–2020 średnia wzrostu przychodów wyniosła 23%, natomiast zysk operacyjny (EBIT) 21%. Dokładne dane dla tego okresu przedstawia tabela 1. Zysk netto spółki wzrastał i spadał w sposób nieregularny, co było spowodowane w znacznym stopniu dużymi nakładami inwestycyjnymi związanymi z globalną ekspansją spółki. W roku 2019, mimo wzrostu przychodów, koszty operacyjne wzrosły w jeszcze

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem.*

większym stopniu, podobnie jak koszty finansowe oraz inwestycyjne, co przełożyło się na stratę netto spółki.

Tabela 1. Przychody, zysk EBIT oraz zysk netto spółki Mercator Medical w latach 2012–2019

Przychody, zysk EBIT oraz zysk netto / Rok	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Średnia
Przychody [w tys. PLN]	132171	147811	168482	226593	263591	300764	420410	540333	N/A
zmiana [proc.]	N/A	12	14	34	16	14	40	29	23
EBIT [w tys. PLN]	8546	11556	13112	16493	18230	5662	16414	7193	N/A
zmiana [proc.]	N/A	35	13	26	11	-69	190	-56	21
Zysk netto [w tys. PLN]	8433	6909	10019	10307	14841	5364	7045	-2031	N/A
zmiana [proc.]	N/A	-18	45	3	44	-64	31	-129	-13

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z portalu biznesradar.pl (dostęp: 2.02.2022).

Dane ujęte w raportach okresowych za trzy pierwsze kwartały 2020 roku wskazują na bardzo duży wzrost przychodów i zysków. Przychody kwartalne za 2020 rok w porównaniu z rokiem 2019 wzrosły w pierwszym okresie o 67,32%, w drugim o 175,21%, a w trzecim o 316,80%. W jeszcze większym stopniu wzrósł EBIT: w pierwszym kwartale o 1308,84%, w drugim o 10022,84%, a w trzecim o 85543,95%. Dokładne wyniki oraz zmiany procentowe w zestawieniu rok do roku oraz kwartał do kwartału przedstawia tabela 2.

Rok 2019 był dla spółki stosunkowo niepomyślny, dlatego też warto także porównać wyniki uzyskane w roku 2020 do wyników roku 2018, który charakteryzował się stabilnymi przychodami i zyskami, podobnymi do lat wcześniejszych. W porównaniu z latami 2019 i 2018 zmiany procentowe badanych wielkości są znaczne. Największe można zaobserwować w drugim i trzecim kwartale 2020 roku. Odpowiednio przychody wzrosły o 324,88% i 442,74%, zysk operacyjny wzrósł o 4795,51% oraz 10821,63% (prawie 11-krotnie), a zysk netto o 48516,40% (ponad 48-krotnie) i o 21232,49% (ponad 21-krotnie). Zmiany procentowe dla trzech kwartałów roku 2020 w odniesieniu do roku 2018 przedstawia tabela 3.

Tabela 2. Kwartalne przychody, zysk EBIT oraz zysk netto spółki Mercator Medical w latach 2019–2020

Kwartalne przychody, zysk EBIT oraz zysk netto / kw. roku	I kw. 2019	II kw. 2019	III kw. 2019	IV kw. 2019	I kw. 2020	II kw. 2020	III kw. 2020
Przychody [w tys. PLN]	121192	136323	144916	137902	202773	375174	604009
k/k [proc.]	-7,98	12,49	6,30	-4,84	47,04	85,02	60,99
r/r [proc.]	36,00	54,38	30,22	4,70	67,32	175,21	316,80
EBIT [w tys. PLN]	-2545	2272	4469	2997	30765	229991	386298
k/k [proc.]	-174,68	189,27	96,70	-32,94	926,53	647,57	67,96
r/r [proc.]	-153,34	-51,64	26,35	12,06	1308,84	10022,84	8543,95
Zysk netto [w tys. PLN]	-2945	355	1285	-726	20635	210509	355826
k/k [proc.]	-6302,17	-112,05	261,97	-156,50	2942,29	920,16	69,03
r/r [proc.]	-159,02	-18,01	-22,96	-1478,26	800,68	59198,31	27590,74

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z portalu biznesradar.pl (dostęp: 2.02.2022).

Tabela 3. Kwartalne przychody, zysk EBIT oraz zysk netto spółki Mercator Medical w latach 2018 i 2020

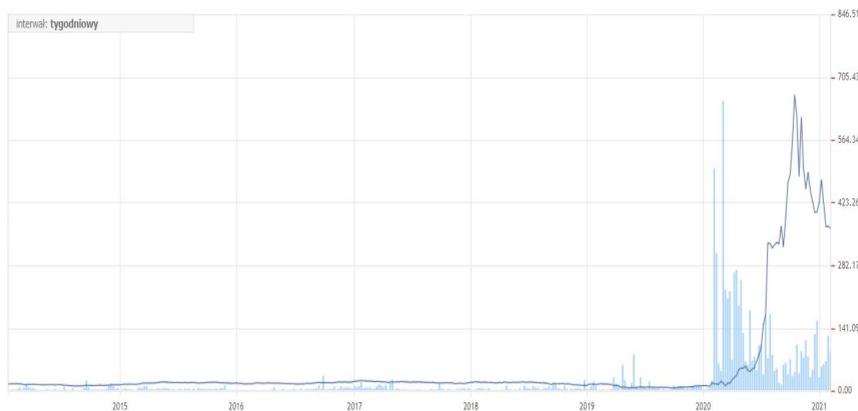
Kwartalne przychody, zysk EBIT oraz zysk netto / kw. rok	I kw. 2018	II kw. 2018	III kw. 2018	I kw. 2020	II kw. 2020	III kw. 2020
Przychody [w tys. PLN]	89113	88301	111288	202773	375174	604009
zmiana [proc.] 2020/2018	-	-	-	127,55	324,88	442,74
Zysk operacyjny [w tys. PLN]	4771	4698	3537	30765	229991	386298
zmiana [proc.] 2020/2018	N/A	N/A	N/A	544,83	4795,51	10821,63
Zysk netto [w tys. PLN]	4990	433	1668	20635	210509	355826
zmiana [proc.] 2020/2018	N/A	N/A	N/A	313,53	48516,40	21232,49

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z portalu biznesradar.pl (dostęp: 2.02.2022).

Porównanie przychodów i zysków firmy za 2020 rok zarówno z rokiem 2019, jak i z 2018 wskazuje na bardzo duże wzrosty. Przychody wzrosły o kilkaset procent, natomiast zyski operacyjne i zyski netto wzrosły w jeszcze większym stopniu, osiągając wzrosty rzędu kilku i kilkunastu tysięcy procent.

3.2. Notowania spółki

Ceny akcji przedstawione w pracy opierają się na dziennych cenach zamknięcia sesji giełdowych. Od wejścia na giełdę w 2013 roku do końca 2019 roku akcje spółki oscylowały w przedziale od 5 do 21 PLN za akcję (wykres 1). Rok 2020 przyniósł wielkie zmiany w wycenie spółki. Początkowo, wraz z załamaniem się rynków – spowodowanym koronawirusem i zamknięciem gospodarki, kurs nieznacznie spadł. Jednak już od połowy marca notowania zaczęły systematycznie wzrastać. W kwietniu i maju ceny akcji wzrosły do ok. 45–50 PLN, po czym nastąpiła nieznaczna korekta. W lipcu, kiedy ukazały się wstępne wyniki za drugi kwartał, cena akcji „wystrzeliła”, osiągając 27 lipca 390 PLN za akcję. Największa procentowa zmiana cen akcji na zamknięciu notowań nastąpiła między piątkiem 17 lipca a poniedziałkiem 20 lipca i wynosiła 72,19%.

Wykres 1. Notowania Mercator Medical S.A. na Rynku Głównym GPW

Źródło: biznesradar.pl (dostęp: 2.02.2022).

W sierpniu można było zauważyć korektę na cenach akcji, która przekształciła się w trend boczny trwający do połowy września. Natomiast, kiedy pojawiły się wstępne wyniki za trzeci kwartał, powtórzyła się sytuacja

z poprzedniego okresu – kurs akcji dynamicznie wzrastał. 13 października ceny akcji na zamknięciu sesji ustanowiły historyczny poziom – 680 PLN za akcję. Następnego dnia na niskim interwale kwotowań można było zobaczyć nawet cenę sięgającą 770 PLN, jednak trwało to tylko chwilę i ostatecznie cena na zamknięciu sesji zatrzymała się poniżej ceny z dnia poprzedniego. Od tego momentu cena akcji zaczęła spadać, zatrzymując się na ostatniej sesji notowań 2020 roku na poziomie 422 PLN.

3.3. Porównanie z benchmarkiem

Głównym benchmarkiem spółki Mercator Medical jest indeks mWIG40. Indeks ten obejmuje 40 średniej wielkości spółek notowanych na Rynku Głównym GPW. Spółki, wchodzące w skład indeksu poza odpowiednią wielkością muszą cechować się pożądaną płynnością oraz spełniać kryteria bazowe dla indeksu¹³. Notowania indeksu mWIG40 w 2020 roku przedstawia wykres 2. Kurs indeksu na początku roku kształtował się na poziomie nieznacznie powyżej 4 tysięcy punktów. Sytuacja związana z koronawirusem SARS-CoV-2 oraz „zamknięciem gospodarki” spowodowała znaczące spadki notowań, które zatrzymały się na poziomie 2769,14 punktów dnia 16 marca. Od tego czasu indeks bardzo powoli odrabiał straty, zbliżając się pod koniec roku 2020 do poziomu sprzed pandemii.

W tabeli 4 przedstawiono zmiany procentowe (stopy zwrotu) spółki Mercator Medical oraz indeksu mWIG40 względem pierwszej sesji 2020 roku. Podczas największego załamania rynku w lutym i marcu 2020 roku cena akcji Mercator Medical spadła o 5,62%, podczas gdy indeks mWIG40 spadł o 30,31%. Indeks osiągnął najwyższą dodatnią zmianę procentową 29 grudnia 2020 roku z wynikiem 0,68%, a na zamknięciu ostatniej sesji roku uzyskał 0,08% – tym samym wrócił do poziomu notowań z 1 stycznia 2020. Natomiast zmiany cen akcji spółki Mercator Medical wykazywały bardzo silny trend rosnący. Akcje spółki w szczytowym okresie pozwoliły uzyskać stopę zwrotu na poziomie 6448,54%, a więc ich cena wzrosła ponad 64 razy względem początku roku. Notowania z ostatniej sesji 2020 roku cechowały się również bardzo wysokim

¹³ GPW, *mWIG40*, <https://gpwbenchmark.pl/karta-indeksu?isin=PL9999999912/> (dostęp: 2.02.2022).

zwrotem. Kurs względem początku badanego okresu był większy o 3963,94%, a więc nastąpił niemal 40-krotny wzrost.

Wykres 2. Notowania indeksu mWIG40 w 2020 roku

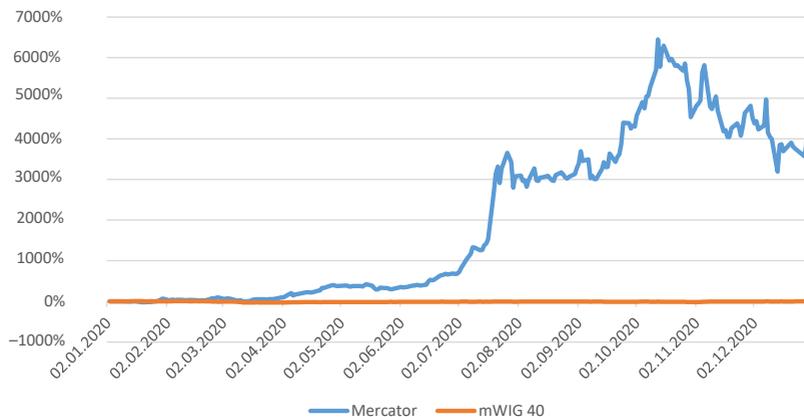
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z portalu stooq.com (dostęp: 2.02.2022).

Zmiany procentowe według kwotowań dziennych zostały przedstawione na wykresie 3. Można łatwo dostrzec, jak dużym skokiem odznaczały się wzrosty cen akcji spółki. Poglądowo uwzględniono również zmiany procentowe indeksu mWIG40, które w porównaniu ze zmianami Mercator Medical przypominają linię prostą.

Tabela 4. Porównanie zmian procentowych (stopy zwrotu) spółki Mercator Medical oraz indeksu mWIG40

Kurs/Walor	Mercator	Zmiana [proc.]	mWIG40	Zmiana [proc.]
Kurs notowań – pierwsza sesja giełdowa w roku	10,38 zł	N/A	3 973,49	N/A
Najniższy kurs notowań w marcu – załamanie giełdowe	9,80 zł	-5,62%	2769,14	-30,31%
Najwyższy kurs notowań po załamaniu giełdowym	680,00 zł	6448,54%	4 000,64	0,68%
Kurs notowań – ostatnia sesja giełdowa w roku	422,00 zł	3963,94%	3 976,50	0,08%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z portalu stooq.com (dostęp: 2.02.2022).

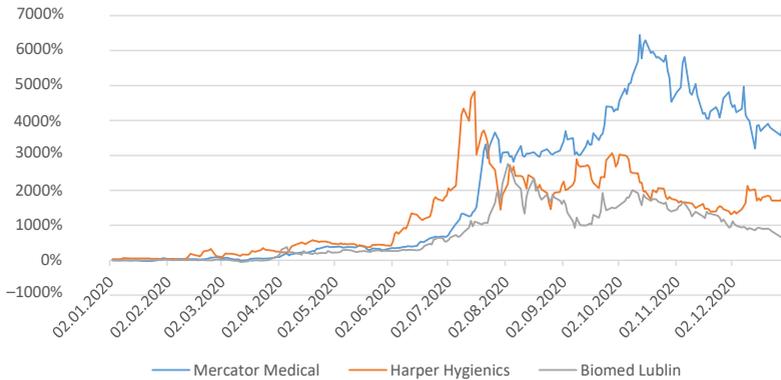

Wykres 3. Zmiany procentowe notowań spółki Mercator Medical oraz indeksu mWIG40 względem pierwszej sesji notowań 2020 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z portalu stooq.com/ (dostęp: 2.02.2022).

Na warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych można znaleźć spółki, które podobnie jak Mercator Medical również cechowały się bardzo dużymi wzrostami cen akcji w okresie pandemii COVID-19. Przykładem może być Harper Hygienics – producent produktów kosmetycznych i higienicznych lub Biomed Lublin – producent szczepionek oraz wyrobów medycznych. Spółki osiągnęły ponadprzeciętne wzrosty cen akcji sięgające kilku tysięcy procent. Jednak, jak wynika z analizy danych ujętych na wykresie 4, to Mercator Medical osiągnął najwyższe wzrosty cen akcji zarówno do swojego maksimum, jak i na zamknięciu roku.

W celu porównania stóp zwrotu spółki Mercator Medical na tle całego rynku zostały przeanalizowane zmiany procentowe cen akcji 434 spółek notowanych na Rynku Głównym Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie. Z przeprowadzonej oceny wynika, iż spółka Mercator Medical uzyskała największe procentowe wzrosty cen akcji zarówno do maximum (szczytu) notowań, jak i na ostatniej sesji 2020 roku względem ceny z pierwszej sesji 2020 roku. Spółka wygenerowała największe zwroty z akcji dla inwestorów na warszawskim parkiecie oraz stała się bardzo popularna za sprawą ponadprzeciętnych zysków i wzrostów cen akcji.

Wykres 4. Zmiany procentowe cen akcji Mercator Medical, Harper Hygienics i Biomedu Lublin w 2020 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z portalu stooq.com (dostęp: 2.02.2022).

Informacje dotyczące spółki bardzo często pojawiały się w mediach, co powodowało kolejne wzrosty cen akcji oraz przyczyniło się do bardzo dużej popularności spółki w okresie pandemii. W jednym z najpopularniejszych dzienników o tematyce inwestycyjnej „Parkiet” można było znaleźć artykuły poświęcone spółce Mercator Medical – np. tekst *Mercator: W pandemii popyt na rękawice będzie rósł*, w którym wskazano na rekordowe zyski spółki oraz ekspansję na rynki anglosaskie¹⁴. Z kolei Rafał Hirsch w artykule pt. *Najlepsza spółka pandemii zarobiła 274 razy więcej niż rok temu* nazwał spółkę Mercator Medical „giełdowym królem pandemii”¹⁵. Ogromny sukces spółki Mercator Medical był poruszany również przez prasę nieekonomiczną. W 2020 r. Justyna Sobolak w „Gazecie Wyborczej” w następujący sposób podsumowała spółkę: „tylko w ciągu ostatnich trzech miesięcy wypracowała 3,5-krotnie większy zysk niż łączny rezultat za ostatnie 10 lat. Wzrosty sięgają nawet 7 tys. proc. Pandemia jednym szkodzi, drugim dodaje skrzydeł”¹⁶.

¹⁴ *Mercator: W pandemii popyt na rękawice będzie rósł*, „Parkiet” 10.11.2020 r. <https://www.parkiet.com/Medycyna-i-zdrowie/311109991-Mercator-W-pandemii-popyt-na-rekawice-bedzie-ros.html> (dostęp: 2.02.2022).

¹⁵ R. Hirsch, *Najlepsza spółka pandemii zarobiła 274 razy więcej niż rok temu*, Business Insider <https://businessinsider.com.pl/najlepsza-spolka-pandemii-zarobila-274-razy-wiecej-niz-rok-temu/lf8chgj> (dostęp: 1.02.2022).

¹⁶ J. Sobolak, *Nawet kilkusetprocentowe wzrosty. Te firmy rosną dzięki pandemii*, „Gazeta Wyborcza”, 19.10.2020, <https://wyborcza.biz/biznes/7,147584,26395050,nawet-kilkuset->

Spółkę Mercator Medical można nazwać zdecydowanym zwycięzcą polskiego rynku kapitałowego 2020 roku. Osiągnęła ona bardzo wysokie zyski oraz największe zwroty z akcji w 2020 roku. Poza sukcesem finansowym można również wskazać na sukces społeczny. Produkowane i dystrybuowane przez spółkę produkty przyczyniają się do ograniczenia przenoszenia się wirusa oraz chronią zdrowie wielu ludzi.

4. Podsumowanie

Spółka Mercator Medical jest przedsiębiorstwem, które zyskało najwięcej pod względem finansowym w czasie pandemii COVID-19 w 2020 roku. Model biznesowy oraz ogromne zapotrzebowanie na produkty spółki przełożyły się na bardzo duże wzrosty przychodów ze sprzedaży oraz ogromne wzrosty zysków. Przychody kwartalne za 2020 rok w porównaniu z rokiem 2019 wzrosły w pierwszym okresie o 67,32%, w drugim o 175,21%, a w trzecim o 316,80%. Natomiast EBIT wzrósł w pierwszym kwartale o 1308,84%, w drugim o 10022,84%, a w trzecim o 85543,95%. Uzyskane wyniki finansowe wpłynęły w bardzo krótkim czasie na znaczący wzrost wyceny przedsiębiorstwa na giełdzie. Inwestorzy posiadający akcje spółki osiągnęli najwyższą stopę zwrotu w 2020 roku spośród wszystkich spółek notowanych na Rynku Głównym Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie, uzyskując w szczytowym momencie ponad 64-krotny wzrost ceny akcji. Badania własne będą kontynuowane w zakresie analizy sytuacji finansowej i giełdowej spółki w kolejnych okresach sprawozdawczych na tle sytuacji pandemicznej i popandemicznej w kraju oraz na świecie.

5. Bibliografia

Literatura

Baker S.R., Bloom N., Davis S.J., Kost K.J., Sammon M.C., Viratyosin T., *The Unprecedented Stock Market Impact of COVID-19*, NBER Working Paper No. 26945, Cambridge 2020.

-procentowe-wzrosty-te-firmy-rosna-dzieki-pandemii.html?disableRedirects=true (dostęp: 1.02.2022).

Bogdali A., *Charakterystyka rynku biotechnologicznego w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Ścisłe” 2013, nr 6 (1/2013).

Źródła internetowe

Baranowska-Skimina A., *Biotechnologia w Polsce w 2012 r.*, 8.04.2014 r., <https://www.egospodarka.pl/103816,Biotechnologia-w-Polsce-w-2012-r,1,39,1.html> (dostęp: 2.02.2022).

DW, *Koronakryzys w gospodarce. Kto stracił, kto zyska*, <https://www.dw.com/pl/koronakryzys-w-gospodarce-kto-straci%C5%82-kto-zyska/a-53744569> (dostęp: 2.02.2022).

Gopinath G., IMF, *A Long, Uneven and Uncertain Ascent*, Oct 13, 2020, <https://blogs.imf.org/2020/10/13/a-long-uneven-and-uncertain-ascent/> (dostęp: 2.02.2022).

GPW Benchmark, mWIG40, karta indeksu, <https://gpwbenchmark.pl/karta-indeksu?isin=PL9999999912> (dostęp: 2.02.2022).

Grupa Mercator Medical, <https://pl.mercatormedical.eu/grupa/> (dostęp: 2.02.2022).

Hirsch R., *Najlepsza spółka pandemii zarobiła 274 razy więcej niż rok temu*, Business Insider, <https://businessinsider.com.pl/najlepsza-spolka-pandemii-zarobila-274-razy-wiecej-niz-rok-temu/lf8chgj> (dostęp: 1.02.2022).

Kucia K., *Rynek biotechnologii*, MarketHub <https://markethub.pl/rynek-biotechnologiczny-w-polsce/> (dostęp: 2.02.2022).

Money.pl, *Spółki biomedyczne zyskują na fali koronawirusa. Ale zarobią nieliczni*, <https://www.money.pl/gielda/spolki-biomedyczne-zyskuja-na-fali-koronawirusa-ale-zarobia-nieliczni-6506958244264065a.html> (dostęp: 2.02.2022).

Mercator: *W pandemii popyt na rękawice będzie rósł*, „Parkiet” 10.11.2020 r., <https://www.parkiet.com/Medycyna-i-zdrowie/311109991-Mercator-W-pandemii-popyt-na-rekawice-bedzie-rosl.html> (dostęp: 1.02.2022).

Polski Przemysł, *COVID-19: które branże ucierpiały najbardziej i co konkretnie wpływa na złą sytuację firm jednoosobowych*, <https://polskiprzemysl.com.pl/raporty/firmy-podczas-pandemii-covid19/> (dostęp: 2.02.2022).

Sobolak J., *Nawet kilkusetprocentowe wzrosty. Te firmy rosną dzięki pandemii* „Gazeta Wyborcza” z dnia 19.10.2020 roku, <https://wyborcza.biz/biznes/7,147584,26395050,nawet-kilkuset-procentowe-wzrosty->

-te-firmy-rosna-dzieki-pandemii.html?disableRedirects=true (dostęp: 2.02.2022).

Evaluation of the Polish biomedical sector during the COVID-19 pandemic on the example of Mercator Medical company

Summary: The crisis caused by the COVID-19 pandemic negatively affected most companies, but some companies have benefited from this situation. Producers and distributors of disposable medical materials are a group that significantly increased its turnover and at the same time, they supported the fight against the coronavirus. Mercator Medical, as an example of such a company, significantly increased financial income, earnings and significantly increased stock market capitalization. The aim of the article is to present the financial and stock market situation of the Mercator Medical Inc Capital Group during the 2020 pandemic. The paper presents and compares the company's financial results from recent years. Percentage changes in share prices relative to the beginning of the year were calculated, then presented against the benchmark and similar companies. The above-mentioned changes compared to all companies listed on the Main Market of the Warsaw Stock Exchange.

Keywords: coronavirus, COVID-19 pandemic, biotechnology, Mercator Medical.

Tytuł rozdziału i streszczenie w języku angielskim w tłumaczeniu własnym Autora.

Kinga Jerczyńska-Sałata, Uniwersytet Opolski

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7131-0773>

Kamil Michał Banach, Prokuratura Rejonowa w Nysie

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8466-6966>

Model nadzoru uniwersalnego nad rynkiem finansowym w prawie polskim i maltańskim – perspektywa komparatystyczna

Streszczenie: Wiodącym celem niniejszego opracowania jest przedstawienie w podstawowym zakresie aktualnie obowiązującego modelu nadzoru nad rynkiem finansowym Polski oraz Malty. W ślad za tym główna uwaga została skoncentrowana na podmiotach i ich organizacji wewnętrznej, które z mocy ustawy sprawują tzw. nadzór uniwersalny nad wszystkimi obszarami rynku finansowego w powołanych państwach, jak również spoczywających na nich zadaniach i kompetencjach, za pomocą których Komisja Nadzoru Finansowego oraz Maltański Urząd Nadzoru Usług Finansowych mogą realizować przysługujące im funkcje.

Słowa kluczowe: nadzór administracyjny, prawo rynku finansowego, Komisja Nadzoru Finansowego – KNF, Maltański Urząd Nadzoru Usług Finansowych – MFSA, komparatyka prawnicza.

1. Wprowadzenie

Nie powinno budzić większych wątpliwości stwierdzenie, iż swoistym wyróżnikiem współczesnego życia gospodarczego, jak również rynku finansowego jest ich podleganie tzw. nadzorowi administracyjnemu¹. W ślad za tym

¹ P. Wajda, *Komisja Nadzoru Finansowego – pozycja prawnoustrojowa, organizacja, funkcjonowanie* [w:] tegoż, *Efektywność informacyjna rynku giełdowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, LEX.

wyjaśnić należy, iż w piśmiennictwie powszechnie wskazuje się, iż koncepcja prawa rynku finansowego jest coraz bardziej ugruntowana i w efekcie obejmuje swym zakresem całość regulacji z obszaru jego organizacji i funkcjonowania, w tym również zasady kontroli oraz nadzoru państwa nad instytucjami finansowymi działającymi na rynku finansowym². Natomiast pojęcie samego nadzoru jest niejednoznaczne i dyskusyjne, jednak dla przykładu według Jana Bocia czy Eugeniusza Ochendowskiego oznacza ono zasadniczo badanie stanu istniejącego danego podmiotu wraz z udzieleniem pomocy, wywarciem wpływu, jak również modyfikacją działań dotychczas podejmowanych przez jednostkę³. Ujmując rzecz inaczej, generalnie istotą nadzoru jest więc możliwość władczego i jednostronnego oddziaływania na działalność organu nadzorowanego, które w gruncie rzeczy powinno być poprzedzone rzetelną oceną stanu rzeczywistego. Jednocześnie wymaga podkreślenia fakt, iż notabene o istocie nadzoru decydują przede wszystkim przepisy prawa, gdyż nadzór może odbywać się tylko na podstawie i w granicach powszechnie obowiązującego prawa zgodnie z zasadą legalizmu⁴.

Niewątpliwie w ciągu ostatnich dwóch dekad państwa europejskie prowadziły intensywne prace legislacyjne w celu stworzenia optymalnego modelu regulacyjnego dla całego sektora usług finansowych, które zaowocowały wielością przyjętych rozwiązań w zakresie organizacji nadzoru nad rynkiem finansowym. Niemniej jednak współcześnie większość państw zdecydowało się na stworzenie jednolitej struktury regulacyjnej za sprawą przelania uprawnień na jeden podmiot, natomiast nieliczne przewidują wciąż nadzór rozproszony⁵. Wobec powyższego zasadniczym celem pracy jest zaprezentowanie w zarysie uniwersalnego modelu nadzoru nad rynkiem finansowym na przykładzie regulacji systemu prawa Polski oraz Malty, a ponadto dokonanie analizy prawnoporównawczej celem wskazania zachodzących między nimi podobieństw i różnic.

² M. Olszak, A. Jurkowska-Zeidler, *Wprowadzenie* [w:] *Prawo rynku finansowego. Doktryna, instytucje, praktyka*, red. A. Jurkowska-Zeidler, M. Olszak, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, LEX.

³ J. Boć, *Prawo administracyjne*, Kolonia Limited, Wrocław 2005, s. 242; E. Ochendowski, *Prawo administracyjne. Część ogólna*, Dom Organizatora, Toruń 2009, s. 227.

⁴ P. Wajda, *Komisja Nadzoru Finansowego...*, *op. cit.*, LEX.

⁵ D. Fabri, *A Single Unified Supervisory Authority for Financial Services in Malta and beyond – some Legal and Regulatory Issues*, Id-Dritt 2006, Vol. 19, s. 251–252.

W pracy autorzy poszukują odpowiedzi na następujące pytania badawcze: Czy istnieje uniwersalny model nadzoru nad rynkiem finansowym? W jaki sposób sprawowany jest nadzór nad rynkiem finansowym w wybranych krajach (w tym wypadku w Polsce i na Malcie)? Jakie instrumenty prawne są wykorzystywane przez organy sprawujące nadzór oraz jakie posiadają one kompetencje i uprawnienia? Czy regulacje obowiązujące na Malcie i w Polsce są podobne, a jeśli tak – to w jaki zakresie? Czy zastosowane rozwiązania są skuteczne?

Przeprowadzenie badań prawnoporównawczych polegających na analizie obowiązujących przepisów prawa w Polsce i na Malcie oraz na ich porównaniu pozwoli na określenie podstawowych założeń i udzielenie odpowiedzi na wskazane pytania.

2. Nadzór uniwersalny nad rynkiem finansowym w Polsce – wybrane zagadnienia

Bezspornie jedną z centralnych i wiodących pozycji związanych ze sprawowaniem szeroko pojętego nadzoru nad całym rynkiem finansowym w Polsce zajmuje współcześnie Komisja Nadzoru Finansowego (dalej jako: KNF)⁶. W ślad za tym jako konieczne jawi się wskazanie, iż unormowaniami Ustawy z 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym (dalej jako: u.n.n.r.f.)⁷ zmieniono strukturę nadzoru nad rynkiem finansowym, bowiem polski ustawodawca utworzył wówczas KNF, która w efekcie przejęła kompetencje Komisji Papierów Wartościowych i Giełd oraz Komisji Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych. Natomiast kilka lat później nadzór KNF został rozszerzony również na sektor bankowości oraz na obszar związany z instytucjami pieniądza elektronicznego⁸. Należy mieć w polu widzenia także fakt, że nowelizacja ustawodawstwa była pośrednim rezultatem procesu europejskiej integracji gospodarczej, który zrodził potrzebę szerokich i daleko idących zmian w obrębie polskiego systemu finansowego, w celu jego możliwie maksymalnej

⁶ A. Nadolska, *Komisja Nadzoru Finansowego jako organ administracji publicznej* [w:] tejsze, *Komisja Nadzoru Finansowego w nowej instytucjonalnej architekturze europejskiego nadzoru finansowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014, LEX.

⁷ Ustawa z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 660).

⁸ L. Góral, *Ustawa o nadzorze nad rynkiem finansowym. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2013, LEX/art. 3.

harmonizacji z rynkami innych państw członkowskich Unii Europejskiej⁹. Jak trafnie podkreślają Agata Lewkowicz oraz Łukasz Szumkowski, zasadniczo zrealizowano koncepcję nadzoru uniwersalnego, który wynikał *de facto* z globalizacji rynków finansowych¹⁰. Natomiast według Pawła Wajdy ogólnym wyróżnikiem tego modelu jest to, że jeden uprawniony z mocy ustawy podmiot sprawuje nadzór nad wszystkimi segmentami rynku finansowego, tj. kapitałowym, bankowym, ubezpieczeniowym i emerytalnym¹¹. W istocie, jak podkreśla Ireneusz Kraś, KNF jest obecnie odpowiedzialna za sprawowanie nadzoru mikroostrożnościowego nad całym systemem finansowym w Polsce celem zapewnienia jego stabilności¹². Generalnie rzecz biorąc, współcześnie KNF, co zostało już zaakcentowane na wstępie, odgrywa doniosłą i utylitarną rolę, stojąc na straży prawidłowego funkcjonowania całego rynku finansowego w Polsce, bowiem – jak słusznie zauważa Anna Jurkowska-Zeidler – podejmowane działania są ukierunkowane przede wszystkim w stronę nieustannego rozwoju, postępu i wzmacniania konkurencyjności wszystkich jego sektorów¹³.

Warto zauważyć, że niezwykle istotna zmiana – i w pewnym sensie remedium na ówczesne spory doktrynalne w przedmiocie statusu prawnego oraz pozycji ustrojowej KNF – weszła w życie wraz z dniem 1 stycznia 2019 r., kiedy to w efekcie przeprowadzonej nowelizacji utworzono Urząd KNF, który ma przymiot państwowej osoby prawnej¹⁴. Jak wskazuje Ireneusz Kraś, nowo powołany Urząd KNF posiada osobowość prawną i jest organem państwowym, a w efekcie na płaszczyźnie ekonomicznej jest organem autonomicznym,

⁹ P. Wajda, *Pozycja prawnoustrojowa i skład Komisji Nadzoru Finansowego – kilka uwag krytycznych*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2009, nr 7–8, s. 136–139.

¹⁰ A. Lewkowicz, Ł. Szumkowski, *Charakterystyka ustrojowa Komisji Nadzoru Finansowego* [w:] *Przeciwdziałanie patologiom na rynkach finansowych. Od edukacji ekonomicznej po prawnokarne środki oddziaływania*, red. W. Pływaczewski, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, LEX.

¹¹ P. Wajda, *Pozycja prawnoustrojowa i skład Komisji Nadzoru Finansowego... op. cit.*, s. 136–139.

¹² I. Kraś, *Change in the political position of the Polish Financial Supervision Authority*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2021, nr 7–8, s. 139.

¹³ A. Jurkowska-Zeidler, *Status prawny Komisji Nadzoru Finansowego jako organu administracji publicznej w świetle wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 czerwca 2011 roku*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2012, t. 28, s. 144–145.

¹⁴ A. Nadolska, *Status prawny Komisji Nadzoru Finansowego (analiza w kontekście zmian ustawowych obowiązujących od 1.1.2019 r.)* [w:] *też*, *Soft law w regulacji rynku finansowego w Polsce: rekomendacje, wytyczne i lista ostrzeżeń publicznych KNF*, C.H. Beck, Warszawa 2021, Legalis.

co pozwala mu na samodzielne gromadzenie dochodów i zarządzanie wydatkami związanymi z prowadzoną działalnością. Dodatkowo w rezultacie wprowadzonych zmian Przewodniczący KNF i KNF otrzymali status organów Urzędu KNF, a skład osobowy KNF został rozszerzony. Niemniej jednak nowe rozwiązania systemowe nie zmieniły *de facto* podstawowych zasad sprawowania nadzoru nad rynkiem finansowym. Jednocześnie, co ważne, w zakresie nadzoru nad systemem finansowym KNF zachowała gamę dotychczas posiadanych ustawowych kompetencji¹⁵. Jak zauważa Patrycja Zawadzka, aktualnie powszechnie przyjmuje się, iż KNF to organ administracji publicznej, z tym jednak zastrzeżeniem, iż nie należy utożsamiać go ze sferą administracji rządowej¹⁶. Aleksandra Nadolska natomiast odmiennie wskazuje, iż KNF jest elementem władzy wykonawczej pełniącym funkcję administrowania, gdyż działa na podstawie i w granicach obowiązującego prawa, realizując powierzone jej zadania w interesie publicznym¹⁷.

Należy mieć na uwadze, iż zgodnie z art. 3 u.n.n.r.f. KNF i jej Przewodniczący jako wyszczególnione organy Urzędu KNF wykonują zadania za pośrednictwem Urzędu Komisji, mającego siedzibę w Warszawie. Natomiast nadzór nad działalnością Urzędu KNF sprawuje Prezes Rady Ministrów (RM)¹⁸. Jednak Marek Wierzbowski wskazuje, iż w ramach nadzoru nad KNF Prezesowi RM notabene nie przysługuje uprawnienie do wydawania wiążących wytycznych i poleceń¹⁹. Dodatkowo jako konieczne jawi się wskazanie, iż aktualnie – zgodnie z treścią art. 5 u.n.n.r.f. – KNF składa się z gremium 13 osób, w skład którego wchodzi Przewodniczący, trzech Zastępców Przewodniczącego i dziewięciu członków zwykłych²⁰. Ponadto, zgodnie z art. 7 u.n.n.r.f., Przewodniczącego KNF powołuje Prezes Rady Ministrów na 5-letnią kadencję i pełni on obowiązki aż do dnia powołania swego następcy²¹. Potencjalny kandydat na stanowisko Przewodniczącego KNF powinien mieć obywatelstwo polskie,

¹⁵ I. Kraś, *op. cit.*, s. 139–150.

¹⁶ P. Zawadzka, *Nadzór finansowy [w:] Prawo finansów publicznych z kazuami i pytaniami*, red. W. Miemieć, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 413.

¹⁷ A. Nadolska, *Status prawny Komisji Nadzoru Finansowego...*, *op. cit.*, Legalis.

¹⁸ Zob. Art. 3 u.n.n.r.f. (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 660).

¹⁹ L. Sobolewski, P. Wajda, M. Wierzbowski, *Ustawa o nadzorze nad rynkiem finansowym [w:] Prawo rynku kapitałowego. Komentarz*, red. M. Wierzbowski, L. Sobolewski, P. Wajda, C.H. Beck, Warszawa 2018, Legalis.

²⁰ Zob. Art. 5 u.n.n.r.f. (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 660).

²¹ Zob. Art. 7 jw.

korzystać z pełni praw publicznych, legitymować się wyższym wykształceniem prawniczym lub ekonomicznym, mieć odpowiednią wiedzę w zakresie nadzoru nad rynkiem finansowym w Rzeczypospolitej Polskiej oraz doświadczenie zawodowe uzyskane w trakcie pracy naukowej albo pracy w podmiotach wykonujących działalność na rynku finansowym bądź pracy w organie nadzoru nad rynkiem finansowym, posiadać co najmniej 3-letni staż pracy na stanowiskach kierowniczych. Ponadto musi cieszyć się on nieposzlakowaną opinią oraz gwarantować rękojmię prawidłowego wykonywania powierzonych mu zadań, a także – co nie powinno dziwić – nie może być osobą karaną za umyślne przestępstwo lub przestępstwo skarbowe²². Zastępców Przewodniczącego w liczbie 3 osób, zgodnie z dyspozycją art. 9 u.n.n.r.f., powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek Przewodniczącego KNF, do których znajdują zastosowanie analogiczne wymogi ustawowe jak do samego Przewodniczącego²³.

Ustawodawca wskazał również enumeratywny katalog przesłanek uzasadniających odwołanie Przewodniczącego KNF przez Prezesa Rady Ministrów przed upływem kadencji. Trafnie wskazuje Lesław Góral, iż newralgicznym uzasadnieniem takiego rozwiązania jest ochrona długotrwałości kadencji Przewodniczącego KNF i notabene gwarancja stabilności niezbędna dla skutecznej realizacji powierzonych mu zadań²⁴. W konsekwencji na podstawie art. 8 u.n.n.r.f. odwołanie go może nastąpić tylko w przypadku prawomocnego skazania za umyślne przestępstwo lub przestępstwo skarbowe, lub rezygnacji ze stanowiska, lub utraty obywatelstwa polskiego, lub utraty zdolności do pełnienia powierzonych obowiązków na skutek długotrwałej choroby, trwającej dłużej niż 3 miesiące²⁵. Ponadto uregulowano również sytuację śmierci lub odwołania Przewodniczącego KNF, wskazując na skutek w postaci wygaśnięcia kadencji, przy czym wówczas aż do czasu powołania nowego Przewodniczącego KNF jego obowiązki pełni Zastępca Przewodniczącego wskazany przez Prezesa Rady Ministrów²⁶. Dodatkowo warto przywołać powtórnie pogląd Ireneusza Krasia, który trafnie zauważa, iż *de facto* na skutek ostatniej nowelizacji znaczenie Przewodniczącego KNF zostało podkreślone poprzez nadanie mu statusu organu Urzędu KNF. W konsekwencji Przewodniczący KNF stoi

²² A. Lewkowicz, Ł. Szumkowski, *op. cit.*, LEX.

²³ Zob. Art. 9 u.n.n.r.f. (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 660).

²⁴ L. Góral, *op. cit.*, LEX/art. 8.

²⁵ Zob. Art. 8 u.n.n.r.f. (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 660).

²⁶ A. Lewkowicz, Ł. Szumkowski, *op. cit.*, LEX.

na czele drugiego organu kolegialnego, jakim jest KNF, i w praktyce w ten sposób jego rola zyskała na znaczeniu²⁷.

Zasadniczym oraz fundamentalnym aktem normatywnym obowiązującym w polskim systemie prawnym i stanowiącym w pewnym sensie konstytucję rynku finansowego jest powoływana już wielokrotnie u.n.n.r.f., która w dodatku reguluje podstawowe zasady sprawowania nadzoru przez KNF²⁸. Przedmiotowa ustawa określa organizację, zakres i cel sprawowania nadzoru nad rynkiem finansowym, wraz z poszczególnymi obszarami składającymi się na rynek finansowy²⁹. W ślad za tym należy wskazać, iż KNF sprawuje także nadzór nad rynkiem usług płatniczych³⁰, rynkiem kapitałowym³¹, bankowością³², rynkiem ubezpieczeniowym i emerytalnym³³, agencjami ratingowymi i spółdzielczymi kasami oszczędnościowo-kredytowymi. Mając na uwadze dyspozycję art. 2 u.n.n.r.f., wypada podkreślić, iż ustawodawca wyróżnił dwie kategorie celów nadzoru, tj. wspólne dla całego rynku finansowego oraz szczegółowe definiowane poprzez odesłania do odpowiednich ustaw odrębnych³⁴. W ślad za tym należy mieć na względzie, iż cele wspólne to w istocie rzeczy zapewnienie prawidłowego funkcjonowania rynku finansowego, jego stabilności, bezpieczeństwa oraz przejrzystości, a cele szczególne zierają do jak najszerzej ochrony interesów uczestników tego rynku poprzez rzetelną informację dotyczącą funkcjonowania rynku, przez realizację celów określonych w ustawach sektorowych³⁵. Lesław Góral akcentuje, że niewątpliwie do czuwania nad przestrzeganiem tych wartości na rynku finansowym ustawodawca

²⁷ I. Kraś, *op. cit.*, s. 148–150.

²⁸ P. Eleryk, *Nadzór nad rynkiem finansowym – nadzór zewnętrzny* [w:] *Compliance w podmiotach nadzorowanych rynku finansowego. Aspekty praktyczne*, red. P. Eleryk, A. Piskorz-Szpytka, P. Szpytka, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, LEX.

²⁹ L. Góral, *op. cit.*, LEX/art.1.

³⁰ Zob. Art. 99 Ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 1907 z późn. zm.).

³¹ Zob. Art. 3 Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o nadzorze nad rynkiem kapitałowym (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 837).

³² Zob. Art. 131 Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 2439 z późn. zm.).

³³ Zob. Art. 2 Ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o nadzorze ubezpieczeniowym i emerytalnym (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 207).

³⁴ M. Wierzbowski, L. Sobolewski, P. Wajda, *Ustawa o nadzorze nad rynkiem finansowym...*, *op. cit.*, Legalis/art. 2.

³⁵ P. Eleryk, *op. cit.*, LEX.

powołał właśnie KNF³⁶. Natomiast, jak słusznie postuluje Patrycja Zawadzka, jest to klasyczny nadzór zintegrowany, który w założeniu obejmuje cały sektor usług finansowych w określonym kraju albo jego większość³⁷. Co niezwykle istotne, katalog zadań KNF ma charakter otwarty, w tym sensie, że szczególne regulacje prawne zostały zakotwiczone w wielu ustawach szczególnych. Niemniej jednak, jak akcentuje Paweł Eleryk, nie oznacza to jednocześnie, że w tym zakresie obowiązuje zasada domniemania zadań przez KNF w sprawach związanych z rynkiem finansowym, z tego względu, że obowiązuje przede wszystkim zasada legalizmu, zgodnie z którą może ona wykonywać tylko te zadania, które zostały jej wyraźnie przyznane na podstawie przepisów prawa³⁸. Równolegle należy mieć na uwadze treść art. 4 ust. 1 u.n.n.r.f., który to *explicite* wymienia, iż do podstawowych kategorii zadań KNF można zaliczyć przykładowo sprawowanie nadzoru nad rynkiem finansowym, podejmowanie działań służących prawidłowemu funkcjonowaniu rynku finansowego, jego rozwojowi, konkurencyjności i innowacyjności, podejmowanie działań edukacyjnych i informacyjnych w zakresie funkcjonowania rynku finansowego, udział w przygotowywaniu projektów aktów prawnych w zakresie nadzoru nad rynkiem finansowym, czy też stwarzanie możliwości polubownego i pojednawczego rozstrzygnięcia sporów między uczestnikami rynku finansowego³⁹.

Należy również wyjaśnić, iż w ramach przewidzianego przez ustawodawcę katalogu form działania przyznanego KNF, jak wskazuje chociażby Marcin Dyl, można wyróżnić przede wszystkim uchwały, indywidualne akty administracyjne, akty normatywne, czynności kontrolne oraz czynności ewidencyjne⁴⁰. Natomiast środki nadzoru, będące w zakresie KNF, to instrumenty pozwalające na władczą ingerencję w działalność podmiotów nadzorowanych. Co do zasady wybór środka nadzoru należy do KNF, chociaż w określonych sytuacjach może on mieć charakter obligatoryjny. Niektóre rozwiązania pełnią rolę prewencyjną, a inne represyjną, stanowiąc reakcję na stwierdzony przez organ nadzoru negatywny stan rzeczy. Jednocześnie warto mieć również na uwadze to, iż inne możliwe do zastosowania narzędzia oraz środki nadzoru są określone w wymienionych wcześniej ustawach sektorowych⁴¹.

³⁶ L. Góral, *Ustawa o nadzorze nad rynkiem finansowym. Komentarz...*, *op. cit.*, LEX/art. 2.

³⁷ P. Zawadzka, *op. cit.*, s. 412.

³⁸ P. Eleryk, *op. cit.*, LEX.

³⁹ Zob. Art. 4 u.n.n.r.f. (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 660).

⁴⁰ M. Dyl, *Środki nadzoru na rynku kapitałowym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 88–95.

⁴¹ P. Zawadzka, *op. cit.*, s. 414–415.

3. Problematyka nadzoru nad rynkiem finansowym w prawie maltańskim – zarys regulacji

Niemal analogicznie jak miało to miejsce w Polsce, pierwotnie nadzór nad rynkiem finansowym na Malcie był znacznie rozdrobniony, a zadania w tym przedmiocie podzielone między cztery podmioty, tj. Bank Centralny Malty, Maltańską Giełdę Papierów Wartościowych, Ministerstwo Finansów oraz Maltański Urząd ds. Biznesu Międzynarodowego, co w praktyce wywoływało liczne komplikacje⁴². W gruncie rzeczy początek reorganizacji systemu nadzoru finansowego na Malcie nastąpił już w 1994 roku i w pewnym sensie położył podwaliny pod konsolidację i unowocześnienie przepisów z zakresu nadzoru nad maltańskim rynkiem finansowym poprzez utworzenie jednego organu regulacyjnego. W wyniku przeprowadzonych reform w pierwszej kolejności utworzono Maltańskie Centrum Usług Finansowych, któremu powierzono nadzór nad działalnością ubezpieczeniową i działalnością w zakresie usług inwestycyjnych, natomiast nadzór nad sektorem bankowości oraz innymi podmiotami finansowymi, zwanymi zbiorczo instytucjami finansowymi, pozostawiono tymczasowo w kompetencji Banku Centralnego Malty⁴³. Proces reorganizacji i konsolidacji regulacji w celu utworzenia nadzoru uniwersalnego nad maltańskim rynkiem finansowym skupionym w rolach jednego organu trwał niespełna dekadę i został sfinalizowany dopiero 23 lipca 2002 roku na skutek utworzenia Maltańskiego Urzędu Nadzoru Usług Finansowych (dalej jako: MFSA)⁴⁴.

W ślad za tym należy podkreślić, iż aktualnie całokształt przepisów z zakresu sprawowania nadzoru nad maltańskim rynkiem finansowym uregulowano w ustawie o urzędzie nadzoru nad rynkiem finansowym (dalej jako: MFSA Act), która to zakonotowana jest w rozdziale 330 Zbioru Praw Malty⁴⁵. Notabene MFSA jest aktualnie w pełni autonomiczną instytucją publiczną i co roku składa sprawozdanie Parlamentowi Malty, a jednocześnie jest jedynym

⁴² D. Fabri, *A Single Unified Supervisory Authority for Financial Services in Malta...*, *op. cit.*, s. 261–263.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Malta Financial Services Authority, <https://www.cc-advocates.com/financial-services/mfsa> (dostęp: 7.07.2022 r.).

⁴⁵ Chapter 330 – Malta Financial Services Authority Act, <https://legislation.mt/eli/cap/330/eng/pdf> (dostęp: 7.08.2022 r.).

organem regulacyjnym w zakresie usług finansowych⁴⁶. Dodatkowo pełni on również rolę Organu ds. Restrukturyzacji i Likwidacji. Ogólnie rzecz ujmując, wachlarz zadań zleconych MFSA jest szeroki, ponieważ obejmuje on tworzenie regulacji, udzielanie licencji i nadzór nad: sektorem bankowości, instytucji finansowych i płatniczych, zakładami ubezpieczeń i pośrednikami ubezpieczeniowymi, spółkami świadczącymi usługi inwestycyjne, rynkami papierów wartościowych, giełdami inwestycyjnymi, spółkami zarządzającymi funduszami powierniczymi, a począwszy od 2018 roku, MFSA odpowiada również za regulację wirtualnych aktywów finansowych⁴⁷. W istocie zakres jego działania rozciąga się na regulacje z obszaru bankowości, inwestycji, ubezpieczeń, finansów, spółek emerytalnych i rynki papierów wartościowych na Malcie⁴⁸. MFSA odpowiada w głównej mierze za zapewnienie wysokich standardów postępowania i zarządzania w sektorze usług finansowych, jak i wykrywania szkodliwych praktyk dla interesów podmiotów gospodarczych oraz konsumentów w nadzorowanych obszarach działalności finansowej. Zgodnie z powyższym MFSA zmierza przede wszystkim do osiągnięcia trzech głównych celów regulacji finansowej, którymi są promocja konkurencyjnego rynku, ochrona konsumenta oraz integracja i stabilność sektora finansowego⁴⁹. Ponadto – zgodnie z art. 4 omawianej maltańskiej ustawy – MFSA w ramach swoich zadań wydaje wytyczne, monitoruje lokalne i międzynarodowe zmiany, współpracuje z odpowiednimi stronami w sprawach legislacyjnych i odgrywa główną rolę w szkoleniach. Co więcej, urząd ma również uprawnienia do przeglądu praktyk biznesowych, doradzania rządowi w zakresie polityki oraz badania potencjalnie szkodliwych i nieuczciwych praktyk w branży finansowej⁵⁰.

Struktura organizacyjna MFSA zapewnia, że funkcje regulacyjne i operacyjne są wykonywane w ramach granic zakreślonych przez ustawę. Jednym

⁴⁶ Malta Financial Services Authority, <https://www.cc-advocates.com/financial-services/mfsa> (dostęp: 7.07.2022 r.).

⁴⁷ Malta Financial Services Authority (MFSA) – Who we are? <https://www.mfsa.mt/> (dostęp: 7.08.2022 r.).

⁴⁸ Malta Financial Services Authority, <https://www.cc-advocates.com/financial-services/mfsa> (dostęp: 7.07.2022 r.).

⁴⁹ Zob. Vision 2021 – Strengthening The MFSA and Preparing for the Next Generation of Financial Service, <https://www.mfsa.mt/wp-content/uploads/2019/01/MFSA-Vision-2021.pdf> (dostęp: 7.08.2022 r.).

⁵⁰ Zob. Art. 4 MFSA Act; Malta Financial Services Authority (MFSA) – Who we are? <https://www.mfsa.mt/> (dostęp: 7.08.2022 r.).

z dwóch kolegialnych organów MFSA – zgodnie z treścią art. 6 powołanej ustawy – jest Rada Gubernatorów, do której zadań należy przede wszystkim ustalanie polityk i parametrów ryzyka, które mają być realizowane przez urząd, jak również odpowiada ona za doradzanie rządowi w sprawach związanych z rozwojem i regulacją sektora usług finansowych. W skład Rady Gubernatorów wchodzi przewodniczący, który mianowany jest przez premiera, dyrektor naczelny oraz pięciu lub więcej członków zwykłych mianowanych przez premiera spośród osób wyróżniających się w działalności gospodarczej, finansowej bądź w zakresie ochrony środowiska naturalnego⁵¹. Kadencja członków Rady Gubernatorów MFSA trwa nie dłużej niż 5 lat i aktualnie składa się ona w sumie z 8 osób. Drugim organem MFSA – zgodnie z art. 9 omawianej ustawy – jest Komitet Wykonawczy, który notabene jest jednocześnie głównym organem urzędu i odpowiada przede wszystkim za wdrażanie strategii i polityki. Powierzono mu również monitorowanie i nadzór nad osobami oraz innymi podmiotami licencjonowanymi lub upoważnionymi przez MFSA w sektorze usług finansowych oraz egzekwowanie obowiązujących ram regulacyjnych. Komitet Wykonawczy jest również odpowiedzialny za ogólną działalność urzędu, w tym za jego sprawy finansowe, zasoby ludzkie i usługi pomocnicze, jak również za ogólną koordynację oraz zarządzanie sprawami administracyjnymi i operacyjnymi MFSA⁵². Aktualnie w skład Komitetu Wykonawczego powołanych zostało 7 członków, a każdemu z nich powierzono odrębne zadania. W tym miejscu należy jednak podkreślić, iż ustanowienie jednej struktury nadzoru nad rynkiem finansowym nie jest celem samym w sobie, ale środkiem do osiągnięcia sprawności i efektywności działania. W istocie bowiem MFSA, podobnie jak jego polski odpowiednik – KNF, stopniowo przejmował jako regulator kolejne funkcje nadzorcze i w efekcie współcześnie pełni rolę kompleksowego oraz zintegrowanego nadzoru nad usługami finansowymi na Malcie⁵³.

⁵¹ Zob. Art. 5 MFSA Act; Malta Financial Services Authority (MFSA) – Board of Governors, <https://www.mfsa.mt/> (dostęp: 7.08.2022 r.).

⁵² Malta Financial Services Authority (MFSA) – Executive Committee, <https://www.mfsa.mt/> (dostęp: 7.08.2022 r.).

⁵³ D. Fabri, *op. cit.*, s. 273–274.

4. Podsumowanie

Konkludując, bez wątpienia należy podkreślić fakt, iż nadzór nad rynkiem finansowym w różnych państwach przybiera rozmaite formy i kształty. W rzeczywistości nawet pomimo przyjęcia przez państwa, chociażby w teorii, tego samego modelu – np. uniwersalnego, jak ma to miejsce w omówionych porządkach prawnych, mimowolnie zachodzą pewne rozbieżności co do finalnego kształtu organizacyjnego podmiotu, który z mocy ustawy sprawuje nadzór nad całością rynku finansowego w danym państwie. Niemniej jednak niezaprzeczalnie podmioty powołane do sprawowania nadzoru nad rynkiem finansowym odgrywają doniosłą i niezwykle pożyteczną rolę, mając w polu swojego działania przede wszystkim zapewnić w jak najszerszym zakresie jego stabilność oraz bezpieczeństwo. W związku z tym nie powinno zaskakiwać stwierdzenie, iż wyposażone są one w szereg kompetencji i narzędzi ustawowych, które służą jak najszerszej oraz najefektywniejszej realizacji przydzielonych im zadań i celów. W ślad za tym współcześnie zarówno maltański MFSA, jak i polski KNF pełnią jakże istotną rolę kompleksowego regulatora nad wszelkimi obszarami szeroko pojętego rynku finansowego w państwie, zapewniając tym samym jego prawidłowe funkcjonowanie.

Przeprowadzona analiza prawoporównawcza pozwala na wskazanie, iż odpowiedź na postawione na początku rozważań pytania nie jest jednoznaczna. Można uznać, że uniwersalny model istnieje, przy czym zawsze ulega on pewnym modyfikacjom, by mógł być skutecznie wykorzystywany w danym państwie. Różnice wynikają ze specyfiki danego państwa oraz zastosowanych w nim rozwiązań prawnych, jak też z uwarunkowań społeczno-kulturowych.

5. Bibliografia

Literatura

- Boć J., *Prawo administracyjne*, Kolonia Limited, Wrocław 2005.
- Dyl M., *Środki nadzoru na rynku kapitałowym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Eleryk P., *Nadzór nad rynkiem finansowym – nadzór zewnętrzny* [w:] *Compliance w podmiotach nadzorowanych rynku finansowego. Aspekty praktyczne*, red. P. Eleryk, A. Piskorz-Szpytka, P. Szpytka, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.

- Fabri D., *A Single Unified Supervisory Authority for Financial Services in Malta and beyond – some Legal and Regulatory Issues*, Id-Dritt 2006, Vol. 19.
- Góral L., *Ustawa o nadzorze nad rynkiem finansowym. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2013.
- Jurkowska-Zeidler A., Olszak M., *Wprowadzenie* [w:] *Prawo rynku finansowego. Doktryna, instytucje, praktyka*, red. A. Jurkowska-Zeidler, M. Olszak, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Jurkowska-Zeidler A., *Status prawny Komisji Nadzoru Finansowego jako organu administracji publicznej w świetle wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 czerwca 2011 roku*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2012, t. 28.
- Kraś I., *Change in the political position of the Polish Financial Supervision Authority*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2021, nr 7–8.
- Lewkowicz A., Szumkowski Ł., *Charakterystyka ustrojowa Komisji Nadzoru Finansowego* [w:] *Przeciwdziałanie patologiom na rynkach finansowych. Od edukacji ekonomicznej po prawnokarne środki oddziaływania*, red. W. Pływaczewski, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Nadolska A., *Komisja Nadzoru Finansowego jako organ administracji publicznej* [w:] *też*, *Komisja Nadzoru Finansowego w nowej instytucjonalnej architekturze europejskiego nadzoru finansowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Nadolska A., *Status prawny Komisji Nadzoru Finansowego (analiza w kontekście zmian ustawowych obowiązujących od 1.1.2019 r.)* [w:] *też*, *Soft law w regulacji rynku finansowego w Polsce: rekomendacje, wytyczne i lista ostrzeżeń publicznych KNF*, C.H. Beck, Warszawa 2021.
- Ochendowski E., *Prawo administracyjne. Część ogólna*, Dom Organizatora, Toruń 2009.
- Sobolewski L., Wajda P., Wierzbowski M., *Ustawa o nadzorze nad rynkiem finansowym* [w:] *Prawo rynku kapitałowego. Komentarz*, red. M. Wierzbowski, L. Sobolewski, P. Wajda, C.H. Beck, Warszawa 2018.
- Wajda P., *Komisja Nadzoru Finansowego – pozycja prawnoustrojowa, organizacja, funkcjonowanie* [w:] *też*, *Efektywność informacyjna rynku giełdowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Wajda P., *Pozycja prawnoustrojowa i skład Komisji Nadzoru Finansowego – kilka uwag krytycznych*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2009, nr 7–8.
- Zawadzka P., *Nadzór finansowy* [w:] *Prawo finansów publicznych z kasusami i pytaniami*, red. W. Miemiec, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.

Akty prawne

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 2439 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o nadzorze nad rynkiem kapitałowym (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 837).

Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o nadzorze ubezpieczeniowym i emerytalnym (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 207).

Ustawa z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 660).

Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 1907 z późn. zm.).

Chapter 330 – Malta Financial Services Authority Act, <https://legislation.mt/eli/cap/330/eng/pdf> (dostęp: 7.08.2022 r.).

Źródła internetowe

Malta Financial Services Authority (MFSA) – Who we are? <https://www.mfsa.mt/> (dostęp: 7.08.2022 r.).

Malta Financial Services Authority, <https://www.cc-advocates.com/financial-services/mfsa> (dostęp: 7.07.2022 r.).

Vision 2021 – Strengthening The MFSA and Preparing for the Next Generation of Financial Service, <https://www.mfsa.mt/wp-content/uploads/2019/01/MFSA-Vision-2021.pdf> (dostęp: 7.08.2022 r.).

The model of universal supervision of the financial market in Polish and Maltese law – a legal comparative perspective

Summary: The main objective of this study is to provide a basic overview of the current model of financial market supervision of Poland and Malta. Following this, the main focus is on the entities and their internal organisation, which, by law, exercise so-called universal supervision over all areas of the financial market in the appointed countries, as well as the tasks and competences incumbent upon them, through which the Financial Supervisory Commission and the Malta Financial Services Authority can perform the functions assigned to it.

Keywords: administrative supervision, financial market law, legal comparativism, FSC, MFSA.

Tytuł rozdziału i streszczenie w języku angielskim w tłumaczeniu własnym Autorów.
Przekład autorski na język polski aktów prawnych w języku obcym.

Exante Wydawnictwo Naukowe
WWW: exante.com.pl, korekta.pro

ISBN 978-83-66187-86-3 (PDF)